

Spolok Slovákov z Bulharska

ROČENKA

ROČENKA

Spolku Slovákov z Bulharska

Bratislava

2005

Ilustrácie na obálke:

1. strana:
  1. Útek poddaných
  2. Členovia obecnej samosprávy (Vojvodovo 1939)
2. strana:
  1. Ján Tisovský, Žofia Petráková, Judita Botíková a Michal Mrenica pri sobáši. Farár Ján Lichner, Brašljanica 1940
  2. Zľava: Zuzana Ďurišová, Alžbeta Kiráľová a Judita Litavská (sestry Hajkové)
3. strana:
  1. Ján Praslička ako družba so sestrami Žofiou a Elenou (Vojvodovo – Orechovo, 1925)
  2. Michal Štrpka s manželkou Annou, rod. Kopřivovou. Zosobášili sa v roku 1930 – Vojvodovo
  3. Divadelní ochotníci z Hornej Mitropolije hostujú vo Vojvodove (1945)
4. strana:
  1. Rodina Kopřivovcov (Vojvodovo 1929)
  2. Mládež cirkevného spoločenstva Horného kostola (Vojvodovo 1940)

Návrat domov

Štefan Červenák

Otvorili sa nebesá,
otvorili sa brány na maštaliach,
zapriahol sa dobytok,
a vozy našich predkov sa pohli,
ďaleko, ďaleko do neznáma,
len Pán Boh vedel, kde a kadiaľ.

Štefan Červenák, narodil sa 5. 3. 1952 v Gornej Mitropolii v Bulharsku siedmy z detí. Ako 7-ročný sa presídlil s rodičmi do Československa – Trnavy, kde ukončil základnú školu. V roku 1968 sa presťahoval do Bratislavy. Tu ukončil SOU a SPŠR, pracoval v rôznych firmách ako technik, toho času pracuje ako podnikateľ. Toto je jeho prvá báseň, v ktorej chcel vyjadriť putovanie a návrat svojich predkov.

Otvorili sa nebesá,
osvietil im rozum,
zapriahla sa lokomotíva,
a naložené vagóny sa pohli,
do vysnívanej krajiny našich predkov
zvanéj Slovensko naše.

Ó, Pane náš,
dnes veľkú chválu máš,
že svoje zatúlané deti,
po dlhých rokoch blúdenia,
konečne v svojej domovine máš.

Milí krajanovia, rodáci, dovoľte mi, aby som vo svojom mene, v mene výboru a v mene celého Spolku Slovákov z Bulharska poďakoval nášmu, už bývalému, predsedovi Štefanovi Zelenákovi, ktorý bol jedným z jeho hlavných zakladateľov. Na čele nášho spolku stál a viedol ho ako predseda 16 rokov. Nedá mi, aby som nespomenul aspoň niektoré jeho zásluhy a úspechy.

Števo Zelenák bol hlavným zakladateľom Združenia dolnozemskej Slovákov, v ktorom sú spolky z Bulharska, Maďarska, Juhoslávie a Rumunska. Na valnom zhromaždení bol zvolený za predsedu združenia, ktoré vedie doteraz.

Ďalej musím spomenúť, že Števo Zelenák bol hlavným organizátorom šiestich ročeniek, ktoré zostavil a zabezpečil ich vydanie, za toto mu patrí veľká vďaka, pretože nová generácia, ktorá príde po nás, sa môže z nich dozvedieť o putovaní a živote svojich predkov. Musíme sa pochváliť, že aj keď sme najmenším spolkom čo do počtu, v rámci Združenia dolnozemskej Slovákov sa nám podarilo vydať najviac ročeniek.

Števo Zelenák bol tiež hlavným organizátorom odborného seminára o reemigrácii Slovákov po 2. svetovej vojne, ktorý sa konal v Galante a mal veľký úspech. Z tohto seminára zostavil a zabezpečil vydanie Zborníka „Konečne doma“.

Ďalej sa podieľal a pomáhal pri rôznych akciách nášho spolku a Združenia dolnozemskej Slovákov. Števo je obetavý a zapálený pre ušľachtilé veci, pre náš spolok, bol a je pre nás ostatných vzorom, po našom spravil toho „drahne“.

Výbor nášho spolku ho z vďaky za jeho odvedenú prácu, ktorú vykonal pre našich krajanov poctil tým, že ho vymenoval za čestného predsedu na našom 17. stretnutí, ktoré sa konalo 9. 10. 2004 a mňa zvolili za nového predsedu. Pre mňa je Števo Zelenák vzorom a chcel by som pokračovať v jeho započatej práci a verím, že spoločnými silami to dokážeme a budeme všetko robiť preto, aby náš spolok vydržal čo najdlhšie.

Rodný kraj

Katarína Koláriková

*Krásne znie reč,
lebo je taká lúbezná
a hoci srdce je ďaleko,
i tak v ňom ako zvon odznieva.
Je čistá, je slovenská.
Niet krajšej piesne na svete,
niet krajšieho kraja v rozkveti,
ako toho, čo sa pod Tatrami rozprestiera,
krajina, naša, naša domovina.
Zem prastarých materí,
odkiaľ nevoľky odísť museli,
ale zvuk piesní v cudzej krajine,
mladé srdcia začuli.
Volá ich hlas dobrého slova,
i vôňa slovenského chleba
a oni sa vracajú,
pery im cestou slovenské piesne spievajú.
Nezabudli na svoje korene,
na domovinu.*

Z rozprávania mojej babky, ktorá sa narodila a vyrastala v Bulharsku, som sa veľa dozvedela o živote tam. Bol ťažký, naplnený prácou, ale zároveň šťastný. Rozprávala mi, ako vyrastala spolu so súrodencami, bolo ich osem, a hoci žili v chudobe, boli šťastní, že majú jeden druhého a možno šťastnejší ako sme my teraz. Tým, že boli spolu, vážili si jeden druhého. Otec im zomrel, keď bola ešte malá, nikdy nezabudne na tie Vianoce. Zostali im len mamička.

Spomínala páračky, keď všetky dievky z dediny sedeli a spievali si, rozprávali strašidelné príbehy a potom sa báli ísť domov. A tetky pozerali, ktorá má aké šikovné prsty. Zvyky pri priadkach. Takéto chvíle sa dnes už nedajú zažiť. Všetko je iné, veď žijeme predsa v dvadsiatom prvom storočí. Ale v spomienkach aj tak ožívajú tieto zlaté časy, časy mladosti, ktoré sa viac nevrátia. Len z rozprávania viem, ako sa na Vianoce zdobí stromček. Bola to len vetvička omotaná farebnými papierikmi. Ozdoby boli orechy, salonky – zabalený kockový cukor. A darčekom to, keď sa všetci zišli živí a zdraví pri štedrovečernom stole.

Som hrdá na to, že svoje korene môžem nájsť v Bulharsku.

A práve babka ma inšpirovala spracovať kroniku nášho rodu. K tradičnému rodostromu pripájam aj príbehy, krátke úryvky zo života a fotky. Z celého toho sveta zostali len tie. Mnohí súrodenci, rodičia, známi sú pochovaní v Bulharsku, na cintoríne, kde už len ťažko nájsť ten ktorý hrob. Ale pamäť, na tú sa dá vždy spoľahnúť.

Putovať po stopách svojich predkov, spoznávať už dávno mŕtvych príbuzných, to je to, čo ma naplňa. A vďaka spomienkam môžem aj chvíľu žiť v Bulharsku, v dedine Gornej Mitropoliji, ktorá bola a stále aj je základným kameňom mojej inšpirácie.

Ďakujem mojim starým rodičom, že ma viedli k poznaniu seba samej.

(Zuzana Koláriková, rod. Sýkorová, Anna Ferkovová, rod. Kováčová)

Návraty

Štefan Adamík

V detstve som rástol
na dedine.
Dôverne znal som jar, leto
jeseň zrelú
a kúzlo zimy čistej,
snehobielej.
Rok celý podľa vôní
vnímal som
a stále na to
spomínam:
Na jarnú vôňu,
keď sa topil sneh,
keď klasy letom oťaželi
a rodil sa chlieb,
na trpkú pachuť
opadaných listov
čo chladný vietor
poľom rozháňal,
kým prvý sniežik
na Martina vzlietol
a bielym plášťom
pôdu priodíal.

* * * * *

Potom ma vzalo mesto.
Celkom iný svet.
Skúsil som vôňu barov,
modrý dym cigariet,
chuť šampaňského
a zábavné noci.
Vtedy som myslel,
že som šťastný
v tom anonymnom
mori ľudí,
čo v chládku betónových domov
poháňal život za chlebom.
V krútnave mesta
z mysle vypadli mi,
tie detské letá,
spev a hry.

Však náhle rôčky otvorili
tú stranu knihy života
čo pamäťou voláme
a ona zasa volá nás.

* * * * *

Teraz sa vraciam
opäť domov.
Túlam sa poľom, lesom,
lúkou zelenou,
načúvam tichu, vetru,
trilku vtákov
a spomínam
na bezstarostné detstvo.

„SVOJ“ A „INÍ“ U SLOVÁKOV V BULHARSKU

Etnické komunity v inoetnickom prostredí a etnické procesy v nich prebiehajúce

Lenka Juhásová

Lenka Juhásová (1979) absolventka štúdia kulturológie v špecializácii manažment kultúry a turizmu na Filozofickej fakulte UKF v Nitre (diplomová práca: Špecifické črty obyčajových tradícií slovenskej minoritnej enklávy v Bulharsku, 2002) a prekladateľstva a tlmočníctva v špecializácii bulharský a ukrajinský jazyk a kultúra na Filozofickej fakulte UMB v Banskej Bystrici (diplomová práca: Obraz „svojho“ a „iného“ u Slovákov v Bulharsku a z Bulharska, 2004). V súčasnosti je doktorandkou v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV. Nasledujúca štúdia je prepracovanou časťou diplomovej práce obhájenej na FiF UMB v Banskej Bystrici.

Keď hovoríme o komunite ľudí v inoetnickom prostredí, akou je komunita Slovákov v Bulharsku, musíme vziať do úvahy, že procesy, ktoré v nej prebiehajú, sa konštruujú na etnickom princípe. Na komunity či spoločenstvá v inoetnickom prostredí existujú v slovenskej a bulharskej etnológii rôzne pohľady. Aj keď pre pomenovanie takejto komunity sú všeobecne akceptované termíny enkláva a diaspóra, definovanie ich parametrov sa v slovenskej a bulharskej etnológii líši. Predostrieme obe hľadiská, pričom zaujímavý je fakt, že sa obaja dole citovaní teoretici zaoberali problematikou Slovákov v Bulharsku.

Podľa Jána Botíka sú etnická enkláva a etnická diaspóra separátnymi skupinami ľudí, ktoré migráciou prerušili teritoriálny, sociálny a ekonomický kontakt s jadrom materského etnického spoločenstva a nadviazali takýto kontakt s iným etnickým spoločenstvom.

Ďalej vymedzuje, že pri diaspóre hovoríme o rozptýlenej skupine a v prípade enklávy o kompaktných celkoch pozostávajúcich z viacerých od seba nie veľmi vzdialených lokalít. Zvláštnosti enklávy a diaspóry sa prejavujú predovšetkým v teritoriálnej, sociálnej, kultúrnej, ako aj politicko-štátnej odtrhnutosti. Sú to, podľa neho, zvláštne formy spoločenstva ľudí, ktoré sa takými javia jednak voči nadradenej kategórii etnického spoločenstva, jednak voči ďalším subštruktúrnym kategóriám, akou je napríklad etnická menšina oddelená od jadra etnického spoločenstva štátnou hranicou. Zvláštnosti enklávy a diaspóry voči uvedenému typu etnickej menšiny, pričom podotýka, že ide o významovo viacznačný pojem, vidí autor v tom, že etnická menšina neprerušila kontakt s jadrom etnického spoločenstva migračným pohybom, ale bola od neho oddelená politickou hranicou. Ján Botík ďalej vysvetľuje, že aj v prípade enklávy a diaspóry môžeme v niektorých prípadoch hovoriť ako o národnostnej menšine.¹

V uvedenej problematike sa skôr prikláňame k stanovisku bulharského etnológa Vladimíra Penčeva, ktorý etnickú enklávu chápe ako komunitu ľudí, ktorá nevznikla migráciou, ale je produktom umelých zásahov do etnického územia konkrétneho etnosu. Štátnou hranicou oddelená časť celku sa začína formovať v nových štruktúrach, teda ako komunita v inoetnickom prostredí so všetkými identifikačnými znakmi, ktoré patria k tomuto typu. Takáto komunita nepretŕha spojenie s materským územím a jej snahou je opätovne sa ocitnúť na druhej strane hranice, vo svojej etnickej vlasti. Snahy o asimiláciu či umelé vyvolanie etnických procesov socio-kultúrne dominujúcim etnosom sú zvyčajne neúspešné. V súvislosti s tým autor upozorňuje na vznik „etnických čistiek“, ktoré sú produktom presídľovania jedincov z etnickej enklávy, či už do vnútrozemia štátu na území ktorého žijú, alebo späť do ich etnickej vlasti.

Druhým typom etnickej komunity v inoetnickom území je podľa toho istého autora etnická diaspóra, ktorá nevyhnutne vznikla migračnými pohybmi, bez ohľadu na to, či príčiny, ktoré spôsobili migráciu majú sociálny, ekonomický, politický alebo iný charakter. Táto komu-

nita, na rozdiel od etnickej enklávy, vznikla s cieľom existencie v inoetnickom prostredí. Napriek tomu, že v porovnaní s etnickou enklávou sú jej štruktúrne základy omnoho pružnejšími, a teda aj nestabilnejšími, identifikačné znaky sú citlivejšie, medzietnické vplyvy častejšie, má podobne ako ona kompaktný charakter, je produktom masovej migrácie.

V závere charakteristiky etnických komunít v inoetnickom prostredí autor hovorí o etnickej disperzii (etnodisperzii). Poukazuje na to, že práve tento typ etnickej komunity je veľmi problematické „uchopiť“, sformulovať a analyzovať, čím vysvetľuje to, prečo uniká pozornosti vedcov. Zvyčajne sa vďaka svojmu migračnému charakteru stotožňuje s etnickou diaspórou, no podľa autora sú uvedené dve komunity odlišné v mnohých typologických charakteristikách, ktoré podmieňujú vznik rozdielnych mechanizmov jej formovania a existencie. Vznik etnodisperzie (slovo z lat. dispersio – roztrúsený) je spojený s migračnými pohybmi, ktoré sú najčastejšie spôsobené ekonomickými pohnútkami alebo politickými dôvodmi. Migrácia môže mať skupinový alebo individuálny charakter. Avšak komunita ako taká nie je produktom kompaktného osídľovania, nevytvára sídelné štruktúry. Nemá „svoje“ územie a je „roztrúsená“ po celom území štátu. Napriek tomu, že si často vytvára vlastné, a to fungujúce spoločenské štruktúry, zriedkavo býva vo verejnej mienke prijímacieho štátu prítomná ako etnický subjekt. V závere autor upozorňuje, že na európskom území sa v inoetnickom prostredí stretávame aj s komunitami zmiešaného charakteru, čo je výsledkom konkrétnych historických udalostí, a preto aj podmienky ich konfigurácie sa menia podľa situácie.²

Mária Srnková-Kocevová (druhá zľava), Lenka Juhásová (tretia zľava – autorka príspevku)

Ako sme spomenuli na začiatku, procesy, ktoré prebiehajú v komunite v inoetnickom prostredí, nazývame etnickými procesmi. Ako správne postrehol bulharský teoretik Petăr Petrov, do bulharskej etnológie sa termín etnický proces preniesol podľa vzoru sovietskej etnografie, a tými zjednotil javy rôzneho pôvodu. Začínajúc etnogenézou, cez asimiláciu, integráciu a iné procesy, ktoré v skutočnosti opisujú sociokultúrne zmeny, až k zmiešaným manželstvám.³ Tento pohľad dlhé roky prevládal aj v našej etnológii, ale v poslednom čase sa začali etnické procesy a termíny s nimi spojené definovať na novom teoretickom základe.

Citovaný autor pod termínom etnický proces chápe utváranie etnicity. Dáva do popredia to, že v tejto problematike môžeme hovoriť o rôznych koncepciách, ktorá dávajú termínu etnicita (sám autor vo svojej štúdii striktné používa anglický termín *ethnicity*), najmenej dva významy. Jedna z nich, ktorú Petrov charakterizuje ako statickú, určuje etnicitu ako komplex objektívnych príznakov, hodnôt etnosu. K nim priradzuje primordialistov, alebo ako nazýva tento smer, esencionalistov, keďže etnosy skúmajú ako univerzálne komunity, v ktorých je esenciálne prítomná vlastná kultúra, jazyk, náboženstvo, spoločná minulosť. Tie sú získané v ranom detstve a spájajú jednotlivých členov danej komunity. Podčiarkuje, že podľa tejto koncepcie je samodefinovanie komunity determinované prirodzene a rozvíja koncepciu, ktorá mala možnosť vzniknúť vďaka Barthovej teórii o etnických hraniciach. Autor sa prikláňa k prácam, ktoré chápu etnicitu ako konštrukt a v prvom rade berú do úvahy jej procesualný charakter, preto sám tieto teórie nazýva konštruujúce. Cituje Orywala a Hecksteina, ktorí etnicitu chápu ako proces etnického vymedzovania sa prostredníctvom prisudzovania špecifických tradícií sebe a iným. Hlavné postavenie medzi tradíciami má spoločná história a okrem nej aj symbolmi obohatený jazyk, náboženstvo, pôvod, teritórium, spôsob výroby a bývania, odev, strava, hudba, ústna a písomná tradícia. Tieto príznaky sa síce javia ako totožné s tými, ktoré proklamujú primordialisti, ale kým pre nich sú prirodzene dané, pre konštrukcionistov je dôležité to, že konkrétna skupina v závislosti od situácie a skúmaných cieľov vedome vyberá elementy, prostredníctvom ktorých sa vymedzuje voči iným skupinám. Teda kultúrne elementy, či už reálne alebo fiktívne, podliehajú selekcii a po opätovnej interpretácii sa iba niektoré z nich dopĺňajú zodpovedajúcimi význammi a emóciami tak, aby mohli fungovať ako etnické znaky. Podľa Petrova je preto najdôležitejším momentom vytvárania etnickej identity moment vymedzovania sa. Prikláňa sa k Barthovmu ponímaniu etnických hraníc, kde etnická skupina a etická identita neexistujú samostatne, ale vytvárajú sa v interakcii s inými skupinami, v reakcii a opozícii s inými identitami. To znamená, že jedna skupina uskutočňuje výber kultúrnych elementov a premieňa ich na etnické, teda hraničné, znaky nie pre seba, ale pre existenciu konkrétnej skupiny, ktorú prijíma ako „inú“.

Klasická kultúrna a sociálna antropológia zvyčajne definovala etnickú skupinu na základe biologických, kultúrnych alebo religióznych kritérií. V súčasnosti sa k týmto objektívnym kritériám pripája subjektívne kritérium. Presvedčenie, resp. názor jednotlivca o tom, kam patrí.

Súčasná teória etnicity sa líšia podľa toho, či preferujú primordiálny alebo situačný prístup k etnicite, t. j. či sa etnicita chápe ako jav hlboko zakorenený v ľudskej podstate, alebo ako jav implantovaný skupinám zvonku pod tlakom okolností alebo situácie, v ktorej sa skupina nachádza. Staršie primordiálne (alebo askriptívne) hľadisko chápe etnicitu ako podstatu, esenciu, kvalitatívne „jadro“. „Jadro“ môže mať podobu kultúrnych znakov (jazyk, náboženstvo, hodnoty, normy) teritoriálnych znakov (krajina, oblasť, národnosť), alebo biologických znakov (predkovia, rasa, kmeň).

Novšie definície etnicity vychádzajú z interakcií medzi spoločenstvami. Etnicita je vnímaná ako súčasť medziskupinových vzťahov a vďaka tomu, že hranice medzi etnickými skupinami sú pomerne flexibilné, sa do popredia dostáva mechanizmus vytvárania a udržiavania interetických hraníc.

O presnú definíciu základných etnologických termínov sa v priebehu posledného desaťročia pokúšalo viacero slovenských odborníkov. Aj tu môžeme sledovať dva základné teoretické a metodologické prístupy. Prvý prístup, primoordiálny či askriptívny, počíta s možnosťou objektívne určiť znaky etnicity. Druhý, situačný alebo inštrumentálny prístup predpokladá, že je oveľa dôležitejšie sledovať samodefinovanie ľudí. Z diskusie v slovenskej etnológii je jasné, že

oproti sebe stoja dva tábory teoretikov, kde jedna časť preferuje askriptívny prístup (Botík), druhá sa prikláňa k novšiemu inštrumentálnemu prístupu (Kaľavský).

Erka Červenáková-Kirova pred svojím domom
(G. Mitropolija, november 2001)

V našej práci budeme hovoriť o etnickom stereotypy, či obraze „svojho“ a „iného“ etnika. Práve kvôli prítomnosti tejto etnickosti predpokladáme, že hlavné oblasti, v ktorých sa budú hľadať hraničné znaky a zároveň sa s ich pomocou bude vytvárať obraz „svojho“ a „iného“, budú oblasti hore citovaných „primordialistických“ či esenciálnych znakov. Predpokladom je, že to bude oblasť kultúry, jazyka a náboženstva. Pričom je zrejmé, že si daná komunita sama určí, ktorým oblastiam pripíše aký význam, a teda, v ktorých oblastiach bude daný obraz zastúpený najkomplexnejšie.

Etnické obrazy

Pri skúmaní obrazov o iných, či stereotypov v uvedenej komunite môžeme využiť viacero metód. Pri hľadaní etnických stereotypov a obrazov o iných sme postupovali analýzou „oral histories“,⁴ kde sa budeme bližšie zaoberať obdobím, ktoré by sme mohli charakterizovať ako „turning points – obdobiami zvratu“,⁵ teda obdobiami, keď „...spoločensko-historické zmeny spôsobujú zmenu, či potvrdenie skupinovej alebo individuálnej identity“.⁶ Predpokladáme, že práve v tomto období bude vystupovať do popredia opozícia „my“ a „oni“, a keďže etnická identita sa konštruje práve na základe tejto opozície, môžeme tam nájsť obrazy „svojho“ a „iného“ vo zvýšenej miere. Takýmto momentom pre skúmanú komunitu je obdobie príchodu

Ak sa vrátíme na začiatok a pokúsime sa aplikovať uvedené definície na komunitu ľudí v inoetnickom prostredí, stane sa zrejším, že konkrétna komunita ľudí sa voči inej vymedzuje. Vedenie etnickej hranice preto zjednocuje dva procesy – identifikáciu smerujúcu dovnútra a von smerujúcu klasifikáciu iného.

Vychádzajúc z toho, že etnický proces je riadený a selektívny, prvou otázkou je, aké sú tieto „tradície“ či kultúrne elementy, ktoré jedna skupina posudzuje ako relevantné na vytvorenie obrazu o sebe samom. Keďže proces nie je jednosmerným, ale prebieha v reakcii s inými skupinovými identitami, vystupuje do popredia aj problém definovania „iného“ ako odlišného. Aké kultúrne techniky používa skupina „my“ pri vytváraní etnických hraníc, pri vytváraní rozdielov?

do Bulharska, po reemigrácii prichod nových osadníkov do bývalých slovenských dedín pochádzajúcich z rôznych oblastí Bulharska.

V článku nepoužívame termín stereotyp, ale termín obraz, ktorý využíva literárna veda a jej časť o obrazoch v literatúrach nazývaná imagológia⁷. Tento termín v slovenskej etnológii používa Eva Krekovičová, pretože podľa slov autorky „*poskytuje širšiu ,manévrovaciu plochu‘ pri štúdiu rôznych úrovní sledovania ,seba‘ a ,iných‘*“. Tvrdí, že: „*Aj keď každý obraz pozostáva zároveň najmenej z jedného, ale v prevládajúcej miere z viacerých stereotypov, práca s obrazom umožňuje hovoriť aj o rôznej miere ,stereotypizácie obrazov‘*“.⁸

Pri hľadaní obrazov o iných nesmieme zabúdať na to, že dôležitým prvkom v mechanizmoch vytvárania obrazov je hierarchizácia etník, národov, skupín, ktorých sa obrazy týkajú.⁹ Ďalším významným prvkom je znalosť, neznalosť, prípadne priestorová (geografická) blízkosť daného objektu. Práve tu sa môžeme stretnúť s variabilitou obrazov, ktoré sa menia pod vplyvom osobných skúseností, keďže mnohé definície vychádzajúce z teórií Lipmanna, Allporta, Adorna a Schaffa poukazujú na to, že stereotyp je predávaný jednotlivcovi ako výraz verejnej mienky, je získaný v rodine alebo v prostredí a nepodlieha zmene po osobných skúsenostiach jednotlivca. Počas dlhého obdobia sa teda nemení, nezodpovedá pravde, alebo jej zodpovedá len čiastočne.¹⁰ Toto stanovisko odmietajú najmä psychológovia, ktorí zástancom tejto teórie vyčítajú, že: „*Ignorujú, podceňujú alebo popierajú úlohy kognitívnych schopností ľudskej mysle*“.¹¹ Stereotyp, či obraz sa podľa zástancov tejto teórie od predsudku líši tým, že podlieha vplyvu skúseností, teda sa môže meniť. Výrazným znakom etnických obrazov je, že často vystupujú iba ako zástupné. Ich korene v skutočnosti vychádzajú zo „*sociálnych, konfesijných alebo kultúrnych rozdielov, ktoré sa spätne proklamujú ako národné, či etnické*“.¹² Obrazy sa vytvárajú na základe zovšeobecňovania, teda názor o jedincovi, o jeho jednej vlastnosti sa aplikuje na celú skupinu na základe princípu *pars pro toto*, alebo sa vlastnosť priradzovaná skupine automaticky rozpisuje jednotlivcovi princípom *totum pro parte*.¹³

Keďže v slovenčine, tak ako v bulharčine neexistuje obraz Slováka, resp. Bulhara v prísloviach, či porekadlách,¹⁴ čiže nenachádzame jazykové formuly, ktoré by mohli potvrdiť existenciu jazykového stereotypu,¹⁵ hlavným znakom obrazu o „sebe“ a „iných“ u bulharských Slovákov je to, že bol formovaný na základe každodenného kontaktu dvoch kultúr, a to bez vplyvu alebo len pod malým vplyvom politických faktorov.

V našej práci budeme analyzovať texty oral history,¹⁶ či autobiografického rozprávania. Špecifikom tohto druhu textov vo vzťahu k obrazu „iného“ je, že v ňom takmer absentuje pomenúvanie toho „iného“ jednoslovnými jazykovými formulami. Rozprávači dávajú prednosť opisu, vyrozprávaniu celej príhody či životného príbehu, ktorý má potvrdiť vyslovené. V rozprávaní sme rozoznali tri základné rozprávačské taktiky.

V prvom prípade je to rozprávanie, ktoré sa priamo vzťahuje k opisu, čo je vlastné a čo cudzie, obrazy o „inom“ sa pomenúvajú priamo a v tomto prípade verbalizovaný obraz obsahuje aj explicitné hodnotenie „svojho“.

V druhom prípade sa o „inom“ rozpráva iba z jednej pozície. Či už je to rozprávanie o „svojom“ alebo o „cudzom“. To sa v tomto prípade hodnotí a opisuje iba z jednej strany, pričom stanovisko k tej druhej strane nie je zaujaté verbálne ale neverbálne. Otvorene o ňom svedčí napr. intonácia, gestá, alebo sa hľadá potvrdenie u poslucháča vetami „*ale veď vieš*“, „*ale veď ma rozumieš*“ a pod., prípadne sa hodnotenie stráca v jednom z mnohých druhov rozprávačského ticha (zmena témy, smiech).

Tretí typ je skrytý v rozprávaní, v životnom príbehu, v príhode, nemá za cieľ verbálne alebo neverbálne vypovedať o obraze „svojho“ či „iného“, ale ten je skrytý vo význame povedaného.

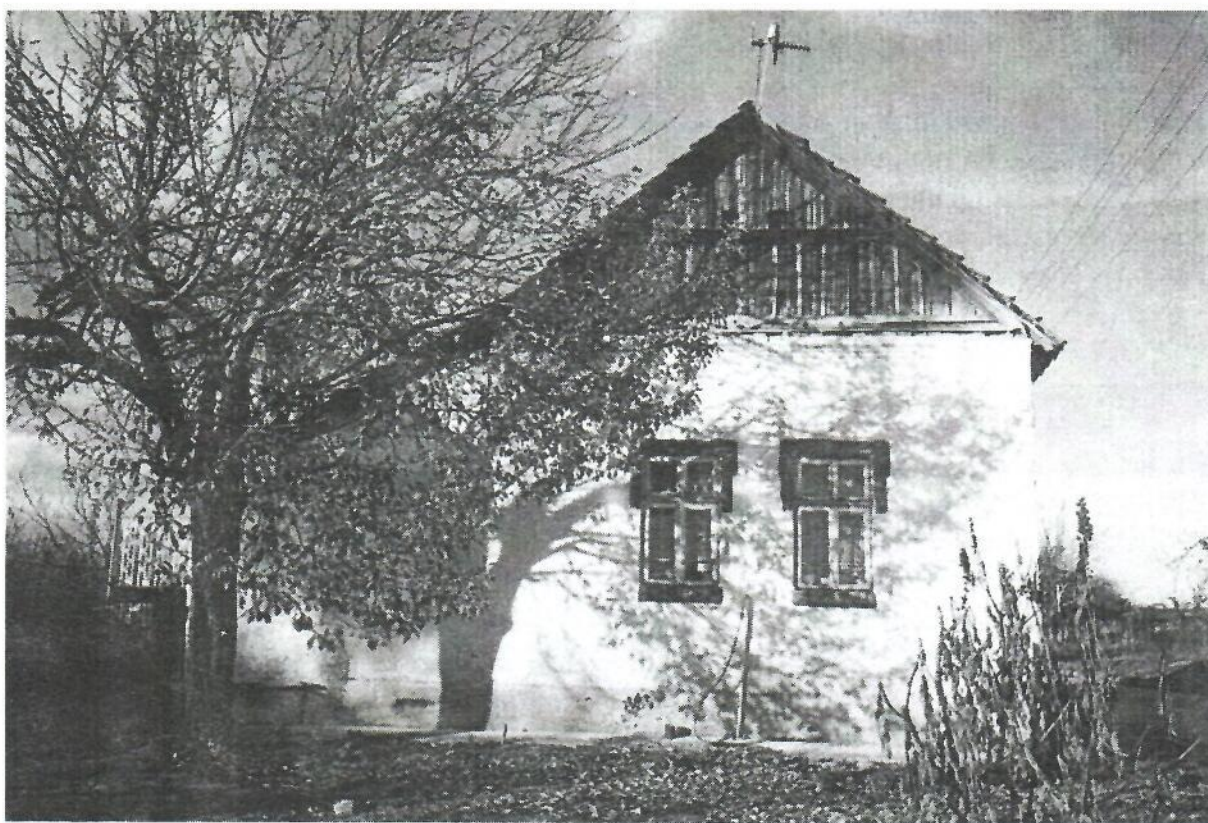

Prvý typ rozprávania je rozpracovaný v samostatnej kapitole, druhé dva sú zjednotené a rozčlenené do hláv podľa oblasti (už spomínaných esenciálnych príznakov), v ktorých sa obrazy vytvárali.

Priamo vyjadrené obrazy „svojho“ a „iného“ u Slovákov v Bulharsku

Na prvom pláne pri autoobrazе vystupuje etnonym, ktorý navonok vyjadruje uvedomovanie si jednoty a zvláštnosti svojho etnika v porovnaní s inými.

Ako skupiny „my“ vystupujú v materiáloch Slováci v Bulharsku. Kategória „my“ sa nechápe iba etnicky, ale aj lokálne, keďže sa ako „my“ skupina definujú Slováci v Bulharsku, pričom sa vymedzujú voči Slovákom na Slovensku, ako aj voči Slovákom v iných krajinách, (napríklad v srbskej Vojvodine). V naratívoch vymedzovanie „my – oni“ prebieha na rôznych úrovniach, a dokonca s rôznymi pomenovaniami.

Dom Pavla Červenáka (G. Mitropolija, október 2001)

Slováci sú okolitým obyvateľstvom nazývaní, a aj sami seba označujú ako *Славони* (*Slavóni*). Slovenské sa najčastejšie opisuje ako *славонско* (*slavónske*). Výraz *словашко* (*slovenské*) je v bulharských textoch výnimkou. O sebe hovoria, že sú *Slováci*, čo je „ich“ *slovenské*, ale iba výnimočne sa stretne so správnym pomenovaním žien *Slovenka*. Zvyčajne používajú aj v slovenčine bulharské *Slováčka*.¹⁷ Ako Slavóni sú Slováci označovaní domácim obyvateľstvom od svojho príchodu. Zmienil sa o tom napríklad vo svojej kronike jeden z prvých učiteľov Václav Müller, kde dáva s týmto pomenovaním do súvisu miesto, odkiaľ Slováci prišli – Slavónsko.¹⁸ Sami Slováci sia tento rozdiel buď uvedomujú (*Lebo sme prišli tam z Banátu, Slavónia*), alebo ho pripisujú rozdielnemu prízvuku (*Lebo tak je prízvuk, tak nás rozumeli*), či

vôbec neregistrujú toto pomenovanie ako cudzie (*Lebo sme Slavóni, nie sme Bulhari*). V tomto prípade sa stretávame s častým javom, keď sa názov, ktorým členovia spoločenstva označujú sami seba (endoetnonym) nekryje s názvom, ktorým danú etnickú skupinu označujú iní (exoetnonym).¹⁹

Slováci v Bulharsku na seba pomenovanie používajú aj zámená, najčastejšie v spojení *naši Slováci, naši*. Slováci na Slovensku sú následne *vaši Slováci*, alebo *tam na Slovensku*.

Bulharov Slováci v Bulharsku málokedy nazvú *Bulhari*. Prischlo im pomenovanie *Bugári*, ktoré vzniklo vďaka vplyvu srbčiny.

V materiáli sa našli aj tradičné stereotypy o Slovákoch, ktoré vznikli pod vplyvom súdobej literatúry v čase obrodenia.

Slováci, holubičí národ

*„Máme jednu anekdotu, že v Podeme, v Gornej Mitropoljii a všade, kde boli Slováci, sa nestalo, aby nejaký Slováč urobil povstanie proti niečomu, aby sa vzbúrili, aby zmenil starostu, napríklad. Nebolo rebelanti, Bulhari ich vnímali ako inteligentov. Tak je to zafixované, že sú to inteligentní, dobrí ľudia.“*²⁰

Čo Slováč, to speváč

*„Keď sme sa zišli a začali spievať ... ale Bulhari... Keby sme teraz niekde začali spievať, každý sa na teba bude pozeráť a hovoriť: „Ten si niečo vypil“, kým u nás je to normálne a aj na Slovensku sa spieva veľa.“*²¹

Pohostinnosť Slováčkov

*„Aj kto prišiel k nám, každému sa dalo. Taká bola, taká cesta do druhej dediny, chodievali v noci a videli, že tam sa svieca, tak sa obývali, aj spávali u nich, takí pocestní. Ale to u Bugárov by nespravili. (L. J.: Čo by nespravili?) Aby takto, keď prejde, aby ho postretol. Ni sa takí vlúdni.“*²²

Významným znakom pri tvorbe obrazov o inom je už spomínané zovšeobecňovanie. Na obraz o Bulharoch ako takých výrazne vplýva stav v krajine, vyzdvihuje sa nepriaznivá ekonomická situácia, vysoká nezamestnanosť, nízke dôchodky, značná kriminalita. Na Slovensku „je lepšie“, pretože sa tam vo všetkých uvedených bodoch, podľa informátorov, žije lepšie, na vyššej úrovni. V tomto prípade je jasne viditeľným, ako vplýva celková hospodárska a sociálna situácia v štáte na obraz o ľuďoch, kde sa pripisujú príznaky na princípe „*totum pro parte*“ z celku na jednotlivcov.

Častými otázkami, či konštatovaniami smerujúcimi k pýtajúcemu sa boli: „*Vy tam na Slovensku, ako ste, isto ste lepšie ako tu.*“

*„Vlani predvlani takto Slováci. My sme tu v Bugárskej nemožme tájsť, ale oni sa bohatší, tak tájdu.“*²³

*Tam aj pensionieri na Slovensku oveľa väčšie penzie berú a sa oveľa lepšie. Vieš. Nali starí ľudia aj penzisti s penziami tam dobre sa. A tu vraj sa mučíte v Bugárskej.“*²⁴

Zovšeobecňovanie je výrazným aj pri hodnotení vzťahov medzi pohlaviami, ktoré majú v rozprávaniach stabilne silné miesto. Nie je to ničím výnimočným, ak zoberieme do úvahy fakt, že väčšina informátorov žila v zmiešaných manželstvách.

Aj pri posudzovaní osôb opačného pohlavia sa uplatnil vžitý stereotyp, ktorý v Bulharsku vznikol pravdepodobne po Oslobodení a poukazuje na to, aký veľký dojem robila na cudzincov patriarchálna spoločnosť v Bulharsku. V uvedenom prípade ide o stereotypný obraz bulharskej ženy, ktorá pradúc kráča za vozom, na ktorom sedí jej manžel. Okrem potvrdenia patriarchátu sa tento obraz vníma ako vyzdvihnutie pracovitosti bulharskej ženy. Pri porovná-

vaní bulharských a slovenských žien sú bulharské ženy ocenené ako pracovitejšie. Zároveň obraz obsahuje aj ocenenie bulharských mužov, ktoré je negatívne.

*Aj doma som povedal, ja sa ožením s Bulharkou! A prečo si zoberieš Bulharku?! Lebo ona kráča za vozom a pradie! Voz naložený snopmi a ona zobrala vreteno a pradie. A naša si sadne na voz, bratku, a si sedí, pri mužovi. Nebude priasť, nebude pliasť, to či ono. Bulharky boli veľmi pracovité, kým ich muži takí, leniví.*²⁵

„Pozrite sa, nejako naši, ako vám to povedať, boli takí s inými názormi... Oni Slováci sú vo všeobecnosti takí trochu ako Európania. Veľa vecí naučili Bulharov... Aby ste vedeli naši Slováci si vážili viac ženy. A boli takí pozornejší.“²⁶

„Lebo Bugári vieš akí sa. Nali, naši Slováci viac tak ženy si vážia, Slováci si viac vážia ako Bugári.“²⁷

Slováci sa hodnotia ako veľmi dobre vychovaní, kým bulharskí muži sú oceňovaní ako nevychovaní, dokonca nekultúrni.

„Ja ti vravím, oni boli. Ako nak ti poviem po slovensky ne-взвръщану vieš. (L. J.: Slováci?) Ni tuto môj muž. Vychovanie. Slováci sme šeci tak vychovaní, mi takie roboty... Nito chlapci vedia, žeby hrešili, aby bili aj ženy. Môžbyť ti vravela aj Erka. My sme boli telko detí, ale... Apo, vieš, ako pomáhali mame?“²⁸

U Katky Červenákovej: zľava: Erka Červenáková, Chubavka Hrušková, (bulharská suseda), Katka Červenáková

Na výrazný rozdiel poukazujú napríklad pri domácich prácach, ktoré na Slovensku často vykonávajú muži.

„Veľmo si pomáhali. Dokým Bugári tak vieš telko si nevážia ženy. E, vážia, ale aj hreší. Ak volačo ho nakáraš, začne ťa hrešiť. Keď povie a ty čo budeš robiť, choj a si go sprav. Dokým pri nás. To ninto. Slováci si pomáhajú. Moji bratia, keď som bola na Slovensku. Položia a my jeme, aj Marienka, položia, už Ďurko zastal. No žena sedí, Mariena, ja to šeckerou poupratujem. Šeckerou vezme, umýva aj taniere, všetko. Nali šeckerou spratuje ako žena. Šeci bratia veľmo si pomáhali tak, na ženy. Da, môj muž tak nehrešil, aj Milko môj. Dokým jesto chlapi veľmo hrešia takô. Môj tu, nito apoš, nito jeho rodičia, nito brat nehrešia. Lúbili vždy aby pomáha-

li si ženám. Vieš, nali tak pomáhali. Dokým jesto vieš akí planí. Pa hrešia, mai tuto sa aj bijú a čo len ni a sa vadia ako, ako cigáni.“²⁹

„Moja teta, ja som to hovorila. Moja teta, mamina sestra, oni tak hovorili. Teraz sme bez Chubavky, lebo Chubavka je Bugárka. Ale popadla medzi Slovákov. Tak ona tak hovorila, ona bola vydaná tiež za Bugára. A von bol pisateľ jej manžel. Bol zvršil v Paríže, aj vo Viene, na dvoch mestach študoval. Tak v cudzine, to volakedy, kerí zvršili v cudzine to bolo veľkô volačo. A mi tak mi hovorí. Marieno, lebo oni mňa ma volali vždy Marieno. Marieno moja, vieš čo, **najkultúrnejší, najlepší Bulhar ho môžeš spraviť li, (L. J.: porovnať) Ako? Pravda. Porovnať s jedného najhoršieho Slováka. Naveky tak mi hovorili. Aj horší Slovák sa môže porovnať s najlepším Bulharom. (L. J.: Aj vy si tak myslíte?) Tak, lebo oni to hovorili. Môžeš mi vraviť to povedať, lebo ja mám manžela Bulhara, a keď máš si na predstavu, že zvršil vysokú školu a to zvršil, a to vtedy málo učili vysokú školu a to zvršil v Paríže a kultúrne a neviem čo. A zas ho nemôžem vraj porovnať s jedného Slováka. E, naši Slováci, neviem. Čo vravia Bugári, „prirodno inteligentni“.** Tak si, tak si je nám to založenô. Dokým Bulhari sa troška, tak ako potvrdí, po-surovi, po-, takí ľudia si sa. A ja naveky to hovorím, že to im ostalo od toho turského. 500 rokov! 500 rokov boli pod tursko robstvo. To ni rok, ni dva. 500. Päť vekov, Turci ich dlávilí a ich mlátili. Tak zato už potom oni ostali takí, možno. To im ostalo. A už teraz sa môžu zmeniť, už mladí ľudia, už je druhô.“³⁰

Zaujímavé je, že v predchádzajúcej a aj v tejto ukážke sa vlastný manžel, hoci Bulhar, hodnotí pozitívne.

„Slováci, sa... Vieš, málo sa tí Bulhari, aby boli dobrí, aby tak. Vieš málo sa takí... Môj nebol taký, môj bol dobrý... Slováci sa si Slováci. Neviem Bugári sa ni dobrí. Ni sa.“³¹

Ako je viditeľné, uvedené obrazy sa konštruujú na opozíciách. Slovenské je hodnotené ako kultúrne, kým u Bulharov sa táto kultúra popiera. Veľmi častým javom je vysvetľovanie bulharskej mentality tureckou okupáciou.³² Bulhari sa teda hodnotia ako Balkánci s mentalitou Orientu a Slováci ako Európania, ľudia s kultúrou. Popieranie úrovne kultúry stavanie „svojho“ a „iného“ do opozície „všetko“ – „nič“ je spojené s postavením etník v pomyselnej hierarchii, kde „vlastné“ vždy stojí vyššie ako „cudzie“, spojené s pocitom kultúrnej nadradenosti a vlastnej vyspelosti, ktoré sa často vyskytujú pri strete dvoch etník.

Najvýraznejšou opozíciou, ktorá vychádza z opozície „svoj“ je opozícia „čistý“, „špinavý“. Slovenské sa v tomto prípade hodnotí ako „čisté“, bulharské je s ním v opozícii, je teda „špinavé“. Stereotyp cudzieho sa vyznačuje znakmi s dominantným negatívnym hodnotením. „Cudzie sa hodnotí ako vždy „horšie“, „škaredé“, „nečisté“ a „nebezpečné“.³³

„Veľmo veľa sa oni od nás naučili. Čistotu. Tie dediny vynikali, kde Slováci bývali. A keď ste išli do tých druhých, tak všade samý pes, samá mačka, blchy sa tam naháňali. Oni nemali ani periny. Oni si handrou napchali podušku, že by si hlavu dali vyššie. A len z do-driapaných handier tkali koberce a s tým sa zakrývali, ani plachty nemali, nič nemali. Títo od nás odkukali a tak krásne žili.“³

„Keď Bulhari išli na pole, naši ľudia... V sobotu dopoludnia pracovali, na obed sa vrátili, išli k rieke, okúpali sa, aj dobytok, vyprali všetko, potom sa vrátili domov. A oni, Bulhari, keď sa vracali z poľa a sa dívajú a vidia. Dvory – zametené, ulica – zametená... A pozri teraz, ako to vyzerá – všetko je špinavé. Vtedy – bolo čisto a voňalo, tak pekne, voňalo vždy za koláčmi.“³⁵

„A najviac ma na tých Bulharoch hnevá, že ... Jak moja suseda. Ona v dome si má čisto, ale keď si pozmetá dvor, otvorí bránu a šetko na ulicu! A ja veď tam máš to... Koš! A tak ni rok, ni dva, ale polovina veka.“³⁶

Kým sa u Bulharov hodnotí nedostatočný vzťah k čistote, u Slovákov sa práve tento vzťah vyzdvihuje a hodnotí vysoko pozitívne.

V porovnaní s Bulharmi nepozastavujú sa iba nad vzťahom k čistote, čo sa týka obce a domácnosti, ale aj nad osobnou hygienou.

„**A vždy sme boli čisté a pekne upravenie. A dokým bugárčence chodili do školy a také vždy hnusné, také aj neumytie aj všakovie. A vždy vraveli. Ako môžu mama ti, „Кака Ерка как може всичкит еда ви одглед атак ачисто да ви дрржи.“ Tak čisto aby vás držali. A šetke.**“³⁷

Vznik nových obrazov umožnil príchod novousadlíkov. Sú to prisťahovalci, ktorým bolo pridelené bývanie v opustených slovenských domoch. Kým v Hornej Mitropoliji a v Podeme to boli novousadlíci z oblastí nazývaných „Западни покрайнини“, čiže oblastí pri hraniciach s bývalou Juhosláviou, v Brašfanici to boli Pomáci, Bulhari vyznávajúci islam, ktorí boli pôvodne usídlení hlavne v oblasti Rodop. Pre novousadlíkov v Hornej Mitropoliji aj v Podeme prischlo apelatívum „kórejci“. Obe skupiny tu získali všetky atribúty cudzieho, a tak opozícia „čistý“ „špinavý“ našla svoje nové uplatnenie.

„(L. J.: **A keď Slováci odišli, do ich domov sa prišli Bulhari nastahovať?**) M. S.: **Bulhari z Kjustendilsko prišli, tam na hranici. To bolotedy srbská hranica, Juhoslávia. Atedy práve boli, ni tak veľa času bolo, boli oddelili z našej zemi, z bulharskej zemi, oddelili do Juhoslávií. A Bulhari, odišli, keď rozdelili. Poviedali, tu je hranica, ostali Bulhari v Srbskej, v Juhoslávií. Tak kerí ušli, tak už potom nemali tam kde tájsť, nemali domy, nemali nič, tak ich posielali sem. Na tieto domy. A to ti boli, neviem... CH. H.: Kórejci, volakedy bola v Kórei vojna... M. S.: Bola práve vojna v Kórei a keď ich zaselili sem a naši ich začali volať, že sa Kórejci. Aj dodnes ich volajú Kórejci a oni sa z Kjustendila. Ale nevedeli nijakého šora, špinaví, jak prvobitní, tak žili. Ale teraz sa už naučili, naučili sa aj oni to. Ale sprvu smrdeli, také boli, jaj. Bolo veľmi. No tak oni zato naši Bulhari: „Jár, Slováci nám odišli a prišli Kórejci vraj. No ami, také, vraví, čistých ľudí odišli do Slovenska, odišli nám a ľala akých nám.“ A potom začali aj cigáni sem. A sprvu dedina bola viac Slovákov jak Bulharov.**“³⁸

Marka Srnková-Koceva (G. Mitropolija, január 2002)

(L. J.: „Keď sa vystahovali Slováci tu prišli?) D. O.: **To prišli druhí Bulhari z Kjustendilsko, vieš. Kjustendilsko. A. K.: Македония (Macedónsko, L. J.) D. O.: Títo Slováci, čo ostali naše slovenské chyže, tak prišli Bulhari, ktorí boli od Kjudil...sko... Horní a dolní. To boli.**

Pri kerej hranici to boli? A. K.: До Югославия (Pri Juhoslávii, L. J.). D. O.: Do Juhoslávie, tak prišli sem do Podemu, tak oni bývajú v našich slovenských chyžov. A tam ich pochovávajú, čo pochovávali aj našich Slovákov. Tam na isto mesto tam. Na isto mesto tam! (L. J.: A prečo ich Kórejci voláte?) D. O.: Prosím? (L. J.: Prečo ich Kórejci voláte?) D. O.: Mi, tedy tak Kórejci išli z volakade tu do Bulharska a oni teď sa mestili. Ale oni sa... A. K.: Не не (Nie, nie. L. J.). D. O.: Ni? A. K.: Защо по това време когато в този период от историята, когато са дошли корейците тези в Подем, българите от Кюстендилско имало война в Кореа. А тези от Подем им казали вие сте корейците... (Preto, lebo v tom čase, keď prišli tí Kórejci do Podemu, Bulhari z Kjustendilska, bola vojna v Kórei. A preto im tí z Podemu povedali, vy ste Kórejci. L. J.). D. O.: Ale boli tu tezie malé deti, deti tu od Korei. Keď bola tá vojna. A. K.: Да (Áno. L. J.). D. O.: A tu bývali. Boli spravili takie chyžke na stanici. Tak tam my sme chodievali a sme im nosili jedenia, tým deťom aj ľuďom a potom si odišli zasek naspek, dokým bola tá vojna. A potom naši Slováci, keď odišli do Slovenska a títo ľudia čo bývali popri hranici, naši Bulhari, oni prišli sem. Prišli sem a ostali v našich slovenských domoch. A začli vravieť, že edni Kórejci si odišli a prišli druhí. Tak im vravia kórejci. Oni takí Bulhari naši, vieš. Z Kjustendilska, ale to je po hranici.“³⁹

Okrem opozície „svoj“ či „všetko“ „nič“ vidíme aj zmenu v posudzovaní, čo je „svoje“ a čo „cudzie“, keď z Bulharov, ktorí mali predtým všetky atribúty cudzieho, sa stávajú „naši“ Bulhari. „Iný“ môže byť „svoj“ alebo „cudzí“ v závislosti od situácie a jej interpretácie.

Obrazy o „svojom“ a „inom“ vyjadrené sprostredkovaním

Ako sme už spomínali v predchádzajúcej kapitole, tvorenie etnických hraníc, vymedzovanie sa voči inému a tým tvorenie obrazu „iného“ sa uskutočňuje na základe istých kultúrnych elementov. Presnejšou definíciou je, že elementy, na základe ktorých sa „my“ skupina vymedzuje voči skupine „oni“, podliehajú selekcii. Ako hraničné sme určili „primordialistické“ znaky kultúra, jazyk, náboženstvo. Hore vymedzené body zodpovedajú definícii, že sa kultúra ako súčasť etnickej tradície stáva prejavom etnickej reprezentácie najmä v situáciách medzietnických kontaktov a vzťahov. Zohráva aj významnú etnodiferencujúcu úlohu, a to pri rozlišovaní v hodnotení prejavov vlastnej kultúry od kultúry iných spoločenstiev.⁴⁰ Botík ďalej hovorí o dvoch základných, rozdielnych, no navzájom súvisiacich tradíciách kultúry, o tzv. veľkej tradícii a malej tradícii, ktoré sú označované aj ako vysoká národná kultúra a malá kultúra.⁴¹

Tradičnú kultúru môžeme ďalej rozdeliť na duchovnú a materiálnu. Kým do materiálnej kultúry patrí materiálna sféra ľudskej činnosti a jej výsledky, do duchovnej zaraďujeme tie zložky kultúry, ktoré najviac uspokojujú duchovné potreby človeka. V etnografickom význame slova sem paria zvyky, obrady, veštby, pranostiky, tradičné vedomosti a predstavy, folklór a výtvarné umenie. V širšom chápaní sem môžeme zaradiť aj spoločenskú kultúru chápanú ako problematiku manželstva, rodiny, príbuzenstva, otázky spoločenských vzťahov.⁴² My sme sa rozhodli z tejto širokej definície kultúry vybrať oblasti materiálnej kultúry, rodinných vzťahov a obradov a kalendárnych obyčají.

Materiálna kultúra

Čo sa týka materiálnej kultúry a „vymedzovania sa“ jej pomocou, v poslednej dobe je badať podľa slov Kornélie Jakubíkovej: „...menší či zanikajúci význam materiálnej kultúry pre určovanie etnickej príslušnosti. Stále sa však pomerne veľká etnická znakovosť pripisuje duchovnej kultúre. Ako ukázali doterajšie výsledky výskumov, aj v tejto sfére (konkrétne v obyčajoch životného cyklu) existuje resp. je uvedomovaná len minimálna etnická znakovosť.“⁴³

V našom prípade sa Slováci v Bulharsku vymedzovali najmä na poli materiálnej kultúry. To je podľa nášho názoru podmienené tým, že na jednej strane je práve oblasť materiálnej kultúry tou oblasťou, ktorá je na prvý pohľad viditeľná aj nezainteresovanému pozorovateľovi.

Chubavka Hrušková (dom Katky Červenákovej, G. Mitropolija, november 2001)

V mnohých rozprávaniach dominuje obraz „šoku“, alebo môžeme povedať „kultúrneho“ či „civilizačného šoku“,⁴⁴ ktorý Slováci zažili po príchode do Bulharska. V teréne sme sa stretli s vyjadrením, že:

*Otcova stará maminka, môjho otcova stará maminka, keď prišli ono jesto to aj tam v knihy⁴⁵ a keď videli, že ako tu žijú ako sa čo, tak potom od žiaľu sa im puklo srdce. Zomreli.*⁴⁶

V tejto oblasti sa ale nestretávame často s jasným verbalizovaným vyjadrením a vymedzením „svojho“ a „iného“. Rozprávanie sa zväčša sústreďuje na opisy rozdielov a materiálnej kultúra v ňom sa redukuje iba na „kultúru“.

*„Ferdinand ich pozval a oklamal... Prišiel, že im dá tu zem, aby neplatili a jemu bola cieľ, aby prišli sem, aby sa naučili Bulhari na inakšiu kultúru. Oni boli veľmi zle Bulhari, lebo boli 500 rokov pod tursko robstvo.*⁴⁷

Ako kultúra sa v týchto prípadoch chápe najmä poľnohospodárstvo a spôsob bývania. V rozprávaní sa často smeruje k tomu, ako sa kultúra bývania domáceho obyvateľstva pozdvihla vďaka Slovákom na vyššiu úroveň. Slovenské je vždy hodnotené ako lepšie, hygienickejšie, progresívnejšie.

CH. H.: „V dedine bola len edna dom, druhé boli toto, zemianky. M. S.: Do zemi, do zeme to kopali títo Bulhari a bývali tam, tam aj spali a cez zimu im boli tam aj kravy a hriali sa od kravou, čo si to dýchali. Tam tak bývali. CH. H. A potom čo si dovezli všetko, kone, pluhe, aby mohli obrábať, dali im zem potom... M. S.: Veľa, naučili sa aj jak robiť domy. Sprvu oni, ti hovorím, boli tak v zemi, vykopanie. A potom naši Slováci, keď prišli, tak my vás naučíme jako. Múry robili také široké a to drvili zo zemi. A drvili. A tie dasky dvíhali hor vyššie a to drvia, to dobre udrvvia. Zem aj pleva sa mi zdá. To ta taj tie múry široké a potom to vykalili, aj

zvnútra aj zvonku. **Tak to bolo peknie tie domičke a teplúško a čisto, nie ako tam pri hovädách žiť vovene.** Už potom začali robiť tie tehly, neviem ako sa vraví slovensky. (L. J.: tehla). Začali robiť tehly, sprvu čo ich aj nevypiekli, nevypálili. Zas murúvali s nima, a potom ich začali aj páliť, vypiekli aj murúvali domy. **Oni to šecker naučili Bulhari od Slovákov a boli rád, že to znali.** No ich Ferdinand zato dovedol Slovákov, aby ich naučili na kultúru, dobre robiť zemedelie. Zato chcel, aby prišli Slováci, aby sa Bulhari naučili od nich.⁴⁸

Ako vidno zo záveru predchádzajúcej ukážky, Slováci boli hodnotení, a hlavne sa sebahodnotili, ako lepší poľnohospodári, ktorí výrazne pozdvihli úroveň poľnohospodárstva v Bulharsku. Bulhari podľa vyjadrení pred ich príchodom nevedeli „nič“ a všetko „lepšie“ sa mali možnosť naučiť vďaka Slovákom.

„Tak vážili nás, lebo, oni od Slovákov veľa roboty naučili. Vieš sa naučili. **Oni Bugári tuk nevedeli nič.** Aj zeme keď obrábali. Ešte s takými drevenými tie pluhy. **A naši Slováci šecker to, oni, nali, čo si dovezli. Tie druhie pluhe, kone. Naši aké peknie kone mali, šecker. Pa kravy, pa tak. Šecker, šecker. Aby obrábali zem. Bugári od Slovákov sa naučili šecker. A vždy vraveli: С благодарение на Словаците ние се научихме много, много работи.** Vážili ich. Aj teraz, aj teraz, koho nak sa spýtaš, každý vraví.“⁴⁹

Slovenská škola v Gornej Mitropolii (október 2001)

kú má slušný výdielek v letní sezóně správkou mlátiček v okolitých dedinách. **Brzy Bulhaři naučili se hospodařiti jako Slováci.** Zanechaly primitivních řadel a buvolů, zavedly pluhy, do kterých zapřáhají koně nebo pěkné voly, ba naučili se i hnojit půdu. Za všechno to jsou bratři Bulhaři Slovákům vděční a neskrývají svých sympatií k nim.⁵¹

Obraz hospodárskej vyspelosti Slovákov a ich prínos v Bulharsku sa častokrát prezentoval aj na stránkach novín, najmä na stránkach Československého obzoru.⁵⁰

„...Slovenským prisťahovalcům bylo těžko začínat i v hospodářském ohledu. Musili stavět domy, zakládat hospodářství a při tom nemohli si opatřit přístroje a náčiní, s kterými zvykli pracovat ve své staré vlasti. Našli tu vše v primitivním stavu; Bulhaři neznaly pluhů, nevěděli nic o existenci mlátiček. První mlátička v Plevenském kraji zahučela v Gorní Mitropoliji. Když bulharští sousedé spozorovali výhody strojového hospodářství, zakoupili druhého roku dva stroje. Krátce na to v Plevenu byla zřízena agentie mlátiček a hospodářských strojů. Iniciativa vyšla od gornomitropolských Slováků. Nyní dosti slovenských strojní-

Alebo čo o sebe napísali samotní Slováci z Gornej Mitropolije.

„Čo aj bez učiteľa môžeme sa pochváliť, že nás bulharská vláda ukazuje ako dobrých roľníkov a hospodárov. V roku 1921 mali sme hostí v Varnenskej a Šumenskej župy v počte 40 roľníkov. Boli vyslaní vládou, aby si prezreli naše hospodárstva. Zúčastnili sa jej aj agronomi varnenskej a plevenskej katedry, ktorí ukazovali hosťom naše hospodárstva ako vzorné. Podobných hostov sme mali aj v r. 1922, opäť zo Šumenskej župy, poslaných min. zemedelstva. Pozreli si okrem hospodárstiev aj naše obrábanie pôdy. Sme ako Slováci hrdí na to, že sama vláda nás ukazuje za dobrých roľníkov a že sme zapríčinili našou kolonizáciou moderné obrábanie pôdy tunajšieho kraja.“⁵²

S oblasťou materiálnej kultúry sú spojené pracovné obyčaje. U Slovákov bolo rozšíreným chovanie husí a ich šklbanie kvôli periu. Zachovali sa tu páračky, ktoré boli prijímané samými Slovákami ako špecifické „ich“ niečo, čo ich odlišuje od bulharského obyvateľstva.

„Páračke robili Slováci. To boli husi. Hľadeli husi. Cez leto ich išli, tu máme riečku, tam sa vykúpali dobre husi do tej vodičky, aby boli čisté biele. A keď prišli do domu, tak ich šklbali. Živé, nie aby ich zarezali. Šklbali ich a potom v zime sa zbierali. Lebo v lete, keď bola robota, nemohli to. To peria zobrali do vrecov a si ho držali. Už v zime, keď nebola na poli robota, tak sa zobrali plná izba ženy a robia páračky. Párali to perie. Za duchny a vankúše. A už potom cez zimu položili tie husi druhé peria, viriasli im. A vtedy pchali husi. Kukuricou ich džgajú nasilu, pchajú a potom ich zarezú a s mohrou handrou ich zahryjú a s biglajzom, žehličkou. Oni to peria, keď je so žehličkou a ta mokrá handra, tak potom to friško vyberali. No aj to. Zas bolo čisté a aj to párali a zbierali.“⁵³

Tento pracovný postup bol pre Bulharov niečím natoľko novým, že sa zachoval aj vo frazeologizme:

„Slováci boli známi šklbaním husí. A keď šklbali husi, hovorili Bulharky: „Daj si pozor, aby ťa neošklbali ako slavónsku hus!“ A doteraz tak hovoria, aby sa niečo nestalo, aby ťa neokradli hovoria, aby ťa neošklbali ako slavónsku hus.“⁵⁴

Ďalšou oblasťou spojenou s pracovnými obyčajami boli zabíjačky. Bulhari nepoznali také spôsoby spracovania mäsa, aké praktizovali Slováci, a tak sa pod vplyvom Slovákov naučili spracovávať mäso „racionálne“.

„Na zabíjačke. Prasa. Tu Bulhari, keď zabijú brava, prasa, tak robili tak, že potom celý týždeň ho rozpravovali. A naši Slováci, jich potom naučili. Za edon deň to sa zobrali bližší rodina a jeden robí klbási, čreva vyčistí, muži robili klbási, masť topili. Na poludnia to bol paprčkový paprikáš a večer sa už klbási, mäso sa upieklo do tých pecov aj sarmi aj kifle so sarmou. Do jednej, do druhej.“⁵⁵

„Veľmo dobre sme si nažívali s Bulharmi... Oni keď zabíjali brava, zakvačili ho len do komory na hák a kým trvalo, tak každý deň, ráno na obed aj na večeru jedli len mäso. A celô leto potom, keď išli do roboty, jedli len suchý chlieb a cibuľu. Nevedeli si to zadeliť. A môj otec im vraveli: „Simion, Simion! Mal si veľkého brava ako ja a jete celô leto len cibuľu.“ „A vy čo jete?“ „My jeme klbásku, slaninku, máme potrochy, na celé leto sme si nechali, aby sme mali čím chleba zatisnúť.“ Lebo suchý chleba nejde dolu krkom. Na ďalšíkrát si ho potom už zavolali, aby im to zariadil. Tak ich naučili a jak si potom pochvaľovali v lete. „Jé, Marci, Marci, dobrá robota je to, keď nemusíme len cibuľu. Jeme aj cibuľu, ale so slaninou chutí lepšie.“⁵⁶

Ale v pracovnej oblasti sa nielen Bulhari učili od Slovákov, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Slováci od Bulharov prebrali spôsob pestovania bavlny a chovali aj priadky morušové.

„Bavlnu sme si sadili v záhradkách. Veď sme mali veľkú záhradu a čo sme mali nasaďiť? Bavlnu. Tak sme ju pooberali, zanieli do Däbniku, nech ju spracujú. A my sme potom priadli, tkali... Priadky morušové sme mali. Koľko som len tie priadky krmila! (V. P.: Boli tam

moruše?) Boli! Všade sme ich mali nasadené... My sme ich oberali, listy sme dali priadkam, potom sme ich chodili točiť, jedna Bulharka to robila, Slováčka to nevedela robiť. A potom sme ich tkali. (V. P.: Ale to ste nerobili predtým, než ste prišli do Bulharska, však?) **Podľa Bulharov sme to robili. Od Bulharov sme sa to naučili.**⁵⁷

Marka Srnková-Koceva pred slovenským domom
(Gorna Mitropolija, november 2001)

Rodinný život

Hlavným a výrazným rozdielom medzi Slováckmi a Bulharmi v oblasti rodinného života bol počet detí a ich výchova. Kým u Bulharov bola tradícia mať menej detí, u Slovákov v Bulharsku nebolo výnimkou, že mali až desať detí.⁵⁸

„(L.J.: A aj Bulhari mali tolko detí, koľko Slováci?) **Bugári vždy menej. My Slováci vždycky viacej si máme. Nali šeci si mali viacej detí. Nali Bugári od dve, najviac tri. Najviac! Oni velmo riedko tak aby sa slučilo. Po dve deti, viac nemajú. Aj teraz. A my Slováci, my šeci viac.**“⁵⁹

Výrazné rozdiely Slováci udávajú najmä po vytvorení samostatnej rodiny. Slováci zriedkavo ostávajú bývať s rodičmi, ale zakladajú si vlastné domácnosti, bývajú samostatne.

„Sprvu sme boli pri nich. Ale zvlášť sme boli. V ednom dome, ale zvlášť. Ja som si varila, sama som si deti hľadela. Zvlášť sme boli. A oni, ona mamoška sa hnevala, že keď sme sa oddelili tak zvlášť, tak oni tam susede, á ona vraj sa pomučí, pomučí sama a sa vráti k tebe. Á nevráti, oni vraj Slováci sa tak hneď sa oddelia zvlášť a sa nevracajú k rodičom. No tak, tak aj bolo. Tam sme boli vo vene, v ednom dome, ale zvlášť som si varila, na robotu som chodila, deti som si do školy vodila, hľadela som si ich sama.“⁶²

„My, Slováci, sme robili tak... Prišla jar, synak, tu máš múku, tu máš olej, tu máš mydlo, tu máš to i ono, čo potrebuješ do nového. A v novom sa už staraj ty – máš rodinu, staraj sa. Tak takí boli naši Slováci... Ale nech si sám, aby si vedel, že máš rodinu a musíš sa o ňu starať. Nie ako tu.“⁶¹

Ako argument pre osamostatnenie sa uvádza veľký počet detí v slovenskej rodine. Pri bulharskej rodine sa obzvlášť podčiarkuje to, že Bulhari sú priveľmi naviazaní na deti.

„Málo bývali spolu. Kým im pomohli voľačo, aby si kúpili, lebo dvor, lebo chyžu. Tú chatu spraviť a išli zvlášť. Lebo oni mali po viac detí, misel ten vyjsť, čo sa oženil driov, lebo

*druhý sa bude ženiť a nebolo mesto pre šeckých. Tak sa hneď delili zvlášť. (L. J.: A tu Bulhari zostávali častejšie bývať pri rodičoch?) Bulhari aj dodnes sa takí, že oni do konca, kým sa žijú, kým oči im hľadajú, vždy dávali deťom. Vždy dávali deťom, vždy im pomáhali.*⁶²

Hovoriac o vzťahu v rodine nie je možné vyhnúť sa problematike zmiešaných manželstiev a postojov, ktoré zaujímali rodičia pri výbere partnera, ako aj celkový postoj k zmiešaným manželstvám. Spočiatku, ako je to bežné v komunitách v inoetnickom obklúčení, Slováci v Bulharsku dodržiavali endogamiu, ako napísal brašlanický učiteľ Jozef Rusko: „S Bulhary sňatkov neuzavierajú. Jedinelé prípady sú výnimkou, ale tiež výstrahou. Povahove sú totiž veľmi ďaleko, a preto manželstvá tieto nie sú šťastné.“⁶³

Zaujímavou v tomto ohľade je aj pieseň zapísaná u Slovákov v Bulharsku. Vo folklórnom materiáli nachádzame často upozornovanie na zväzok s „iným“. Ak sa žena vydá za niekoho „iného“, stáva sa členom jeho komunity, jej vlastná komunita ju stráca. Keďže, ako sme už niekoľkokrát povedali, Slováci v Bulharsku sa snažili o zachovanie endogamie, zväzok s „iným“ bol neželateľným a v tomto prípade nemá veľký význam, kto je tým cudzím. Preto je možné aj v takom žánri ako je folklórna pieseň zameniť cudzieho Maďara cudzím Bulharom. Dalo by sa to vyjadriť asi takto: „cudzí je cudzí, svoj je svoj“.

Ej, Bugári, Bugári,

Ste veľkí klamári

Oklamali ste dievča

Za štyri cibule, Bože môj!

*Ale tam bolo Maďari a len potom tam dali Bulhari... Potom to prevrátili na Bugári.*⁶⁴

Rodinné obrady

V tejto podkapitole sa budeme venovať obradom rodinného cyklu. Pri práci s materiálom sa pokúsime nájsť tie oblasti, ktoré bulharskí Slováci posudzujú ako „iné“ a ktoré ako „svoje“.

V oblasti rodinných obradov sa budeme venovať narodeniu, svadbe a úmrtiu. V daných oblastiach sme sa nemohli zamerať na staršie obdobie vzhľadom na vek informátorov. Na základe analyzovaného materiálu si dovoľíme tvrdiť, že pred reemigráciou sa slovenské obrady chápali ako natoľko vlastné a špecificky slovenské, že v nich nenachádzame „hraničné body“. Iná situácia nastala po reemigrácii, či už u Slovákov, ktorí zostali v Bulharsku, alebo u reemigrantov usadených v Československu. Vtedy sa začínajú všímať rozdiely nielen medzi bulharskou a slovenskou svadbou (ak si zoberieme za príklad svadbu), ale aj medzi obradmi, ktoré chápali ako „svoje“ a tými, ktoré existovali na Slovensku.

Kým po príchode Slovákov sa podľa literatúry (Michalko, Československý obzor) deti nekrstili v žiadnom prípade v pravoslávnom kostole⁶⁵, v čase medzi dvoma reemigračnými vlnami deti pokrstil pravoslávny pop.

„A potom v 47. roku urobili reklamu, že budú vystahúvať a tu už nebolo ani kňaz, ani učiteľ... Nič tu nebolo. A deti sa rodili. Kde ich budeme krstiť? V tej dobe nebolo tak, že by boli nepokrstené deti... Čo máme robiť? Boli sme zadobre s bulharským dedom popom z našej dediny, Boris Popov, chodil k nám na mlieko. Rozprávali sa s mojím. „Janko,“ vravím mu, „čo budeme robiť? Ako budeme žiť? Musíme si dať pokrstiť deti! Čo budeme robiť?“ A potom som písala môjmu otcovi. „Otec, otec, poraď, čo máme robiť? Kto vie, kedy nás vystahujú. Dobré, a čo máme robiť s malou? A sa staráme.“ A on hovorí: „Počuj, choď a poraď sa s dedom popom. Uvidíš, čo povie on. Veď je iba jeden Boh, jeden Pán, tak...“ To je iba mnoho vier. Tak on prišiel, aby zobral mlieko a ja mu hovorím: „Dedo pop. Prosím ťa, chcem sa ťa opýtať. Môžeš mi pokrstiť dieťa?“ A on hovorí: „Môžem, prečo by som nemohol. Ale nenoste ho do kostola, ja prídem k vám domov.“ A pokrستili sme ju.“⁶⁶

V tomto prípade je vidno, akým spôsobom prechádza „cudzie“ k „svojmu“. Pre Slovákov bolo po prisťahovaní nemožné, aby pokrstili svoje dieťa v pravoslávnom kostole. Na konci 40. rokov, v čase, keď už pre nich Bulharsko nebolo „cudzie“, tento problém nepovažovali za prvotný. Dôležitým bolo, aby dieťa pokrstili.

Predtým bol krst záležitosťou celého lokálneho spoločenstva. Okrem toho, že sa chodievalo d kostola, potom nasledovalo pohostenie, Slováci v Bulharsku vyzdvihovali aj to, že po pôrode nosievali šestonedieľke jedlo.

„(V. P.: A chcel som sa opýtať, keď sa narodilo dieťa, robilo sa niečo?) A. H.: Robili sa krstiny. Dieťa sa narodilo a na deviaty deň má ísť matka do kostola, aby sa očistila. Ide sama iba so ženami. A potom sa už robia krstiny. Máme krstnú mamu, to je blízka rodina a s ňou sa chodí ku kňazovi.“⁶⁷

Náhrobník: Mara Sýkorová (G. Mitropolija, október 2001)

„ich“ a čo je „iné“ a tým si vytvárali obraz o sebe, ako aj dávali možnosť vytvoriť si iný obraz o nich.

„(L. J.: A keď ste sa vydávali, vy ste akú svadbu robili, v kostole ste sa vydávali?) Po bulharsky, len to sme spravili slovenské, neviem teraz už jak je, teraz už šade je rovno. Ale naši Slováci tu tak mali, že sprvu sa sľúbili mladí, ale neišli hneď k nemu, nali, vychodili vo vene, ale von si ju dovedol do domu. A tak potom sa zobrali rodičia, že kedy bude svadba. A na tú svadbu,tedy nevesta išla už do jeho domu. Došal nie! A Bulhari? Keď sa sgoďi, alebo keď sa zaslúbi, hneď ide s ním do jeho domu a potom robia svadbu tam, ale ona je už tam. No tak to sme spravili po slovensky, to moja mamka ma prosili: „Vieš čo, druhô už nemôžem, ako spr-

„A naši Slováci tak robili, že eden deň tajde edna odniesť jedenia k tej rodilki, na druhý deň tajde druhá, aby ona nevstávala varif. A keď jej taniesli, ta jej taniesli aj polievku aj volačo druhô upečenô, alebo upraženô aj treťô. Aby ona nemusela vstávať. Na poludnie nosili jej, s tým si pomáhali, aby ona mohla ešte oddychovať si po pôrode, aby nevstávala.“⁶⁸

Obraz iného sa u Slovákov mohol prejavíť v tých oblastiach, v ktorých boli sami svedkami. Keďže u Slovákov v Bulharsku prevláda endogamia, a ak sa vyskytli zmiešané manželstvá, boli to manželstvá slovenských mužov a bulharských žien. Zo zozbieraného materiálu vyplýva, že Slováci a Bulhari sa medzi sebou na svadbu nepozývali. No napriek tomu je možné nájsť niekoľko oblastí, v ktorých Slováci poukazovali na to, čo je

víme svadbu, ako budete robiť, tak ju robte, ale prosím ťa, nejdí napredok. Chceme, aby si tajšla, keď ti bude svadba, už keď sa rozpíšeš, že si jeho manželka,tedy choď k nim, tam do jeho domu, ale doťal ni.“ No tak sme urobili, po slovensky. To bolo slovenské a už potom svadba, už nie, nemôže byť slovensky, lebo idem za Bulhara. Bol veľmi pekný čas, bolo 28. dekemvra a bolo jak jar. Taký pekný deň.“⁶⁹

Ak sme spomínali, že svadobný obrad bol uzavretý v rámci vlastnej komunity, predsa len sa na svadbe robil rad úkonov, ktoré mali zabezpečiť účasť celého lokálneho spoločenstva na svadbe. Medzi ne u Slovákov v Bulharsku patrilo hádzanie koláčov z voza pri prevoze výbavy.

„E.: A chlapi, oni slovenskie svadby nebudú robiť. Slovenskie boli peknie. A ja som bola tak dievča, ami môj bratnik, keď sa oženil. Tam Kovačov, tu za Zuzku Frajkorovu. Duchni, znače pred svadbou. A tie vankúše... A koláče, keď napečú Slováci. A tí Bugári tak utekajú. Z.: A oni ich lúčajú! E.: A oni tag behajú!“⁷⁰

Slováci sa veľmi hrdili týmto svojim zvykom, ktorý poukazoval podľa nich aj na slovenskú štedrosť.

Najvýraznejšie vymedzovanie sa sme v zozbieranom materiáli zaznamenali v oblasti pohrebných obradov. Je to logické, keďže po odchode Slovákov sú obrady spojené s úmrtím vlastne tými jedinými, ktoré sa medzi Slovákami v Bulharsku vykonávajú a pri ktorých majú možnosť praktizovať to, čo je „naše“ a odmietat to, čo je „iné“.

Po úmrtí v Bulharsku sa chodievala počas 40 dní od pohrebu na hrob. Praktizuje prelievanie hrobu vínom, pálenie sviečok, nosenia jedla na hroby. To ale len v prípade manžela – Bulhara, keď samotnú činnosť vykonáva bulharská nevesta. Tento zvyk teda dodržiavajú iba navonok, pre lokálne spoločenstvo, v ktorom žijú, ale vnútorne sa s ním neidentifikujú.

„Lebo oni vždycky mi vravel, že ak pôjdem žena pred tebou, aby si nechodievala jak chodia naši Bulhari, aby si sa nemučila v zime aj tie do 40 dni, kým spravia, každý deň na hrob, každý deň. A ono bolo v zime on zomrel. Aby si nechodievala, aby si mrzla, ak bude v zime abo čo. Budeš karať po slovensky. Ak ti volakto volačo povie, povedz, ja som Slovačka a si robím po slovensky. Ale ja som nemohla, jak oni si robia to 9 dní, lebo bola zima tedy, 21. januára on zomrel. Tak 9 dní, ale som robila aj 40 dní a potom už keď spravil rok viac. Chodím do cintorína, ale nevynášam jedenia. Aj nevesta, keď príde, už keď je 21. januára, každý rok si chodíme na hrob a ona keď príde: „Mamo, ty urob a mne mi položíš, nak ja to odnesiem.“ Ta na hrob. No tak do tanierika nakladiem, čo spravím tu...“⁷¹

V prípade rodičov sa na ich hroboch nevykonáva žiaden z týchto úkonov, keďže ich rodičia im ešte počas života povedali, že si to neželajú. Dané bulharské zvyky sa nehodnotia iba ako „nie naše“, „nie slovenské“, ale aj ako neslušné.

„M.: Aj my sme takí ako Bugári, aj my pálime. Ale moja mama, keď boli živý, tak vraveli: „Deti, ale vám poviem, aby ste mi nepálili sviečke ako Buhári.“ E.: Oni boli nazaréti. Oni takie nelúbili. M.: „A aby ste nelievali víno a vodu, aby ste nás prelievali, toto u nás je ni, vraví, ni je slušne.“⁷²

„Chodia si za spomen, varia žitko, víno zlejú. Naša Kata cigaru páli, fajčil si. Oni si takie veria. No to je ni naše, ni slovenskô.“⁷³

V mnohých prípadoch sa snažia nájsť rovnováhu medzi slovenským a bulharským pohrebom, a tak aj keď akceptujú nejaký bulharský zvyk, nepreberú ho v plnej miere, ale len jeho časť.

„Taj sa dávalo kapesníke, viazali sa na rukách aj potom sa nevynášalo do cintorína. Slováci, vieš, nedávajú ako Bulhari. A ja som nevynášala. Ani sviečke som. To Bulhari, keď prišli, tak si pálili, ja nie. A potom chcel 40 dní, vieš keď spraví, žeby som zas zobrala ľudí, aby som ho dala do spomenu. To bolo po bulharsky, inak po slovensky nie.“⁷⁴

„*Moji rodičia boli nábožní a oni to neľúbili tie roboty. A ja som vrela mame prv ako zomreli. „Mamo, tí Bugári dávajú ručníky a šatky, ja neviem, či vieš, že Bugári to dávajú, viažu sa na ruke.“ A oni vraveli: „Ni! Dcéra moja, ja to nechcem, to je ni povedanô, vraj. Vraj sa to nesluší.“ „Reku, keď som chodila po Bugároch, tak som mala ručnícke.“ „Môžeš dať, ale aby si neviazala!“ Každému som zohla tak ručníček a som mu dala. A keď prišli ľudia, tak som neviazala.“⁷⁵*

S pohrebom a zvykmi viažucimi sa s úctou k predkovi súvisia aj Dušičky⁷⁶, či po bulharsky „zadušnica“. Ako sa dalo postrehnúť z predchádzajúcich ukážok, Slováci v Bulharsku odmietali bulharské zvyky a obrady pri pohrebe. K nim patrí aj pálenie sviečok na hroboch, a to nielen na pohrebe, ale aj na Dušičky. Zvyk páliť sviečky na hrobch odmietajú napriek tomu, že vedia, že sa to tak robí na Slovensku. V tomto prípade sa zvyk, ktorý by sa mal hodnotiť ako „svoj“ hodnotí ako „cudzí“, „nie náš“.

„(L. J.: *Vy ste robili, teraz bola zadušnica*). M.: *Ja som bola. CH.: Ja som nerobila, lebo po bulharsky, keď máme mladú nevestu, aby sa nechodilo do cintorína. Môj mi prepáči, že nejdem. M.: Ja som bola. Manželovi, bola som aj rodičom, bola som. Ale aj slovensky vari je zadušnica. A ako sa vraví na slovensky?* (L. J.: *Dušičky.*) M.: *Dušičky, pravda.* (L. J.: *A čo ste robili? Sviečky ste pálili, alebo...*) M.: *Manželovi som páčila, ale rodičom nie. Mama to hovorili, že to...* CH.: *Vaši nepálili, ale mamouke...* M.: *Neviem, vy ste katolíci? Katolíci vraj pália. Neviem, rodičia, majka, tak nám vraveli, nám povedali, že viete deti moje, kedy budete mať času, kedy budete môcť,tedy prídete do cintorína. A my donesiete len kvetinke a vodičku nalejete tam, kde položíte kvetinke, druhô ništ, sviečke mi zapaľovať nebudete. Tak ja im nezapaľujem otcovi aj mame a manželovi si zapaľujem, lebo on je Bulhar, oni si pálili. Tak ja mu pálim. Aj vynášajú jedenia. Slováci to nenosia?* (L. J.: *Nie.*) *Ale ja mu nevyniesla ništ, len vodu a víno s tým vínom sme preliali tam a to bolo. A rodičom len vodu a kvetinke.*“⁷⁷

„(V. P.: *Bulhari chodili na pohreb?*) *Chodili a nosili sviečky. No nikto nezapálil, pretože my nepálime sviečky...* (V. P.: *A robia sa dušičky*“.) *Nie, to robia iba tam, na Slovensku. Lebo sa pomiešali aj katolíci aj od výmyslu sveta... Lebo „Aha, oni tak robia, aj my tak robme.“*“⁷⁸

Kalendárne obyčaje

Sviatky počas kalendárneho roka slávil Slováci a Bulhari samostatne, keďže sa Slováci, ktorí boli evanjelici pridržovali gregoriánskeho kalendára a pravoslávni Bulhari juliánskeho. Po reemigrácii Slovákov sa v Hornej Mitropolii tí, ktorí zostali, začali zo žartu porovnávať s cigánmi na podklade bulharskej anekdoty o tom, ako cigán uvažoval nad tým, ktoré vierovyznanie bude pre neho najvýhodnejšie: „*Ak sa stanem kresťanom, budem sa musieť veľa pôstiť. Ak sa stanem Turkom, veľa sa klaňať. A tak cigán, tak cigán.*“⁷⁹ Keďže slávia všetky náboženské sviatky, ktoré aj ich okolie.

„...a keď jej dcéra ostala, tak jej mamouška povedali, ty nebudeš ni Slovenka, ni Bugárka, lebo nebudeš vedieť ak máš sviť. Či na bugársky či na slovensky. Ostaneš cigánka. A my, keď sa stretneme naveky sa smežeme, že sme cigánky...“

O tom, že sa „naše“ a „ich“ v prípade Vianoc výrazne rozlišovalo, svedčí napríklad aj to, že pri vinšovaní, či palazovaní na Vianoce slovenské deti nechodievali do bulharských domov, podobne ako bulharské deti nechodievali „cyvapkar“ vinšovať k Slovákom.

V súčasnosti sú už Vianoce v tom istom čase na Slovensku aj v Bulharsku. Veľkú noc oslavujú vo svojich rodinách v Bulharsku podľa juliánskeho kalendára. O tom, kedy sú na Slovensku sviatky, mnohokrát ani nevedia a majú možnosť dozvedieť sa o tom iba vďaka príbuzným na Slovensku.

„Ami, bugarskie, ni slovenské. Oni sa napredok, vieš, oni. Dostaneme také pohľadnice z Nemecka od tej sestry, aj z Bratislave brat pošle, tak si vieme. No my keď sme tu, tak mi hľadíme ako Bugári. Vtedy praznujeme ako Bugári. Nemôžeš ako, len my sestry, aby sme po slovensky.“⁸⁰

Ešte v čase pred reemigráciou Slováci v Bulharsku prebrali niekoľko bulharských sviatkov, medzi nimi „Гергювден“, keď podobne ako Bulhari zabíjali jahňa a potom si ho opekali, zvyčajne doma, v peci. Aj keď Slováci neprebrali tento sviatok so všetkými bulharskými špecifikami (nosenie mäsa farárovi), prijímajú ho ako vítanú príležitosť, keď sa môžu stretnúť s blízkymi.

sestry: Marka, Erka, Zuzka Červenákové
a Chubavka Hrušková (tretia zľava)
(G. Mitropolija, január 2002)

ste sa naučili od Bulharov, alebo ste to robili aj predtým?) **Od Bulharov sme sa naučili, lebo my sme to predtým nerobili.**⁸³

Náboženstvo

Náboženstvo môžeme považovať za jeden z etnozachovávajúcich a entodiferencujúcich faktorov. To, že náboženstvo malo pre Slovákov z Bulharska etnozachovávajúcu funkciu, máme veľa svedectiev.

„S nimi (Slovákmi) sme sa rozprávali po slovensky. A to nás zachránilo, že sme sa tam nestratili. Aj náboženstvo. Náboženstvo nás chránilo. Pretože sme sa ho držali.“⁸⁴

„(V. P.: A mali ste také, aby ste vy, tak ako Bulhari, aby ste zabíjali jahňa na Gergiovden?) Keď sme mali, zabili sme, my vtedy... **Boli sme Slováci, ale jahňa sme zabíjali.** (V. P.: A chodili ste ku kňazovi?) Nie, nie, nechodili sme. Ale zabíjali sme. Zapálili sme pec, pozbierali sme sa susedky, naplnili sme jahňa a bolo.“⁸¹

Čo sa týka Veľkej noci, tam sa bulharská tradícia dostala do slovenských rodín, najmä v prípadoch, keď nevedeli iný, slovenský spôsob (maľovanie kraslíc), alebo v prípade, keď podobný zvyk u Slovákov chýbal (ŕkanie vajčiekami). V týchto ukázkach poukázanie na pôvod zvyku je až po doplňujúcej otázke, čo svedčí o tom, že sa prijímali nie ako „cudzie“ ale už ako „naše“.

„Na Veľkú noc sme aj my robili koláče, maľovali sme vajčká. (V. P.: Na slovenský spôsob?) **Na bulharský sme tam robili, nie na slovenský, lebo sme nevedeli na slovenský.**“⁸²

„Polievku sme dojedli, sliepku sme zjedli a teraz, každý si zobral vajččko, aby sme si ŕkli vajččko o vajččko, kto koho prebije, kto je silnejší. (V. P.: A to

Náboženstvo pôsobilo ako bariéra voči zmiešaným manželstvám. V 30. rokoch už nachádzame prvé zmiešané manželstvá s Bulharmi, dovtedy bol sobáš Slovensky a Bulhara skôr výnimočný, opačné manželstvá sa vyskytovali častejšie.⁸⁵ Keďže našimi informátorkami boli prevažne ženy, ktoré sa vydali za Bulharov, mali sme možnosť sledovať, akým spôsobom sa u nich vytvára vzťah k niečomu novému, k pravoslávne náboženstvu.

„A keď sme sa šli zosobášiť do Plevnu, oni boli pri popovi, a môj svokor hovorí: „No áno, ale moja žena chce, aby sa prekrstila.“ A ľudia sa ho pýtali: „A ona je čo? Turkyňa?“ „Nie, Slovenka.“ „Ale veď s nimi sme jedno a to isté! Oni dokonca vyznávajú vieru viac ako my. Ale sme jedno a to isté.“⁸⁶

„A už som nechodila do kostola potom, lebo už nepúšťala ma takto (svokra, L. J.), že furt len robota bola. A to som banovala veľmi. Veľmi mi bolo tak, ťažko.“⁸⁷

„A zvony zvonili na nedeľu a ja som na voze sedela, a tak som si pomyslela, oj, apo moj, kde ste ma to dali, to doma nikda nebolo... A som plakala, tak som plakala, že ja musím v nedeľu robiť.“⁸⁹

Etnodiferencujúca úloha náboženstva sa prejavovala najmä s jeho vonkajšími prejavmi a celkovou religiozitou.

Najmarkantnejšie vydeľovanie „my“ a „oni“ je u informátorov spojené so svätením nedele. Informátori venovali obsiahle opisy príprave na nedeľu a zvýrazňovali to, že sa v nedeľu v žiadnom prípade nesmeli pracovať, často sa porovnávajú s Bulharmi, ktorí v nedeľu pracovali. Michalko poznamenáva, že pri pohľade na bulharskú dedinu v nedeľu ju nerozoznáme od robotného dňa. Jedným slovom v Bulharsku nedeľa nie je dňom odpočinku, ale dňom najväčšej práce.⁹⁰

Pomník: Milan Hruška
(G. Mitropolija, november 2001)

„Už keď prišlo sobota večer, tak prišli z pola domov a tajšli sa okúpať. Preobliekli sa do čistého a išli variť. Navarili a v nedeľu nič nevarili, nič nerobili. Oddýchli si a išli do kostola.“⁹¹

Podľa informátorov Slováci nepracovali, aj keď im hrozila majetková ujma. Ako napríklad:

„A chodili si do kostola, naveky v sobotu šecker sa skončilo. Raz bola okosená a povedzme na také kôpky sa šecker zobralo, bola sobota. A chlapci vravia: „Otec, pojme zobrať lan, lebo príde volaký vietor, víchorica, odnesie a nebudeme mať.“ „Nie. Teraz sa nerobí. V nedeľu. Teraz e, ideme do kostola, nerobí sa.“ Prišol pondelok, prišla volaká veľká fujavica, šecker zodvihla a odniesla. Ninto nič. A on im vraví, otec: „Vidíš? Pánboh dal, pánboh si ho zobral. To je ni naše.“⁹²

Aj keď Michalko poznamenáva, že naši krajanovia boli nútení pracovať aj v nedeľu, ak napr. nechceli prísť o zárobok, alebo ak nechceli byť pokutovaní pri obecných prácach. Vtedy aj slovenský aj bulharský kostol zival prázdnotou.⁹³

Zamieňanie etnonymu a náboženskej príslušnosti je bežným javom. A tak sa aj tu „evanjelický“ stal „slovenský“, „pravoslávny“ „bulharský“ a moslimovia sú Turci.

„Ale jesto ja chodím aj sem do kostola, čo je aj bulharský. To je edon pánboh. To je ni, taktoka až, keď som za Bulhara, tak misím.“⁹⁴

Slováci sa okolitým obyvateľom prijímali, a sami seba chápali, ako viac nábožensky založených. To sa prejavovalo v samotnom Bulharsku rôznymi vonkajšími prejavmi religiozity (hore uvedené príklady), ale aj napríklad prirodzeným vzťahom k modlitbe po komunistickom prevrate.

„A vieš čo, a sme sa modlili. Na začiatku ráno, keď sme išli, tak sme sa modlili, a keď sme skončili, zas sme sa modlili. A už to bolo v 44. roku, keď prišli komunisti, tak prišla jedna bulharská učiteľka, Gečeva, a ona nám nedávala modliť. Ona nás kárala, aby sme vychádzali. A Kukliš nechceli, aby sa mali s ňu, aby ho poohovárala, aby volačo potom mu robili, že je proti vlasti, tak nám povedali.: „Viete čo, deti. Ona keď si ide preč, vy si vyndíte, akože si idete domov. A ona odíde preč a vy sa vrátte a sa pomodlite.“ No tak, tak sme robili. Išli sme preč a ona si už išla domov, my sme vyšli, zatvorila. A my sme sa edon stade, kto kde býval z kerej ulice. A sme sa vrátili a sme sa pomodlili a tak sme si išli.“⁹⁵

Ďalšou skutočnosťou, ktorá poukazuje na to, že Slováci sú viac religiózni ako Bulhari, sa prejavuje napríklad tým, že na Slovensku sa chodievalo do kostola v Bulharsku nie.

„Na Slovensku ja som v 77. bola aj v 66. som bola a som hľadela, že mladí žiadi, ľudia, mládeži chodia do kostola, ale tu nie. **Tu boli veľmi Bulhari, komunisti, kostol a tie Vianoce a to nedali, aby sa.** Ani neboli tedy prázdniny, nedali, aby si. Boli sme na robote, na Kračún, čo vravia.“⁹⁶

Zaujímavým je, že všetky informátorky, Slovenky v Bulharsku, uvádzajú, že v Bulharsku do kostola nechodia, ale na Slovensku áno. Dá sa to vysvetliť na jednej strane vplyvom rodiny, u ktorej sú na návšteve (jednoducho idú do kostola spolu), ako aj tým, že pravoslávny bulharský kostol nie je „ich“. Avšak na Slovensku je to už inak, tam je kostol slovenský, tam je „náš“. Zaujímavým javom, ktorý sme zafixovali medzi našimi informátormi je, že napriek tomu, že sa v ich obci (konkrétne prípad Gornej Mitropolije) nachádzajú evanjelické modlitbové spoločenstvá, nenavštevujú ich, keďže ich prijímajú ako cudzie:

„Máme tu tých sektov z Ameriky. Ženy chodia tam sa modliť. No... My nechodíme.“⁹⁷

Na Slovákov v Bulharsku robili veľký dojem pravoslávne pôsty, to je niečo, čo sa u slovenských evanjelikov nevyskytovalo. Dalo by sa povedať, že Slováci mali pocit, že sa musia ospravedlňovať a vysvetľovať tento svoj nepochopiteľný „nedostatok“ voči Bulharom v otázke náboženských príkazov a zákonov.

„**Naši Slováci sme netancovali, nerobili sme kdejaké tam, veselie onie, že by sme sa zbierali.** A divadlá sme si robili a de čo. Ale keď prišli tie onie, tak ništ sa nerobilo. Ale keď prešli pôsty, tak my sme tancovali. **A Bulhari zase, oni pa robia druhô.** Nejedia mäso, postia. A ja som, ja nikdaj nerobím to, lebo nezvykla som od môjho otca. Lebo viem, že som čítala vola-kedy aj slovenskô tam li katechizmus e... Už som pozabúdala aj kdečo. Ale píše, že nemisíš si mučiť dušu za jedenia, ale toto môžeš naložiť, že aby si sa neveselila.“⁹⁸

Prispôsobovanie sa bulharskému prostrediu po odchode Slovákov je vysvetľované zásadami v katechizme.

„Tak viem tedy, že nám čítali, hovorili, že to je ni hriech, že urobíš tak jak robia tí ľudia, čo tam bývaš. Musíš tak už. Jak majú šor, jakého šoru majú oni, tak aj ty budeš tak s tým šorom. Tak to je ni hriech. Už miešame aj slovenské aj bulharské, čo nak robíme.“⁹⁹

Záver

V našej práci „Obraz „svojho“ a „iného“ u Slovákov v Bulharsku“, sme si určili za cieľ vymedziť obraz toho, čo prijímajú Slováci v Bulharsku jako „svoje“ a čo jako „iné“ prípadne jako „cudzie“. Na základe teórie o etnických komunitách v inoetnickom prostredí a etnických procesoch v nich prebiehajúcich sme určili hlavné oblasti, v ktorých budeme nachádzať obraz „svojho“ a „iného“. Definovali sme ich ako oblasti kultúry, náboženstva a jazyka, pričom sme predpokladali, že sama komunita si určí, ktorému komponentu pripíše akú dôležitosť. Na základe definícií o etnických stereotypoch sme vyslovili predpoklad, že obraz „svojho“ a „iného“ sa bude meniť pod vplyvom osobných skúseností, bude mať ambivalentný charakter, vytvárať sa na základe princípu zovšeobecňovania, výrazným prvkom v ňom bude hierarchizácia a postavenie „svojho“ v hierarchii vyššie, a zároveň bude obsahovať hodnotenie vlastného etnika, bude vychádzať z autoobrazu. Pri práci sme používali metódu analýzy materiálu subjektívneho charakteru, vychádzali sme najmä z autobiografických rozprávání, naratívov.

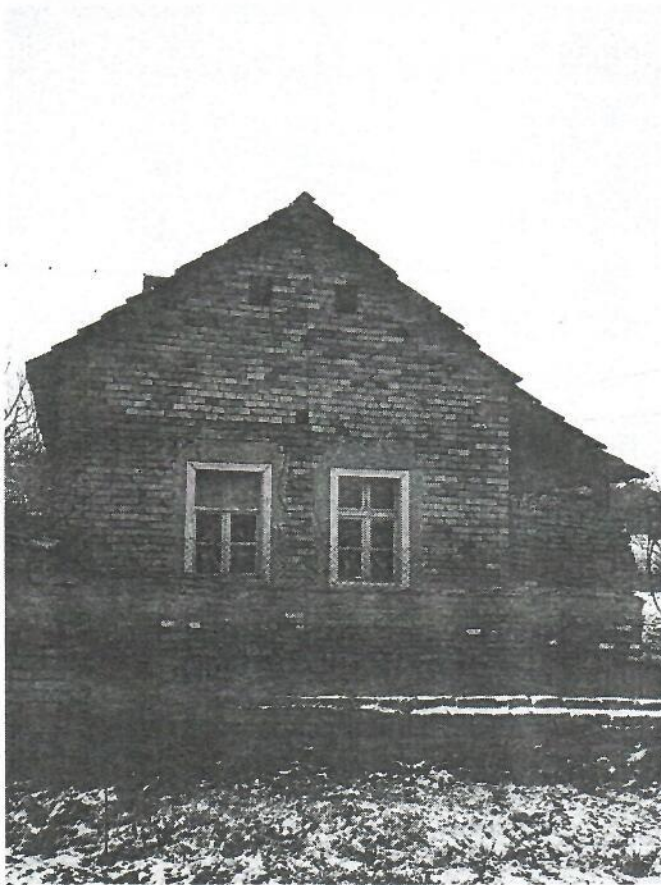
Analytickú časť sme rozdelili do dvoch podkapitol, a to priamo a nepriamo vyjadrené obrazy o „svojom“ a „inom“.

V prvej podkapitole sme zistili, že obraz Slováka a Bulhara vystupuje jako navzájom prepojený, že hodnotenie toho druhého, ktorým bol v tomto prípade Bulhar, vychádza vždy z autostereotypu. Dôležitú úlohu v medzietnických kontaktoch zohráva blízkosť objektu, ktorý je posudzovaný. To sa prejavilo tým, že sa „cudzí“ Bulhar mení na „suseda Bulhara“. Vyplnil sa aj náš predpoklad, že obraz „svojho“ a „iného“ sa bude reflektovať výraznejšie v čase spoločenskopolitickej zmeny. To sa prejavilo pri vzťahu k prisťahovalcom, ktorí mali všetky atribúty „cudzieho“, ktoré bolo hodnotené ako horšie, škaredšie, nečisté.

V druhej podkapitole sme sa venovali obrazom vysloveným sprostredkovaním. Tu sme vymedzili už spomínané tri oblasti: kultúru, jazyk, náboženstvo. V oblasti kultúry sme hlavnú pozornosť venovali materiálnej kultúre, rodinnému životu, rodinným obradom a kalendárnym obyčajom. Predpokladali sme, že samotní Slováci určia, ktorému komponentu pripíšu akú dôležitosť.

V prípade materiálnej kultúry sa najvýraznejšie obrazy „svojho“ a „iného“ vytvárali po príchode Slovákov na miesto usídlenia. Slovenské bolo hodnotené jako vždy lepšie, progresívnejšie. Tento obraz sme našli aj na stránkach vtedajšej tlače.

V oblasti rodinných obradov sa ukázalo, že najjasnejšie tvorenie hranice medzi „svojím“ a „iným“ je v prípade pohrebných obradov a obyčají. Slováci niektorým bulharským zvykom, ako napríklad nosenie jedla na hroby, prelievanie hrobu vínom, pálenie sviečok, pripisujú atribúty od „nie naše“ cez „to si oni

„Slovenský dom“ (G. Mitropolija, november 2001)

robia“ až do „to nie je slušné“. Zaujímavým v tomto ohľade je, že jako „nie naše“ hodnotia aj Dušičky.

U Slovákov v Bulharsku sa etnonym stotožnil s konfesijnou príslušnosťou. „Evanjelický“ znamená „slovenský“. Jako „svoje“ hodnotia „slovenské“ náboženstvo. Do kostola nechodievajú, pretože pravoslávie je „iná“ viera. Podobný postoj majú k evanjelickým reformovaným cirkvám, ktoré sa rozšírili v Bulharsku.

Slovenská škola (dnes materská škola). Gorna Mitropolija, október 2001

-
- ¹ Botík, Ján: *Enkláva a diaspora ako zvláštne formy spoločnosti ľudí*: In: Slovenský národopis, č. 4, roč. 21, 1973, s. 504–514
  - ² Penčev, Vladimír: *Paralaks v ogledalo, ili za migrantskite obštnosti v čuždoetnična sreda*. Izdanie na Bohemija klub, Sofija 2001
  - ³ Petrov, Petăr: „Zvezdata na Kutleš e simvol na makedonskija narod... bǎlgarite si imat za simvol konskata opaška: Za proizvodstvo na etničeski različija. V: Bǎlgarski folklor, kn. 1–2, god. 25, 1999, s. 78–93
  - ⁴ V príspevku sa vychádza z vlastných terénnych výskumov, uskutočnených v uvedených obciach, v rokoch 2001, 2002 a 2003, z terénneho výskumu reemigrantov v Trnave v roku 2005, z materiálov v archíve Ústavu pre folklór Bulharskej akadémie vied, ktoré získal a vypracoval Vladimír Penčev a súkromných archívov Snežany Jovevovej-Dimitrovovej a Vanji Mateevej. Trom menovaným za možnosť použitia materiálov a rady ďakujem.
  - ⁵ Hlôšková, Hana: *O špecifickosti ústneho rozprávania*. In: Genealogicko-heraldický hlas, č. 2, 1995, s. 14
  - ⁶ Tá istá: *Kategória minulosti v rozprávačskej stratégii*. In: Slovenský národopis, č. 3, 1996, s. 319
  - ⁷ V Bulharsku sa obrazom iných Slovanov v literatúrach systematicky venoval Veličko Todorov. Pozri: *I svoj svoja (ne)pozná... Etjudi po slavjanska imaginistika, čast pǎrva*. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski“, Sofija, 1966
  - ⁸ Krekovičová, Eva: *Medzi autoobrazom a hetereobrazom*. In: Etnické stereotypy z pohľadu rôznych vedeckých odborů. Etnologický ústav Akadémie Věd České republiky, Brno 2001, s. 19
  - ⁹ Tá istá, s. 21
  - ¹⁰ Berting, Jan i Villain-Gandossi, Christiane: *Rola i znaczenie stereotypów w stosunkach miedzynarodowych: podejście interdyscyplinarne*. In: Narody i stereotypy. Pod red. T. Walas, Kraków 1995, s. 13–14

- ¹¹ Kanovský, Martin: *Ludské druhy a ľudská myseľ – kongnitívne základy etnických klasifikácií a stereotypov*. In: Etnické stereotypy z pohľadu rôznych viednych odborů, Etnologický ústav Akademie Věd České republiky, Brno 2001, s. 9
- ¹² Krekovičová, E.: *Medzi* s. 20–23
- ¹³ Geist, Josef: *Sociologický slovník*. Victoria Publishing, Praha 1992, s. 454
- ¹⁴ Na Slovensku sa tejto problematike venuje Ľubica Droppová, pozri: Droppová, Ľubica: *Reflexia „svojho“ a „iných“ etník v slovenskom folklóre* (K otázkam etnickej identity Slovákov). In: Slovenský národopis č. 4, roč. 62, 1998, s. 147–162; v Bulharsku existuje podobný výskum na českom materiále, pozri napr.: Dobrevá, Bojka: *Čechite za sebe si i drugite. Etnostereotipni predstavi otrazeni v češkija ezik*. Izdanie na Bohemija klub, Sofija 2001
- ¹⁵ Jerzy Bartmiński: *Słownik ludowych stereotypów językowych*. Założenia agólne. In: Etnolingwistyka. Lublin 1988, s. 11–33
- ¹⁶ K oral history pozri: Etnografické rozpravy č. 1, 1996, číslo tematicky venované tejto problematike.
- ¹⁷ Zaujímavým javom je, že podobným spôsobom, ale opačným smerom sa vyjadrujú aj Bulhari žijúci na Slovensku, keď hovoria v bulharčine. Vtedy je slovenské nie „словашко“ ale „словенско“. A rozprávajú nie „словашки“ ale „словенски“. Pozri napr.: *Bulhari na Slovensku. Etnokultúrne kódy a súvislosti*, 2005, v tlači.
- ¹⁸ Hrozičák, Jozef: *Slováci v Bulharsku*. Matica Slovenská, Martin 1985
- ¹⁹ Botfk, Ján: *Etnicita ako základná kategória národopisnej vedy*. In: Slovenský národopis č. 1, roč. 39, 1991, s. 18–25.
- ²⁰ Súkromný archív. Nahrávané v Podeme 2003
- ²¹ Archív Inštitútu pre folklór Bulharskej Akadémie Vied, sg. AIFI No 195, s. 88, Nahrával Vladimír Penčev
- ²² S.A. Nahrávané v Gornej Mitropolii 2003
- ²³ S.A. Brašljanica 2003
- ²⁴ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ²⁵ AIF I No 195, s. 27. nahrával: V.P.
- ²⁶ Tamtiež
- ²⁷ Tamtiež
- ²⁸ Tamtiež
- ²⁹ Tamtiež
- ³⁰ Tamtiež
- ³¹ Tamtiež
- ³² O tomto pozri aj Katia Michajlova: *Bългарите през погледа на полјаците – стереотипи и срешта на култури*. V: „Da mislish drugoto“ obrazi, stereotipi, krizi XVII–XX vek. Izdatelstvo „Kralica Mab“, Sofija 2001, tá istá: *Etničeski stereotip za bālgarina sred poliacite, živešti v Bālgarija*. V: Bālgarski folklor, kn. 1–2, god. 25, 1999, s. 58–70.
- ³³ Krekovičová, Eva: *Obraz židov na Slovensku vo folklóre, v jarmočných a púťových tlačiach a v literatúre. (V súvislosti s historickým skúmaním stereotypov)*. In: Na prahu milénia. Folklór a folkloristika na Slovensku. Vydavateľstvo ARM 333, Bratislava 2000, s. 147–161.
- ³⁴ Bezáková, Katarína: *Pohľad na život Slovákov v Bulharsku cez rozpomienky pani Judity Kolárikovej*. In: Ročenka spolku Slovákov z Bulharska. Vydal spolok Slovákov z Bulharska, Bratislava 2001, s. 89
- ³⁵ AIF I No 195, s. 29–30, nahrával: V. P.
- ³⁶ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ³⁷ Tamtiež
- ³⁸ Tamtiež
- ³⁹ S.A. Podem 2003
- ⁴⁰ Botfk, Ján: *Etnicita ako základná kategória národopisnej vedy*. In: Slovenský národopis č. 1, roč. 39, 1991, s. 18–25
- ⁴¹ Tamtiež
- ⁴² Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, I a II, Veda, Bratislava 1995
- ⁴³ Jakubíková, Zuzana: *K problematike kultúry*. In: Slovenský národopis č. 1 roč. 41, 1993, s.62
- ⁴⁴ Ukážkou v tomto prípade je novela Márie Tipofskej *Za svojim chlebom*. Topofská, 1940
- ⁴⁵ „Informátorka naráža na publikáciu Jána Botfka, kde je umiestnená fotografia z pohrebu jej prastarej mamy s textom: „Pohreb Anny Srnkovej, ktorej puklo srdce nad odchodom z Nadlaku.“ Botfk: *Slováci*. 1994, s.9
- ⁴⁶ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁴⁷ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁴⁸ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁴⁹ Tamtiež

- ⁵⁰ Československý obzor, dvojtýždenník „Československej kolónie v Bulharsku“ vychádzal v Sofii od roku 1923 do roku 1926. Často do neho prispievali aj Slováci, najmä učitelia. Nájdeme tam celé opisy slovenských kalendárnych obyčají a rodinných obradov.
- ⁵¹ Československý obzor. R I. 1923 s. 81
- ⁵² Československý obzor. R III. 1926 s. 83
- ⁵³ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁵⁴ AIF I No 195, s.41, nahrával: V.P.
- ⁵⁵ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁵⁶ Bezáková: *Pohľad*, s. 89
- ⁵⁷ AIF I 21, s.37, nahrával: V.P
- ⁵⁸ Táto tendencia bola zaznamenaná aj pri výskume bulharskej komunity na Slovensku, pozri: *Bulhari na Slovensku. Etnokultúrne kódy a súvislosti*. V tlači 2005
- ⁵⁹ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁶⁰ Tamtiež
- ⁶¹ AIF I No 195, s. 20, nahrával: V. P.
- ⁶² S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁶³ Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1929
- ⁶⁴ AIF I No 195, s. 20, nahrával: V. P
- ⁶⁵ O tom svedčia krsty v metodistickom kostole v Plevne
- ⁶⁶ AIF I No 212, s.48, nahrával: V. P
- ⁶⁷ AIF I No 195, s.73, nahrával: V. P
- ⁶⁸ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁶⁹ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁷⁰ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁷¹ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁷² S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁷³ S.A. Gorna Mitropolija 2002
- ⁷⁴ Tamtiež
- ⁷⁵ Tamtiež
- ⁷⁶ Napriek tomu, že ide o kalendárny sviatok, uvádzame ho k obradom a zvykom viazucim sa k pohrebu, pretože sme toho názoru, že dané javy spolu súvisia a ich rozdelenie do dvoch podkapitol by zapríčinilo stratu kontextu.
- ⁷⁷ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁷⁸ AIF I No 195, s. 75, nahrával: V. P.
- ⁷⁹ Lozanova, Ginka: *Kategorijata „čužd-svoj“ v narodnata kultura (Etnoreligiozni aspekti)*. V: *Predstavata za „drugija“ na balkanite*. Akademično izdatelstvo „Marin Drinov“, Sofija 1995, 268–272.
- ⁸⁰ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁸¹ AIF I No 212, s.54, nahrával: V. P.
- ⁸² Tamtiež s. 41
- ⁸³ Tamtiež s. 45
- ⁸⁴ Tamtiež s. 32
- ⁸⁵ Michalko: *Naši* s. 134
- ⁸⁶ AIF I No 195, s. 38, nahrával: V. P.
- ⁸⁷ S.A. Brašlanica 2003
- ⁸⁸ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁸⁹ AIF I No 195, s. 27, nahrával: V. P.
- ⁹⁰ Michalko: *Naši* s. 163
- ⁹¹ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁹² S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁹³ Michalko: *Naši* s. 163
- ⁹⁴ S.A. Brašlanica 2003
- ⁹⁵ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁹⁶ S.A. Gorna Mitropolija 2003
- ⁹⁷ S.A. Gorna Mitropolija 2001
- ⁹⁸ S.A. Brašlanica 2003
- ⁹⁹ S.A. Gorna Mitropolija 2003

ČESI A SLOVÁCI V BULHARSKOM VOJVODOVE

Ján Botík

Vojvodovo patrí spolu s Gornou Mitropolijou, Brašljanicou a Podemom (Mrtvica) k lokalitám, z ktorých sa sformoval jazykový a etnický ostrov bulharských Slovákov. Hneď na začiatku však treba povedať, že Vojvodovo reprezentuje v etnickej mozaike Bulharska českú kolonizačnú osadu, pretože Česi boli nielen jej zakladateľmi, ale aj najpočetnejšie zastúpenou etnickou skupinou. Vo viacetnickom Vojvodove Slováci svojim počtom zaujali až druhú priečku. Keďže početnosť Slovákov ani v tejto obci nebola zanedbateľná, dosahovala a aj presiahla stovku duší, podujali sme sa priblížiť v našej Ročenke aj ich osudy. Nakoľko život Slovákov vo Vojvodove bol v hospodárskej, sociálnej, náboženskej a aj v národno-kultúrnej sfére mnohokrátymi väzbami pospájaný so životom tunajších Čechov, bude vari najvhodnejšie, ak o oboch týchto skupinách pojednáme spoločne ako o jednom celku. Hlavne preto, že jedna časť bez druhej by nebola celkom dobre zrozumiteľná, nakoľko v niektorých etapách ich historického vývinu zdieľali nielen spoločnú lokálnu, ale aj náboženskú a národno-kultúrnu identitu. Avšak najpodstatnejším dôvodom, prečo sme sa podujali venovať Vojvodovčanom priestor na stránkach našej Ročenky, je súdržnosť, pocity spolupatričnosti a solidárnosti, ktoré sa utvorili medzi Gornomitropolčanmi, Brašľančanmi, Podemčanmi a Vojvodovčanmi, čiže aj medzi bulharskými Slovákami a bulharskými Čechmi. A to nielen počas života v Bulharsku, ale aj po reemigrácii do Československa.

Mládež v nedeľu popoludní na „sedenke“. Vojvodovo 1940

Rok	Počet obyvateľov	Národnosť					Náboženstvo		
		Česi	Slováci	Bulhari	Srbi	Iní	Protestanti	Pravoslávni	Rím. kat.
1904	416	215	100	38	57	–	–	–	–
1905	416	210	109	52	55	–	308	65	43
1910	409	224	86	56	43	–	310	57	42
1920	616	440	102	45	29	–	550	45	21
1928	695	476	74	127	–	17	–	–	–
1934	798	527	104	148	6	13	–	–	–

Vojvodovo je historicky mladá kolonizačná obec. Vznikla v období po oslobodení Bulharska spod nadvlády Turkov a Osmanskej ríše (1878). Založili ju českí kolonisti v rokoch 1897–1900, ktorí sa do Bulharska prisťahovali zo Svätej Heleny v terajšom Rumunsku. Vojvodovo vzniklo na puste neobrábanej pôde zvanej Gladno pole medzi dedinami Kruševica a Mizija, na hlavnej ceste asi 12 km južne od dunajského prístavu Orjachovo.

Tomáš a Adolf Hružovci s rodinami (otec a syn).
Vojvodovo 1943

Vojvodovo bolo roľníckou obcou. Českí a slovenskí kolonisti tu udomácnili modernú, geometricky usporiadanú sídelnú formu dediny s rovnými a širokými ulicami, priestrannými dvormi, panónskym typom hlineného domu s rozvinutým pôdorysom obytných a hospodárskych priestorov.

Z dolnozemskeho Banátu priniesli Česi do Vojvodova aj vyspelé poľnohospodárstvo s modernými mechanizmami a technológiami na obrábanie pôdy a pestovanie poľnohospodárskych plodín. O staviteľskej vyspelosti a hospodárskej progresívnosti Vojvodova svedčí výrok bulharskeho ministra z medzivojnového obdobia, ktorý povedal, že by bol veľmi šťastný, keby Bulharsko malo aspoň desať takých dedín ako je Vojvodovo.

Výraznou črtou kultúrneho uspošobenia vojvodovských Čechov bolo ich protestantské vierovyznanie. Bolo jednou z najhlavnejších príčin odchodu týchto kolonistov z českých zemí na Dolnú zem a potom aj zo Svätej Heleny do Bulharska. Tam sa ich protestantské náboženstvo vyhranilo do dvoch vieroučných orientácií – starší metodisti a mladší darbisti. Princípy ich viery, náboženských praktík a morálnych noriem sa vyznačovali prísnyim asketizmom. Prejavoval

Hoci zakladateľmi Vojvodova boli Česi zo Svätej Heleny v rumunskom Banáte, už od počiatkov sa tu usídľovali kolonisti s rôznym národnostným a náboženským zložením.

Pozoruhodné je, že pri takomto pestrom etnickom a konfesionálnom rozvrstvení Vojvodovo sa nečlenilo na osobitné národnostné a náboženské štvrte či ulice. Avšak v každej národnostnej a náboženskej skupine sa praktizovala prísna manželská endogamnosť. Miešané manželstvá sa začali uzatvárať až po značnom odstupe času, v období krátko pred druhou svetovou vojnou.

Až do tridsiatych rokov po Čechoch druhou najpočetnejšou národnosťou boli Slováci. Z nich sa do Vojvodova najviac presídlilo zo slovenského ostrova pri meste Plevne, ktorý vznikol po roku 1884. Hlavne z obce Podem. Ojedinele aj z Brašljanice a Gornej Mitropolie. Vojvodovčania udržovali so Slováckmi pri Plevne čulé krajancké kontakty a vzťahy.

sa v zákaze pitia alkoholu, fajčenia a posedávania v krčmách. Taktiež aj v zákaze spoločenských zábav, tancov a spevu, s výnimkou náboženských piesní. Pozitívnou stránkou ich viero-
vyznania bolo, že sa medzi nimi takmer nevyskytovali krádeže, nevraživosti a hádky.

Svadobný pár Antonín a Marie Hruzovci
Vojvodovo 1943

Skončenie druhej svetovej vojny vyvolalo rozsiahle presuny obyvateľov v mnohých európskych krajinách. Neobišli ani vojvodovských Čechov a Slovákov, ktorí sa rozhodli hromadne presídliť z Bulharska do pôvodnej vlasti svojich predkov. Vojvodovčania reemigrovali do Československej republiky v rokoch 1947–1950. Prevažná časť z nich sa usadila na Južnej Morave v okresoch Břeclav a Mikulov. Najpočetnejšia skupina Vojvodovčanov doposiaľ žije v obci Nový Přerov. V menšom počte sa s nimi možno stretnúť aj v Jevišovke, Vlasaticiach, Drnholci, Dobrom Poli, Dunajoviciach, Valticiach, Žabčiciach, Březí, Novosedly, Pernej, Hrušovanoch nad Jevišovkou, Šanove, v Brode nad Dyjou, v Mikulove, Břeclavi, Brne, ako aj v niektorých českých regiónoch.

Sprievodným javom života vojvodovských Čechov a Slovákov po reemigrácii je pretrvávajúci citový vzťah k Bulharsku. Jeho najvýrečnejším dokladom sú individuálne a aj skupinové návštevy rodného Vojvodova. Pozoruhodné je, že podobné návštevy opätovovali Vojvodovčanom na Morave aj ich bulharskí rodáci, susedia a priatelia.

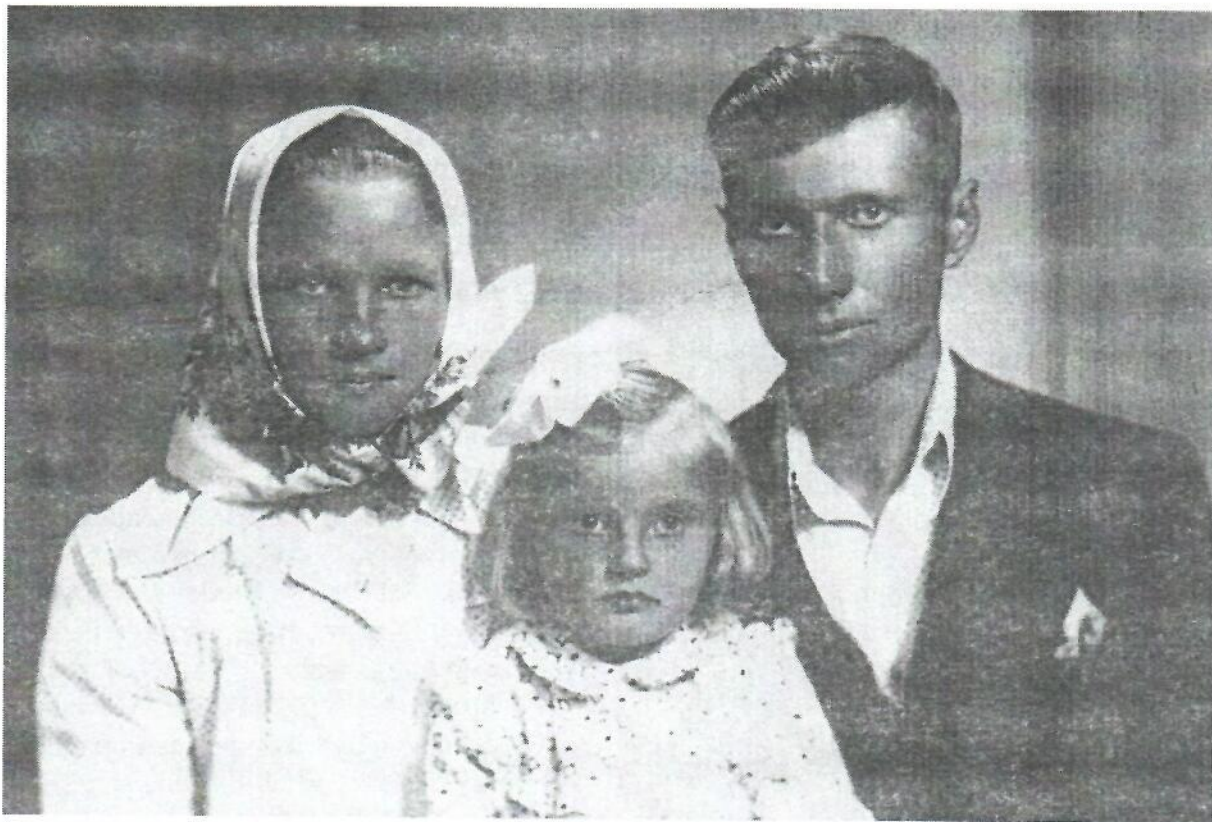
Oceňujeme a vážime si, že Vojvodovčania z Moravy a Trnavy sa zúčastnili aj na viacerých stretnutiach Spolku Slovákov z Bulharska. Využívame túto príležitosť, aby

sme sa poďakovali pani Olge Lopašovskej-Kopřivovej s manželom Jozefom Lopašovským, ktorí finančne podporili výstavu Česká a slovenská kolónia v bulharskom Vojvodove, ktorá sa uskutočnila začiatkom októbra 2004 pri príležitosti 16. stretnutia Slovákov z Bulharska v Bratislave. Zároveň zabezpečili aj prepravu tejto výstavy do Nového Přerova na Morave, kde sa uskutočnila jej repríza pre tamojších Vojvodovčanov. Za organizačné zabezpečenie priestorov pre túto výstavu, ako aj jej účastníkov a pohostenia pre nich, naša úprimná vďaka patrí pani Jarke a jej rodičom Márii a Antonovi Hruzovcom z Nového Přerova.

Do našej rozpomienky na Vojvodovčanov sme zahrnuli iba zopár najpodstatnejších informácií z ich vysťahovaleckých a reemigrantských dejín. Hlavne preto, že sú rozpracované k tejto téme viaceré projekty vrátane aj publikačných. Na tomto mieste sa žiada pripomenúť, že o dejinách a živote Vojvodovčanov sa nachádza obsiahla a zasvätená kapitola v monografii Jána Michalku: Naši v Bulharsku (Myjava 1936). Keďže nevieme, či ju vlastní aspoň niektorí Vojvodovčania, preberáme z nej súpis všetkých českých a slovenských rodín, ktoré sa usadili vo Vojvodove a žili tam do roku 1935. Zaiste pomôžeme takto oživiť pamäť všetkých tých, ktorí odvodzujú svoj pôvod od bulharských Vojvodovčanov. Naznačené informácie doplnujeme sé-

riou fotografií, ktoré dokumentujú hlavne ich život vo Vojvodove, čiastočne aj v nových sídlach po reemigrácii do Československa.

Ondrej Supek s rodinou. Vojvodovo 1939

Okrem Jána Michalku sa Vojvodovčania stali predmetom záujmu aj viacerých ďalších autorov. Niekoľkými poznámkami sa zmienime, kto konkrétne a z akých podnetov sa zaujímal o nich. Keďže poznatky, ku ktorým dospeli títo pozorovatelia alebo výskumníci buďto neboli doteraz publikované, alebo vyšli v ťažko dostupných odborných časopisoch a publikáciách, uvádzame aspoň stručnú charakteristiku obsahu týchto pozoruhodných prác.

Z nepublikovaných dokumentov bezpochyby najzávažnejším je v bulharčine napísaný rukopis DEJINY VOJVODOVA, ktorého autorom je Neco Petkov Necov. Jeho výnimočnosť treba vidieť v tom, že obraz života českých a slovenských kolonistov vo Vojvodove sprostredkováva dôverný znalec, ktorý patril do spoločenstva tejto obce, avšak bol príslušníkom jeho bulharskej komunity. Neco P. Necov sa narodil v roku 1897 v obci Ljutidol, okres Vraca. Do Vojvodova sa prisťahoval v roku 1928. Vtedy si kúpil dom od manželov Karla a Anny Hruzovcov, ktorí sa v tom roku, spolu s ďalšími dvadsiatimi rodinami vojvodovských Čechov a Slovákov, vysťahovali do Argentíny. Kroniku Vojvodova napísal Neco P. Necov v roku 1952. K tomuto svojmu rozhodnutiu hneď na začiatku uviedol, že „každý z nás je povinný všímať si najdôležitejšie udalosti vlastného života, jednak kvôli sebe a potom aj kvôli svojim blíznym. Je povinný prijímať zo svojho okolia všetko dobré a užitočné a odovzdávať to svojim potomkom bez toho, žeby vnášal do toho akúkoľvek nacionalistickú tendenciu.“

Neco P. Necov v Dejinách Vojvodova zaznamenal udalosti z rokov 1900–1950. Čiže z obdobia, ktoré je vymedzené príchodom českých a slovenských kolonistov, založením a polstoročným životom v obci Vojvodovo, ako aj ich hromadným odchodom z tejto osady a návra-

Eva a Katarína Hruzové v službe u sofijských mešťanov, Sofia 1938

tom do pôvodnej vlasti ich predkov. Kronikár teda prežil s vojvodovskými Čechmi a Slovákmi viac ako dve desaťročia. Za ten čas sa dôverne zoznámil so zvláštnosťami na všetkých úsekoch hospodárskeho, spoločenského a duchovného života svojich českých a slovenských spoluobčanov. Ich spôsob života a kultúru zaznamenával obdobne ako postupujú aj odborne pripravení výskumníci. Neco P. Necov kronikárske záznamy o dejinách a živote Vojvodčanov rozvrhol do nasledovnej obsahovej osnovy:

1. Pristáhovalci z Rakúsko-Uhorska
2. Príchod Tatarov
3. Výstavba dediny
4. Mapa Vojvodova a náboženské zloženie
5. Doprava
6. Poloha a rozloha Vojvodova
7. Politický život
8. Národnostné a náboženské zloženie
9. Banátski Bulhari
10. Národopisná charakteristika
11. Pohostinnosť
12. Krádeže
13. Vzájomná pomoc
14. Zábavy
15. Odievanie
16. Sobáše
17. Jazyk
18. Poľnohospodárstvo
19. Druhy pestovaných plodín
20. Vinohradíctvo
21. Ovocinárstvo
22. Chov hospodárskych zvierat
23. Chov koní
24. Chov hovädzieho dobytku
25. Chov oviec
26. Chov svíň
27. Chov hydiny
28. Osveta
29. Remeslá
30. Obchod
31. Kreditné družstvo
32. Sťahovanie do Vojvodova
33. Čítareň
34. Kino
35. Kolektivizácia a poľnohospodárske družstvo.

Prílohy:

1. Tabuľka pristáhovalcov do Vojvodova do roku 1950
2. Tabuľka pristáhovalcov z obcí Gorno a Dolno Ujno v Kjustendilskom okrese, ktorí sa po roku 1952 nasťahovali do domov českých a slovenských reemigrantov
3. Tabuľka pristáhovalcov z obce Belica v Ichtimanskom okrese, a ktorí sa v roku 1952 nasťahovali do domov českých a slovenských reemigrantov
4. Tabuľka vysťahovalcov z Vojvodova pred rokom 1950
5. Tabuľka súpisu Čechov a Slovákov, ktorí v rokoch 1947–1950 reemigrovali do Československa

Rukopis Neca P. Necova *Dejiny Vojvodova* sa nachádza v dvoch exemplároch na Obecnom úrade vo Vojvodove. Nám ho sprístupnil český etnológ dr. Marek Jakoubek, ktorý túto kroniku preložil do češtiny a pripravil ju na vydanie.

Marek Jakoubek sa už zopár rokov venuje výskumu Čechov z Vojvodova. Navštívil ich v terajších sídlach na južnej Morave a materiál o nich zhromažďoval aj v bulharskom Vojvodove. Výsledky svojich výskumov publikoval v odborných časopisoch. Do tlače má pripravený

ďalší príspevok s názvom *Vojvodovo – stručný náčrt histórie*, v ktorom uvádza aj bibliografiu publikovaných prác o Vojvodovčanoch.

Čechom vo Vojvodove venoval pozornosť aj bulharský folklorista docent Vladimír Penčev. Výsledky svojich výskumov publikoval najprv v odborných časopisoch. Neskôr ich zaradil aj do svojej publikácie *Paralaks v ogleдалoto ili za migrantskite obštnosti v čuždoetnična sreda* (Sofia 2001). Vojvodovčanom sú venované úvodné dve kapitoly tejto knihy. Prvá má názov *Tempus edax rerum, alebo o minulosti a súčasnosti vojvodovských Čechov*. Druhú nazval *Niektoré problémy adaptácie českých osadníkov v severozápadnom Bulharsku*.

Rodina reemigranta Jána SAKA (z Vojvodova)
Nový Přerov, 1954

Vladimír Penčev vo svojich prácach o Vojvodovčanoch zhrnul jednak výsledky predchádzajúcich bádateľov a pozorovateľov, ktoré boli publikované v Čechách, na Slovensku a v Bulharsku. Doplnil ich aj poznatkami z vlastných výskumov, takže jeho štúdie sú neobyčajne cenným prínosom k poznaniu historického a národnokultúrneho vývinu Vojvodovčanov. Oceňiť treba jeho prínos k doteraz nepoznaným stránkam dejín, života a kultúry tejto českej enklávy v Bulharsku. Patria k nim zistenia o migrácii Vojvodovčanov do ďalších osád, ako aj o formovaní českej etnodiaspory v severozápadnom Bulharsku. Taktiež aj úvahy o tom, čo dali Česi Vojvodovu, o folklórnych a ďalších kultúrnych tradíciách Vojvodovčanov, ako aj o procesoch ich prispôsobovania a vyrovnávania s prostredím a s majoritnou spoločnosťou ich novej bulharskej domoviny.

Uvedené príspevky Vladimíra Penčeva preložil Marek Jakoubek z bulharčiny do češtiny. Žiaľ, doteraz

sa nepodarilo nájsť prostriedky a spôsoby, ako ich sprístupniť českej a slovenskej verejnosti. A pravdaže aj niekdajším Vojvodovčanom a ich početným potomkom v Čechách a na Slovensku.

SLOVENSKÁ SVADBA

Tomáš Vrška

V tomto príspevku chceme priblížiť priebeh svadby (najčastejší variant) u Slovákov v Bulharsku. Text (scenár) pripravil náš krajan, Tomáš Vrška, pôvodom z Gornej Mitropolije. Do textu sme robili minimálne zásahy v snahe zachovať autentický slovník i celkový štylistický ráz.

Vážení krajanovia, členovia redakčnej rady potešia Vaše pripomienky, poprípade iné varianty k uverejnenému textu. Samozrejme, že by bolo zaujímavé uverejniť scenáre aj z ďalších zvykov, ktoré v živote našich krajanov zohrávali významnú úlohu (krstiny, konfirmácia, zaužívané postupy pri sviatočných udalostiach...).

Slovenská svadba v Bulharsku

Uvádzač:

Dej svadby sa odohráva podľa tradičných zvyklostí našich krajanov v Bulharsku.

Svadba prebiehala u ženicha aj nevesty, na ktorých boli nepostrádateľní starejší, ktorí viedli celý dej svadby, takisto ako aj zväč, družba, družičky. Svadba sa začínala asi jeden týždeň pred svadbou, a to pozvaním hostí vyslaným zväčom do vybraných rodín podľa pokynov svadobných rodičov. Pozvanie na svadbu sa robilo predriekaním vinšu zväčom.

Zväč:

„Dobrý deň.

Mnohovážení páni priatelé, ja prichádzam k Vám s tým cieľom, aby Vám predevším oznámim, že poctivý mládenec Mišo Jurčík svoj mládenecký stav premeniť chce a do stavu manželského vstúpiť ráci. Ponevác cíti to on sám od seba, že začítí nemože, tudíž kre mňa Vás prosí, aby ste sa nesťažovali a na budúci štvrtok do jeho poctivého príbitku zhromaždili a jeho gu svätému sobášu odprovali. Vom sa Vám za to všim dobrým zavazuje odslúžiť a odmeniť. Amen.“

Uvádzač:

Svadobný akt sa začína už deň pred svadbou zbieraním kuchynského riadu družičkami, ktoré chodia po pozvaných rodinách a žiadajú o zapožičanie na svadobnú hostinu. V dome svadobných rodičov najbližšia rodina pripravuje miestnosť alebo šiator určený na hostinu ozdobovaním a stolovaním. Na scéne sa objaví rodina pozvaných.

Družičky (k sediacim svadobníkom):

Odpoveď svadobčanov: **„Dobrý dem, vítajte, čo ste nám doniesli?“**

Družičky:

„My sme Vám doniesli veľa zdravia od svadobných rodičov, Miša Jurčíka, kerí Vás prosia, aby ste im požičali na zajtrajšiu svadbu, ak máte, taniere, miske, hrnce, fapše, viličke, lyžičke.“

Svadobníci:

Požadovaný riad dajú so slovami: **„Nak sa páči, tu máte taniere, viličke, lyžičke a ednu fapšu, ešte aj ednu misku.“**

Družičky:

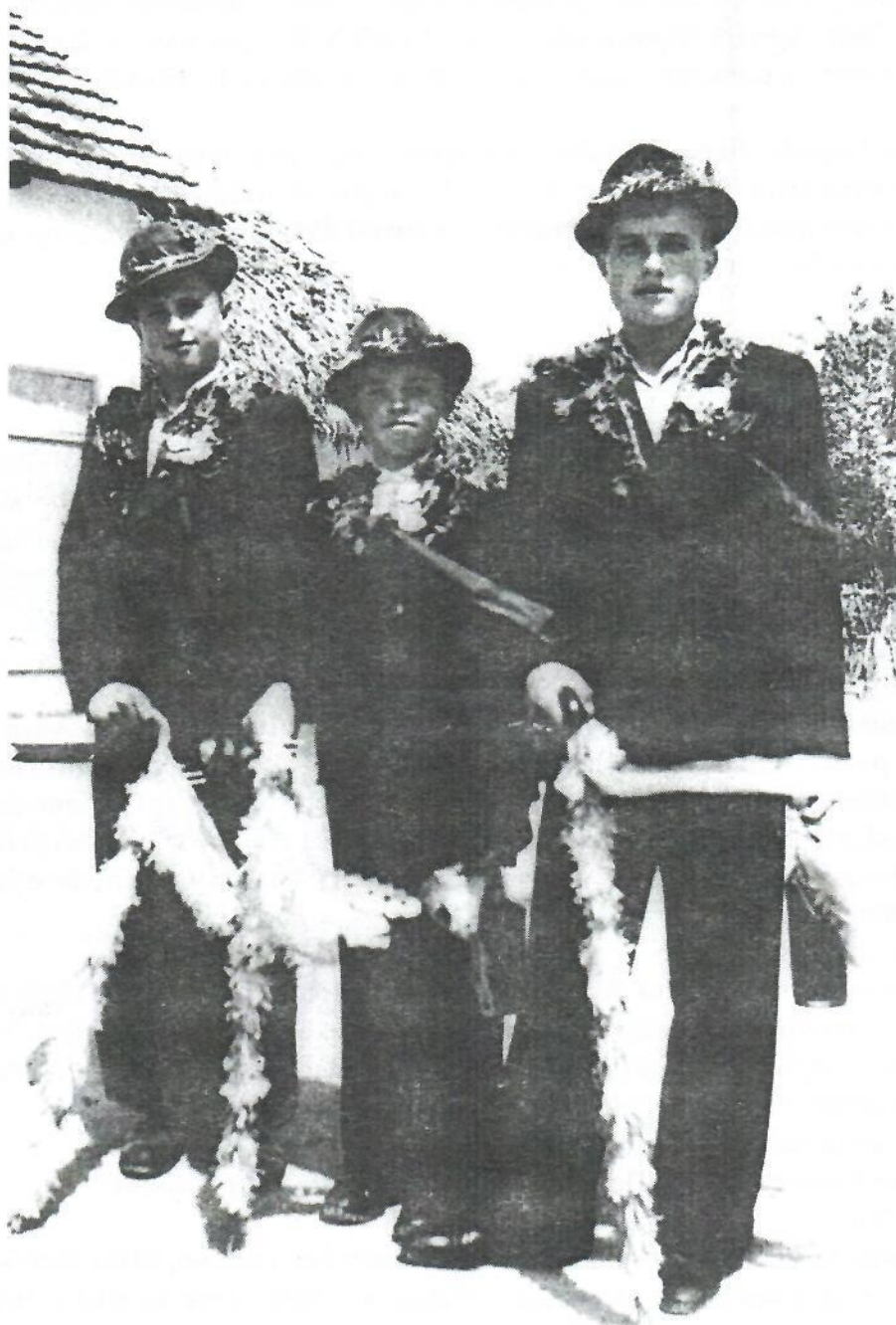
„Ďakujeme a zbohom.“

Svadobníci:

„S pánom bohom a pozdravte svadobných rodičov.“

Družičky:
„Ju, ju, ju.....“ a odchádzajú.

Družbovia na svadbe Jána Ďuriša (zľava: Ján Ďurica, Juraj Jančík, Michal Topoľský)
Gorna Mitropolija, 1943

Uvádzač:

Tak isto večer pred svadbou sa chodí spievať k mladej pod oblok. Tomuto aktu sa hovorí „Na kašu.“

4
Číslo 41: Vinš mladým rodičom
Neroc neroc vlozru mater ?

Mne velice amile avzorne zhranvždený, sz listez
proszym me prvítke naluvený, Pterce sou ikrem R-
voim promluvitý. Vruene dehovoiný všechnem
llápnitý, Malu bízom Izou nej prv noiz lud pu-
stomničnu obzritý, ojim Zemho szrdvor dehovoi-
ný llápnitý, ale juk nemužem predzebu Izproctý
ty, sonevoizem jony lez jov vlej Osjonej Zemničny, bro-
joi nýri Zemutno moem sz j somizalitý, Rvž-
mne Zemutnu Izivot pu tu nestoily, Zole szoimý
Zte Povzrostý odestý olovčinoszty, Kerterý rok-
mínul, Moemničny szem Zbovenoi, ash litujte-
vy mno dehov moamilo rodinov, atok apio ra
moj milý, Izve szrove ozy obratym vliškvilý
Devujem voim prvto Prát, Zovse Dobrodený
Cio szte mne vzyvoto dobreho širily, Kerth-
voim to vceho Horzpodyn odmený Čste býzom

Z rukopisnej zbierky svadobných vinšov z roku 1880
(Rusnákovci ju priniesli zo Slovenského Komloša do Bulharska)

Svadobníci:

Svadobníci spievajú a nevesta plače pri rodičoch, krstnej mame, v prípade inej svadob-
čanke.

Pieseň

1. Tichý vetrík po doline povieva
/:už sa Anka od jej milých odberá:/
2. Ešte sa ja mojho apku spýtať mám
/:s kým ja apko duša moja bývať mám:/
3. Ej ni so mňou d'jouka moja ni so mňou
/: koho si si vyvolila tem s tebou:/
4. Ver som si ja vyvolila z ruži kvet
/:ver mi je vom najmilejší než tem svet:/

Takto sa opakuje druhý a ďalší verš (S kým ja mamka, sestra, brat...). Po skončení spevu rodičia nevesty vítajú prítomných pálenkou alebo vínom núkajú. Po vypití sa jedna zo spievajúcich prihovori k rodičom nevesty:

„My sme prišli k Vám piesňou svadbu túto počať a splniť príkaz mladého zaťa a túto výbavu od Vás ziať a jemu doniešť.“

Pritom začne z posteli vankúš brať, pričom krstná mama a svadobníčka začnú brániť veno so slovami:

„My Vám nišť nedáme, nak si príde sám mladý.“

Svadobníčky, keď vidia, že nezvládnu situáciu, povedia:

„Tak si to vezmite, nak sa Váš mladý v tých duchnách a vankúšach udusí.“

Svadobníci, čo spievali, rozoberú výbavu, posteľ a s výskotom odchádzajú. Chlapi zoberú posteľ a prenesú k mladému, kde prišli aj ženy s výskotom a venom. Chlapi sa opýtajú, kde majú postaviť posteľ. Svadobní rodičia ukážu miesto. Po postavení postele začnú ženy ukladať vankúše a ostatné veci a začnú spievať.

Pieseň

Keď som išou cez tem les.....

Pritom chlapi popíjajú a pridajú sa k spevu.

Po skončení piesne sa pomaly poberajú domov so slovami:

„Už je pozde, poďme spať, lebo noc vymerajú a nám nenahajú. Dobrú noc.“

Na scéne ostanú len svadobní rodičia a po chvíli aj oni odídu.

Uvádzač:

Je deň svadby. Pred poludním sa začínajú schádzať svadobní hostia, prichádza hudba, začne privítanie, odovzdávanie darov a pritom sa začínajú svadobníci veseliť.

Svadobní rodičia:

Po chvíli svadobní rodičia odovzdajú družbovi ozdobenú fľašu s vínom a posielajú ho po starejšieho so slovami:

„Družba, splň si svoju robotu a doved' pána starejšieho, nak prídu a vedú svadbu podľa zvykov našich dedov a occov.“

Družba odchádza do domu starejšieho.

V dome starejšieho:

Družba:

„Dobrý dem.“

Družba vinšuje:

„Ó, milý pán starejší, ja poslaný od pána princa mého, žeby ste sa zrychtuvali a se mnou išli, kde má býti potvrdenia sobášu nášho mládca aj s mladú nevestu. Amen.“

Podá fľašu so slovami:

„Nak sa páči.“

Starejší si upije a povie:

„Ďakujem za seštu a pome v mene Božom.“

Príchod starejšieho s družbom do domu svadobných rodičov, kde už sú svadobníci veselí a svadba beží s hudbou a ozýva sa ujúkanie. Svadobní rodičia vítajú starejšieho.

Starejší:

„Dobrý dem. Mnohovážený pán hospodár. Vďačná jest mi vec, ze Vás niní pri dobrom zdraví uhlídám, láskavý Hospodin nak Vám štěstí tohto popraje, aby ste svadobné své presavzatí, ktoré ve jménu páně začít pri dobrom zdraví a štěstí mohli k manželství svého syna sladkého potešenia dožili, to Vám vinšujem a žiadam.“

Uvítanie podaním ruky a spoločným prípitkom. Harmonikár alebo huslista chvíľu hrajú čardáš, alebo čo vedia. Po chvíli sa začne spievať pieseň „*Na Plevenskej ceste...*“

Svadobný pár, Gorna Mitropolija, 1925
(Juraj Vaňo s manželkou, vysťahovali sa do Argentíny)

Odchod na sobáš

Po skončení piesne starejší zvolá rodičov, svadobníkov, mladého a hovorí:

„Milé svadobné zhromaždenie, prišla iž tá chvíľa, ve ktorú my, sem povolani, ku svatému sobášu isti. Najmilejší rodičové, drou ako sa z príbytku Vášho zdialime, dovoľte, abych pár slov k Vám a k Vášmu synu prehovoríť mohou. Ako operený vták zanechajúc hnízdečko rodičú svých, tak i človek dospelý na svet súci a práce schopný musí opustiť dom rodičovský, aby si chléb v potu tvári vyhľadával a seba i svoju mu od Boha zverenú rodinu statočne živíť mohou. Ponevác je človek na božský obraz stvorený, nesmie zaostať a vydať sa na vlastnú cestu života. Teda v mene jeho Vám, milí rodičia, za šecker, čo ste dobrieho synovi svojmu poskytlí. On iste nezabudne na Vaše dobrodenia, kresťanská vyučovania a večnou opaterou. On svojí kresťanskou láskou v duši svojej bude sa hľadať Vám za šecker oplatiť. Jestli by ale nemohou, iste Vám stonásobne oplatiť pán Boh sám.“

Svadobníci – družbovia, zväči, starejší (na husliach hrá Ján Melich), Podem 1935

K ženíchovi:

„Milý synu, iste je, že teraz nastupuješ cestu života. Odchodíš spod opateri rodičou. Je pravda, že lásku a starostlivosť musíš venovať manželky a budúcej rodine svojej, ale pritom nigda nezabúdaj na rodičelou svojich. Pamatuť, že oni šecker vynaložili, aby ťa do človečenstva priviedli. Otec krvopotne mozolil, aby si bol sýty. Matka ťa čistila a chránila od šetkyho špatného. Šecker to sa peňazami zaplatiť nedá. Preto pamätaj na štvrtô božô prikázania - Cti otca i matku, aby si dlho bou na zemi-. Lem tie dietky Boh požehná, kerie si ctia rodičou. Tak, ako niegdy patriarchovia a svatí otcovia zo starého a nového zákona synom svojim dobré rečili a im svoje požehnania dali, to aj ja Vás, milí rodičeli, v méne syna Vášho uctive prosím, požehnajte ho a dobrorečte mu.“

Mladý pokľakne a rodičia mu dajú požehnanie.

Starejší:

„Naše predsavzatia sa splnilo, môžeme v mene Božom ísť pre mladú nevestu a spoločne k oltáru, nak sa splnia slová písma predkou – Čo boh spojil, človek nerozlučuj –.

Skôr, ako sa dáme na cestu, si zaspievajme pieseň z *Tranosciusa* č. 1026, prvý verš.

Jak pěkne jest v svatém stavu manželském žit, když se pravou láskou oba milují, Sloužíce Bohu, jak sluší. S celým srdcom, s celou duši, dobrého násleudjí. Neb sám Bůh tam požehnáva, štěstí dáva, za co mají Ti, jenž v tom stave trvají.

„Tak už poďme!“

Odchod so spevom.

Príchod do domu nevesty so zosilňujúcim spevom.

Starejší:

„Dobrý dem vospolok.“

Odpoved: „Dobrý dem, čo si prajete?“

Starejší:

„My sa osmeľujeme tento prah prekročiť a prosím, by ste nám dovolili do svojho príbytku vojsť a pár slov prehovoríť.“

Oddávač od nevesty rečie:

„Ako milých a vzácnych přátelou Vás vítame, nak sa Vám páci ďalej a povecte, čo máte na srci.“

Starejší:

„Dakujeme, že ste nám láskave dovolili stúpiť do príbytku tohto. My poslaní sme od svadobného oca, oca tu prítomného ženicha, kerý, ako je Vám známe, zasľúbený je s d'joukou majiteľa príbytku tohto. Vás láskave prosíme, aby ste nám mladú nevestu ráčili priviesť.“

Odpoved:

„My nevieme, de je, hľadajte ju.“

Starejší:

„Družba, choť, najdi ju a prived.“

Družba odíde. Svadobníci spievajú pieseň:

/“Huci huci vo dvore,:/

/:plače d'jouča v komore.:/

/:Plač, Anička, Už čas máš:/

/:od apku sa odberáš.:/

/:Dosti som ja plakala.:/

/:keď som rúčku dávala.:/

Ďalej sa opakuje to isté, len meno „apko“ je zamenené matkou, bratom, sestrou. Po skončení piesne družba privedie mladú a vinšuje:

„Ó, náš milý pán starejší. Mňa ste ráčili poslati mladú nevestu hledati. No, ja také ako družba vykonau som, čo má služba. Našou som ju v tesnom mieste, to vam poviem zaiste. Ona plače a naríka, a ja som sa jej pýtau: – Čo plačeš a nariekaš –? A ona mi odpovedala: – Ženicha som utratila –. A ja som ju potešiu a na líčka som ju bozkau: – Budeš sa radovať vespolek aj se mnú –. Pán starejší, vidzte si ju, tu ju máte a de chcete, tam jej mesto dajte!“

Svadobný pár, Gorna Mitropolija 1948
Pavel Gróf a Anna Štrpková

Starejší:

Ďakuje družbovi:

„Milý práteli, že si svoju povinosť v tejto veci zdárne a statne dokonau, mladú nevestu našou a dovedou, zato od nás šeckých slušne chválu dostávaš za svoju usilovnosť.

Milá céra, teraz ti hospodin podáva šťastie k budúcemu manželovi, preto sa nám dôveruj a svedomite povec, či tohto postivého mládenca ceš za svojho pudúceho manžela?“

Odpoveď: „Cem!“

„Mnohovážení. Je čas, aby sme vo svojom presevzjatí ďalej pokračovali a našu mladú nevestu s mladým zaťom do chrámu pána odprevadili, gde pred Bohom a pred nami skrze sobáč kresťanským poriadkom manželstvo spojene bude.

K tomuto cieľu vy tedy, milí rodičovia, svoju céru s nami prepuste a my v mene Božom poďme, nech našu cestu a naše presvzatie Boh šťastným a požehnaným učiniti ráciu. Amen.“

Spev na odchod

Po sobáši

Príchod svadobníkom do domu mladého so spevom.

„Milí svadobní rodičia. Pomohou nám Hospodim aj tento krok presevzetí našim šťastne vykonati, lebo oteraz uvádzame do príbytku tohto nevestu tohto domu s tým srdečným žadaním, aby ste ju srdečne prijati ráčili. Hospodim nak Vám toho popraje, aby Vám podľa očakávania Vášho šťastia do domu priniesla, Vášho syna obšťastila a Vám radosť robila. Žádam, aby ste ju prijali s láskou ako svoje dieťa a aby v starobe bola vašou oporou.“

Nasleduje hudba a spev, častovanie...

Večera

Po piesni vyzve starejší svadobníkov, aby si posadali k stolom a prehovorí:

„Nakolko sa priblížila večerná hodina, žiadam svadobníkou, aby sa ráčili posadiť k stolom, k večeri.“ Potom povie družbovi, aby nosili na stoly. Družba s družicami donesú taniere, vidličky, lyžice a idú pre misky s polievkou. Už pri príchode družba kričí: „Hore hci na plici rostrhanej kabanici“ a predstúpi pred starejšieho a vinšuje.

K polievke:

„Mnohovážení pán starejší a milí páni svadobníci, všickni malí i velicí, znám, čo čakáte, nebo prázne hurky máte, všickni by ste chceli jesti mäsa také kusy ako pästi, ale len trochu počkajte, poliouku si zachlípajte, kuchárky ešte rychtujú i snád' i Vám voľačo dajú.“

Družba podáva misku starejšiemu a keď starejší prijíma, oklame ho a pokračuje vo vinšovaní. „V tejto polievky sú šiflíčky na dve na tri nakrájané, krájali ich družičky. Keď ich oni krájali, pod brušká sa škriabali. Príďte čiže páť starejší.“

A zase oklame:

„Pám starejší, vinšovau by som ďalej vinš, ale neviem už nišť a tieto teuce, čo sa za mnou ani telko. Nag sa páči.“

Starejší:

„Mnohovážení svadobní hostia, ako praví kresťania poďakujme sa Hospodinu za tieto dary. Pomodlime sa. – Bože, my zas tvé milosti užívať chceme, živnosti dej nám tomu užívaní, sytosti i požehnání. Amen –.“

Vinš k druhému jedlu:

Družba s družičkami prichádza s misami a za chodu volá „Hore huci...“ ako s polievkou.

Družba vinšuje:

„Čo tu tak sedíte, jete a pijete, muziku sprevádzate, či ma azda nepoznáte? Hej, veď sa my spoznáme, keď sa porozprávame. Počujte, čo sa mi stalo. Keď som išou po ceste, niďaleko Brezovej sretli ma traja páni. Edom starý, dvaja mladí. Pýtali odo mňa zlatku na doháň. Ja som i odpovedau, že nemám. Hneď nato ma chytiu tem prvý páť, tak ma so šablou obľahou, že som si až k zemi ľahou. To mi nebolo došť, hneď ma chytiu aj tem druhý hosť. Tak ma karabínou drviu, že som ako sviňa grúliu. A tem tretí starý blázom kopou ma do riti razom. Urobiu mi na nej šráť, však ja mu zaplatím, keď príde k nám. Pám starejší, nalejte mi pohár vína, nak sa zastrabí riť moja. Príďte čiže, páť starejší.“

Reč starejšieho pri večeri:

„Vážení svadobní hostia. Už sme sa najedli, napili, nemyslíte si, že pôjdeme spať po chvíli. Ako vieme, tieto milodary boli donesené, ale nie zadarmo. Ako vieme, naši mladí si dnes vernosť sľúbili a ako vieme, kde dvaja líhajú, tretího pýtajú. Každý začiatok žitia je ťažký, a preto by som Vás prosiu, aby sme pomohli našim mladým s peňazmi, kerý keľko môže, nak položí do pripravených prázných tanierov, kerý po 100, po 500, po 1 000 a aj 5 000 nezalučíme. Nak sa páči, pomôžeme mladým.“

Starejší povie družbovi:

„Pozbieraj peňaze z tanierov a dones.“

Starejší vezme peniaze a vraví:

„Vážení svadobní hostia, práve pred chvíľou mi vraveli, že edna z našich kuchárkou sa pri varení týchto chutných jedál, keré boli dobré, obarila, že vraj na chúlóstivom meste. Ako vieme, dneska doktori stoja veľa peňazí a prispejme, aby ju mohli vyliečiť.“

Po chvíli družba pozbiera peniaze a dá starejšiemu. Starejší po prečítaní peňazí začne pýtať ešte peniaze od svadobníkov pre mladých:

Po zrátaní peňazí sa prišlo, že do celej sumy nám chýba 80 leva, prosím, kdo má, že nak dá.“ A tak môže naľahovať pýtanie peňazí ďalej.

Starejší (žiada družbu):

„Družba, dovedť chorú kuchárku, nak si príde pre peniaze.“

Pripravená poškodená kuchárka v doprovode družbu a ostatných kuchárov krívajúc prichádza. Starejší prekvapený jej stavom pred vydaním nazbieraných peňazí sa chce presvedčiť pod sukňou, ako veľmi je poranená. S konštatovaním, že je to hrozná, vydá peniaze. Po prevzatí peňazí kuchárka so spoločníkmi s výskotom odchádzajú.

Svadobná družina po sobáši pred evanjelickým kostolom. Gorna Mitropolija 1938
(ženích Štefan Lavrovič, mladucha Zuzana Glóziková)

Uvádzač:

Po skončení večere v dome mladej nevesty svadobníci zo strany nevesty prichádzajú do domu mladého nesúc dary, ktoré sa nazbierali pre mladú a peňažný obnos nevesty so symbolom ozdobeného stromčeka. Tento obrad sa volá „Ratolesť“.

Pri príchode zaspievajú 1. verš piesne č. 1006 z Tranosciusa:

Vímľ ja jeden stromček, Jest krásná oliva, na ktorémžto sláviček veľmi sladce spívá, Ach, kdybych mohl videti a pod tím stromem slyšeti hlas toho slávička.“

Po piesni vinšuje starejší mladej alebo niekto z nevestiných svadobníkov k starejšiemu mladého:

„Drahý pá m starejší. My prichádzame k Vám s veľkou radosťou ako holubica k Noemovi na 40-tý dem, priniesla mu v pysku olivový lístok v znaku radosti. Tak aj my isto prichodíme k Vám z touto našou ratolesťou, aby sme Vás potešili aj s mladou nevestou, že sme na ňu nezabudli, ale sme ju prišli navštíviť.

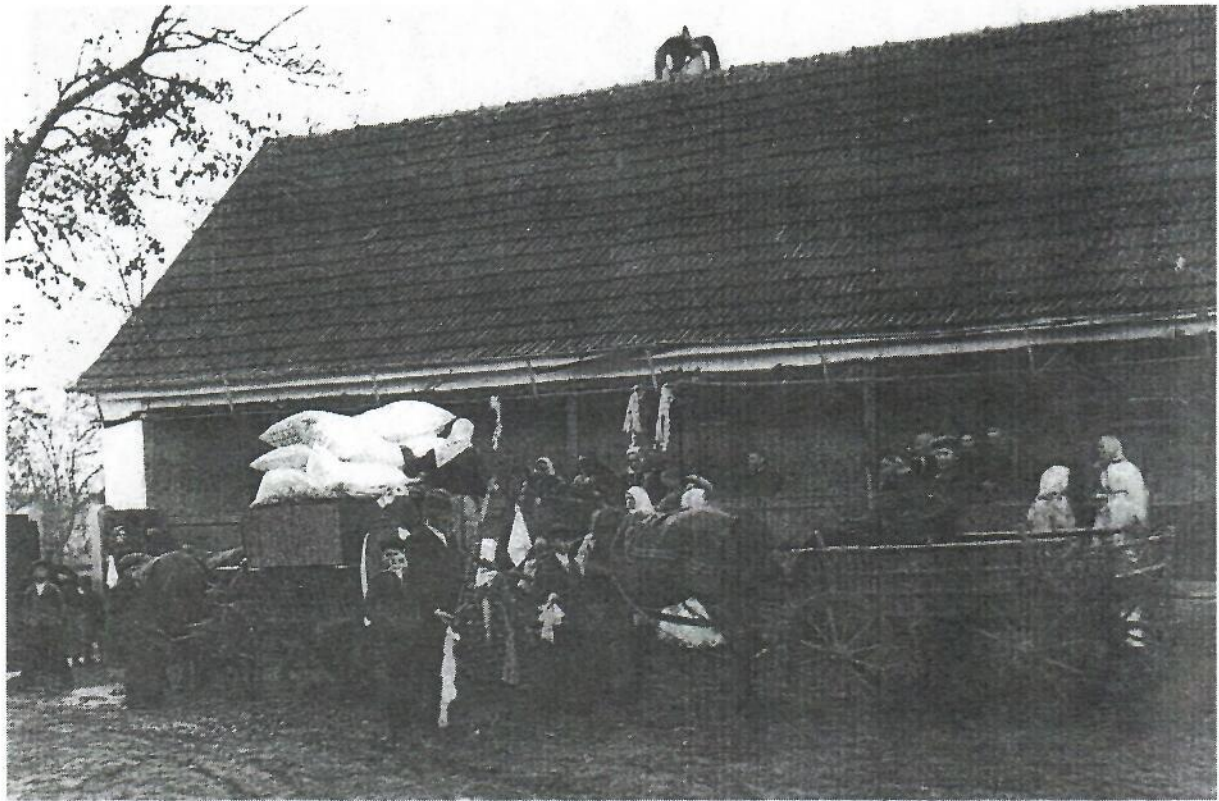
Pám starejší, prí mte ďačne a mladej neveste odajte a nás, ak máte mesto, niegde za stou posaďte. Dobrý večer.“

Starejší prijme ratolesť a poďakuje slovami:

„Ďakujeme za ratolesť, kerú ste priniesli, my Vás prí mame ako priatelé a nak sa páči, posaďte sa a veselte sa s nami.“

Po usadení môže nasledovať pieseň a hudba.

Prevážanie perín mladuchy do domu ženícha. Gorna Mitropolija 1935
(na dvore Tomáša Topofského)

Uvádzač:

Posledný svadobný akt je začepčenie – odobratie párty (fáteľa).

Začepčenie

Nevesta sa posadí na stoličku, družba zoberie z hlavy pártu a držiac ju v ruke chytí mladú pod pažu a spolu sa pomaly otáčajú a svadobníci spievajú verš piesne opakujúcej sa trikrát:

**Stratila som pártu, zelený veniec,
Gdo že mi ho našou, švárny mládenec...“**

Po skončení piesne družba s nevestou sa postaví pre svadobníkov a starejšieho a takto vinšuje:

„Vy, páni svadbári, všichni mladí i velicí,
všichni ráčte dobrej vole býti.
Prišeu som sa pochváliťi.
Nekcem vám noho mluvíti,
Lem čo som mau v mojej moci.
Vybojovať enu pannu,
Enymu mládencovi danú.
Stáf budete v tom domnení,
Že to tak veľký kumšt není,
Že je to lem žartuvání
S paničkami bojování.

Čepiec – symbol vydatej ženy (Gorna Mitropolija)

**Keď som povstau proti panny, museu som opľuvať dlani.
„Daj, panna, svoj veniec dou, vidíš moju šabľu holú?
Víc ho nebudeš nositi, musíš ho dou složiť!“
Ona sa na to rozhnevala, hrube a naramne na mňa zavolala.
„Proč mi bereš moje, neb ja nekcem tvoje?
Nejedou si teľko kaši, žeby si rozplietou moje vlasy!“**

A ja sem se rozhnevau tak, že sem si reč poblúdiu,
Lebo medzi veľa národom nazývala ma bolondom:
„Ty taký a taký, ty si mi ukradou zlatie šaty, aj si ma chcel usilovať!“

A tak mi ona dávala, do mojej poctivosti mi stúpala.
Keď ona vie do mňa, veď aj ja viem do nej!
A teraz vám ju volujem, že aká ona panna bola,
Ako ona paholka zrázala a ako ona svoje bruško gu každému pritískala
Okolo hrla chytala a bozkávala, a ešte aj viac viem o nej,
Ale už viac nevolujem, lebo vidím, že zle hľadí,
Že sa ma aj trochu hanbí.

A vy, ľudia, čo tak stojíte, ako teuce na tri oči hľadáte?
Nenazdajte sa, že je to lem naša mladá?
Takého ta vystane aj z mladého, aj vom je taký.
Keď vidí mladie nevesty, priam si odväzuje gaty.
Taki sa mladí ľudia, za takým chodia, po nociach sa túlajú, nevesty vyzerajú.
Starí ľudia vravia na mladých, a ta to vystane aj zo starých.
Aj starí ľudia sa takí, keď vidia mladie nevesty,
Priam si odväzujú gaty.

Ale týmto mojim slovám môže byť aj koniec, aj to poviem, ako som jej zau dou tem veniec.

„Daj, panna, svoj veniec dou, lebo fa pretnem po polu!“

A ona sa lekla, že aj na kolená klekla, a ja som tiše učiniu, čo som učiniti mieniu.

Zau som jej veniec dou z hlavy a som jej aj sľubovau,
Že mesto zeleného venca bude nositi skromného čepca.

„Budeš omnoho krajšia a príjemnejšia“.

A tak, pá m starejší, tu ju máte, de cete, tam si ju posaďte alebo mi ju do tancu dajte, a vy, huci, hrajte. Amen.“

Starejší ďakuje družbovi za donesenú partu:

„Milý prátelu, že si svoju povinnosť v tejto veci zdárne a šťastne dokonau a pártu si z hlave mladej neveste zau, tato od náš šeckých slušnú chválu dostávaš. Túto ozdabu, kerú posaváf naša nevesta na svojej hlave nosila, teraz sa má a musí obrátiť na druhú tak, ako sa panna na manželku a ženu obracia a nech táto ženská ozdoba krásli hlavu našej mladej neveste a nech tú ozdabu vždycky v draví nosí a nech sa stane statočnú a vernú manželku, opatrnú hospodárku nášho mladého zaťa. To ja všetkým vám úprimne vinšujem a prajem. Amen.“

Uvádzač

Nevesta si sadne na s toličku a ženy ju čepcia. Pritom spievajú pieseň. Po skončení čepčenia hudba, spev, tanec s nevestou a napokon poďakovanie starejšieho svadobným rodičom za pohostenie takto:

„Predrahí svadobní rodičovia, keď sme tento čas svoje presezvetí s pomocí vašou vykonali šťastne, inšie ništ nemáme, čo by sme ešte vykonať mali, lem to, aby sme vám za priateľskú lásku a úprimnosť ponížene poďakovali. Hospodin nak vám ráčiu mnohonásobne vynahradiť, nak Boh vám dá veľa zdravia, radosť z vašich detí. Amen.“

Nastane lúčenie, popíjanie s pozdravom Dobrú noc.

Svadobčania idú s cigánkami na druhý deň po svadbe (ženích Štefan Lavrovič)

Niektorí svadobní hostia, ktorí vydržali do svtania a majú vôľu sa ešte pobaviť a ubúda im sila, hľadajú novú posilu. Aby im bolo veselo, zoberú vozík alebo iný dopravný prostriedok a idú pre pána starejšieho so spevom a vínom. Starejšieho zoberú aj v pyžame a trebárs aj cez celú dedinu popíjajúc a spievajúc ho dovezú do svadobného domu, kde sa spolu veselia až do neskorých popoludňajších hodín.

Svadobným rodičom a mladým s najpríbuznejšími ostáva len upratovanie. Na druhý deň družba aj chlapi z rodiny odvážajú stoly. Lavice a stoličky. Družičky odnášajú zapožičaný kuchynský riad.

Z GORNEJ MITROPOLIJE DO AFRICKÉHO BUŠU

(Spomienky na moje pôsobenie v Zambii)

MUDr. Štefan Adamík

Začiatkom roku 1944 sa II. svetová vojna prehupla do záverečnej fázy. Vojnové udalosti a blížiaci sa front spôsobili, že učiteľov slovenskej školy v Gornej Mitropolii odvolali na Slovensko. Slovenská škola musela predčasne ukončiť školský ročník.

Moji rodičia sa rozhodli, že s odchádzajúcimi učiteľmi odcestujem na Slovensko aj ja. Dňa 12. marca 1944 sme pricestovali do Bratislavy. Tu som pobudol asi mesiac, pokiaľ mi vybavovali úradné formality a štipendium, ktoré mi poskytla Slovenská liga (sponzorovaná americkými Slovákami). Potom ma poslali do gymnázia v Skalici, kde bol aj internát.

Po prázdninách, keď sa na jeseň roku 1944 začal ďalší školský rok, v auguste vypuklo Slovenské národné povstanie. V tom istom čase aj spojenecké vojská zintenzívnili bombardovanie. Letecké poplachy sa čoraz častejšie opakovali, takže vyučovanie sa v priebehu dopoludnia viackrát prerušilo, a my sme putovali do úkrytov. Nakoniec v októbri sa ministerstvo školstva rozhodlo ukončiť vyučovanie na všetkých školách. Ale hlavným dôvodom bol fakt, že partizánske boje sa rozšírili skoro na celé územie Slovenska.

Keď zavreli aj internát, odišiel som ku svojej tete Ambrušovej, ktorá s ďalšími tromi rodinami Ambrušovcov bývala v majeri grófa Károlyho, neďaleko Stupavy (Stupava – Háj). Tu som sa stretol s ďalšími dvomi študentami z Bulharska, Jozefom Nosálom a Jurajom Ďurišom. Ambrušovci nás prijali ako svojich, hoci sami mali dosť starostí so sebou, lebo po okupácii južného Slovenska Maďarmi museli opustiť svoje domovy na Žitnom ostrove a usadiť sa v spomínanom majeri.

Mayukwayukwa – domorodá osada

V tejto súvislosti musím poznamenať, že rodiny Ambrušovcov poskytovali dočasné priestrešie mnohým krajanom z Bulharska po skončení vojny. To sa už boli vrátili do svojich domovov na Žitný ostrov. Najprv jednotlivcom, ale aj skupinám, a to ešte pred hromadnou re-emigráciou. Všetmožne im pomáhali, pokiaľ si našli zamestnanie a nový domov. A neboli to iba ich príbuzní. Na túto etapu sťahovania krajanov z Bulharska hneď po vojne nesmieme zabudnúť! Je spojená s menami ambrušových rodín, za čo sme im všetci nesmierne povďační.

Ale vrátim sa k svojmu rozprávaniu. Dňa 4. apríla 1945 bola oslobodená Bratislava. Len čo sa pomery skonsolidovali a začalo sa vyučovanie, vybavil som si prestup zo Skalice do gymnázia v Bratislave, kde som aj zmaturoval. Potom nasledovalo šesťročné štúdium na Lekárskej fakulte Komenského univerzity a ďalšia lekárska prax.

Túžba dostať sa do Afriky vo mne skrsla ešte na gymnáziu, keď nám profesor zemepisu rozprával zaujímavé historiky o Afrike. Jeho obľúbenou témou boli misionári, cestovatelia a objavitelia neznámych končín, ale najviac vedel rozprávať o dr. Holubovi. V časech, keď sa u nás televízia rodila iba na plánoch technikov, jediným zdrojom informácií o neznámych končinách boli cestopisy, ktoré v internáte putovali z rúk do rúk. Aj v povojnových kinách sa zriedka objavil film o Afrike. V našich chlapčenských fantáziách názvy ako Viktóriine vodopády, Livingstone, Zambezi, Kongo, vyburcovali pestrú škálu predstáv o dobrodružstvách v divokej prírode, o zvieratách, či putovaní džungľou a panenskou prírodou.

Netušil som, že sa mi niekedy podarí uskutočniť mladícky sen dostať sa do vnútra Afriky. Iskierka nádeje skrsla, keď som sa dozvedel o možnosti pracovať v takzvaných rozvojových krajinách. To som už mal za sebou niekoľkoročnú lekársku prax a dávno som vyrástol z chlapčenských rokov.

Po II. svetovej vojne vykročila aj čierna Afrika cestou hlbokých politických a hospodárskych premien. Kontinent dovedy zaznávaných národov, oplývajúci fantastickou prírodou

Zdravotné stredisko v buši (pacienti čakajú na vyšetrenie)

a bohatstvom, ožil. V tomto novodobom historickom procese dekolonizácie sa zrodili nové štáty, ktoré dostali prívlastok „rozvojové“. Hneď v začiatkoch sa ocitli pred množstvom zložitých socio-ekonomických problémov. K jedným z najdôležitejších bolo zabezpečenie zdravotníckej starostlivosti o obyvateľstvo.

Do čela za riešenie zdravotníckych problémov sa zapojila Svetová zdravotnícka organizácia pri OSN so svojim rozsiahlym aparátom odbočiek a tímov odborníkov. V spolupráci s vládami členských štátov organizovala, riadila a financovala mnohé akcie, najmä na boj proti prenosným chorobám.

Na pomoc za riešenie týchto problémov sa prihlásilo aj bývalé Československo. Ministerstvo zdravotníctva organizovalo nábor a prípravu lekárov, a tak som sa do tejto akcie prihlásil aj ja. Príprava trvala tri roky. Najprv som absolvoval kurz pre tropické choroby v Prahe. Nasledovali stáže na gynekológii a chirurgii. Medzitým som doma pracoval ako praktický lekár a potom som čakal, kedy a kde ma pošlú. Prešiel ďalší rok, už som si myslel, že z toho nič nebude, keď mi jedného dňa poštarka priniesla telegram, v ktorom mi ponúkli expertízu v Zambii. Samozrejme, že som na telegram odpovedal kladne.

Zambia leží v tropickom pásme na sever od Zambezi a rozlohou je šesťapolkrát väčšia ako bývalé Československo. Na tri a pol roka sa stala mojim novým domovom, presnejšie od apríla 1968 do konca októbra roku 1971.

Najprv som dva mesiace pôsobil v Mongu, v hlavnom meste bývalého Barotského kráľovstva. Bývalého preto, lebo po vzniku Zambie sa dobrovoľne integrovalo do územia nového štátu, ale s podmienkou, že si barotský kráľ zachová určité právomoci v rámci svojho teritória. Hneď po príchode do nemocnice mi okrem interného a gynekologického oddelenia prideliť aj kráľovské oddelenie. Podľa tradičných zvyklostí sa domorodci v bežnom živote nesmeli stykať s členmi kráľovskej rodiny. Ku kontaktom dochádzalo len pri oficiálnych príležitostiach, vždy s patričnou parádou. Preto im pri nemocnici postavili neveľkú prízemnú budovu ohradenú vysokým plotom z rákosia.

V tom čase tam ležala najstaršia, vyše sedemdesiatročná kráľova sestra. S ňou sa do nemocnice presťahovalo aj jej služobníctvo. V deň vizity ma pred ohradou čakala čiperná starenka, pravdepodobne jej hlavná služobná. Naznačila, aby som počkal a vrátila sa za ohradou. Po chvíľke vykukla a vyzvala ma, aby som ju nasledoval. Za ohradou, na malom dvore, posedávalo okolo ohňa ostatné služobníctvo. Všetci ma privítali akýmsi mrmlaním, po ktorom nasledovalo ťapkanie a zborové „ény šá“. Takto ma zdravili aj pri odchode.

Kráľov tajomník – ngambela – sa chodil pravidelne informovať na zdravotný stav pacientky. Pri jednom stretnutí som ho poprosil, aby mi vybavil audienciu u kráľa s odôvodnením, že ho určite budú zaujímať podrobnejšie informácie o zdravotnom stave sestry.

Pri nasledujúcej návšteve mi tajomník oznámil, že kráľ s audienciou súhlasí. Asi o dva týždne som sa s ďalšími dvomi kolegami z nemocnice vybral do Limulungy, kráľovho zimného sídla. Po hodinovom natriasaní sme došli k Limulunge. Je to iba väčšia domorodá osada rozložená na miernom svahu. Počas obdobia dažďov až sem siaha voda rozvodnenej Zambezi. Na úpätí svahu čupia domorodé chatrče schované pod korunami platanov a mangovníkov. Nad osadou dominuje niekoľkohektárový areál ohradený vysokým slameným plotom a v ňom kráľova rezidencia. Budova, na rozdiel od ostatných chatrčí, je z pálených tehál a jej strecha z pocínovaného plechu v žiari tropického slnka svietila ako zrkadlo, akoby poddaným pripomínala, že tu býva, všetko vidí a vládne kráľ PARAMOUNT CHIEF, LITUNGA, SIR MWANAWINA LEWANIKA III. Preložené do našej reči – najvyšší vládca, vlastník krajiny, Sir Mwanawina Lewanika III.

Očakávali sme, že kráľ nás privíta v tradičnom kmeňovom oblečení. Na naše prekvapenie sedel v civilnom obleku s kravatou, na hlave mal klobúk, ktorý si sňal iba pri predstavovaní.

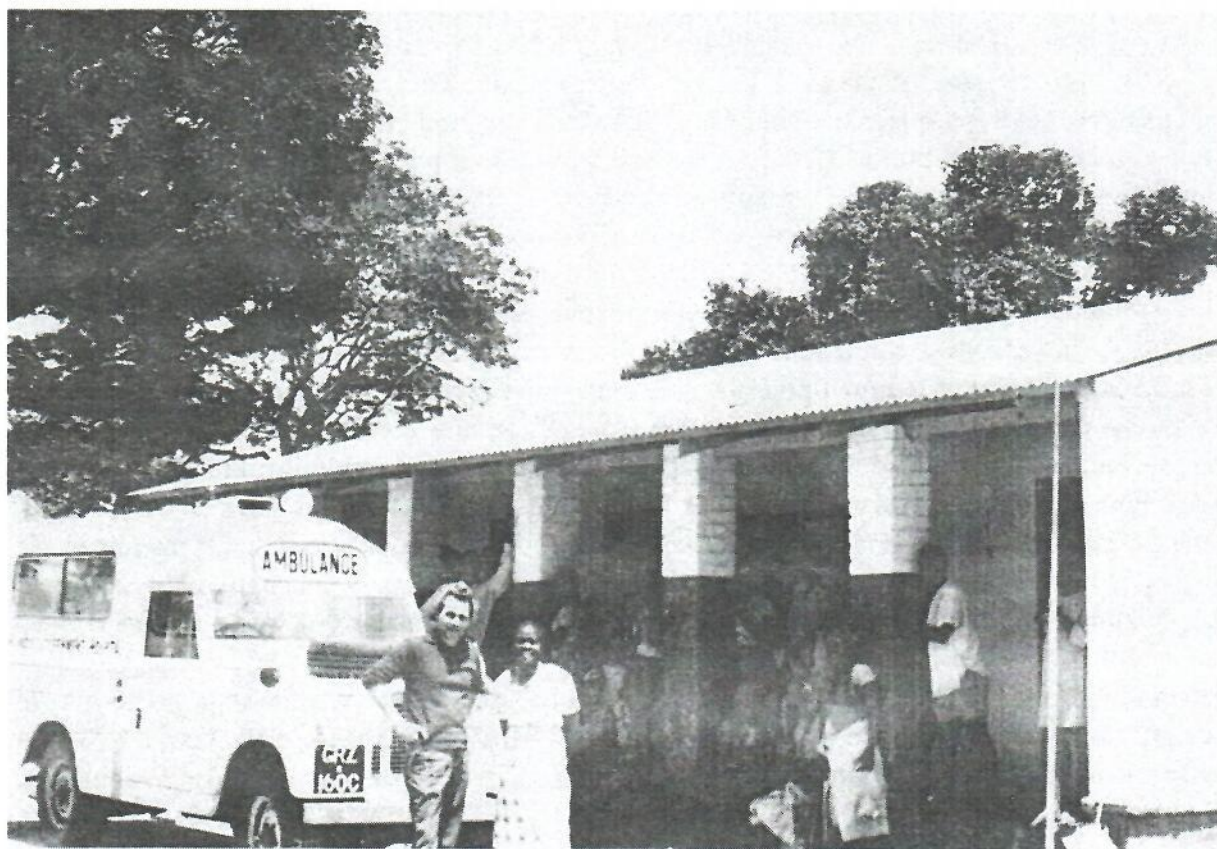
V strede miestnosti, na červenonatretej betónovej podlahe, bol prestretý veľký perzský koberec. Zbytok podlahy pokrývali tradičné slamené rohože pretkávané čiernymi ornamentami. Po stenách viseli zebrie a leopardie kože a kultové masky. Stenu nad litungovým kreslom zdobila fotografia kráľa Lewaniku I. v admirálskej uniforme z 18. storočia. Strop v miestnosti chýbal. Nahradila ho strecha z vlnitého plechu, ktorý sa v nadmernom teple rozťahoval a vydával šumenie podobné dopadajúcim dažďovým kvapkám.

Ako pri takýchto príležitostiach býva, rozhovor spočiatku viazol. Potom sa nás pýtal, ako sa nám darí, či sme s prácou spokojní, atď. O sestre sa nezmienil, pravdepodobne nechcel o tom v prítomnosti mojich kolegov hovoriť. Ožil, keď som spomenul, že ma po mesiaci preložia do Mankoye.

„Konečne, môj brat bude mať lekára! Je tam náčelníkom. Má nejaké problémy so srdcom a na vyšetrenie musel chodiť až sem, čo ťažko znášal. Hneď mu pošlem správu, aby vás po príchode vyhľadal.“

Potom sa rozhovoril o sebe a o kmeni Lozi, ktorému vládol. Medzitým sme dopili čaj a keďže čas vyhradený pre audienciu sa skončil, poďakovali sme sa za prijatie. Keď mi podával ruku, znovu zopakoval: **„Doktor, nezabudnite na môjho brata!“**

Vtedy som netušil, že to bude moje prvé, ale aj posledné stretnutie s litungom. Zomrel v Livingstone niekoľko mesiacov po mojej návšteve vo veku 84 rokov. Pochovali ho pri osade Sikuli na brehu Zambezi. Celý Barotseland sa s ním prišiel rozlúčiť. V denníku TIMES of ZAMBIA sa objavila táto správa: „Litunga, Sir Mwanawina Lewanika III. Zomrel v Livingstone po krátkej chorobe a bol pochovaný 17. novembra 1968 v Sikuli asi 8 míľ od Lealui na brehu Zambezi. Miesto svojho odpočinku si pred smrťou určil sám. S jeho telesnými pozostatkami boli pochované aj niektoré osobné veci a jeho šatstvo.“

Ambulancia v Mankoyi (pri mne stojí hlavná sestra)

Po dvojmesačnej práci v Mongu, ktorá mala byť akýmsi zaškolením do tamojších pomerov, som z Lusahy dostal avízo, že pricestuje manželka so synom. Zároveň mi oznámili, že v Mankoyi je pre nás pripravený nový dom. V Lusake sme pobudli niekoľko dní, dokúpili sme potrebné veci do domácnosti a potom som už definitívne zakotvil v Mankoyi.

Mankoya je okresné mesto v barotskom kráľovstve. Je to iba väčšia dedina s asi 5 000 obyvateľmi. K moderným stavbám patrila areál strednej školy s internátom, nemocnica, malý kostolík, budova okresného úradu, čakáreň na letisku a pošta. Hlavnú ulicu lemovalo niekoľko domorodých krámov z nepálených tehál. Zbytok tvorili slamené chatrče domorodcov schované v tieni košatých platanov a mangovníky. Európska komunita bola poskromná, pozostávala z niekoľkých rodín anglických učiteľov.

Väčšina obyvateľstva mankoyského okresu etnicky patrila ku kmeňom ILA-MAŠUKU-LUMBWE, NKOYA a LOZI. Práve do týchto končín sa pred viac ako 100 rokmi (1886 r.) prebýjal slávny český cestovateľ a lekár doktor Emil Holub. Holubova objaviteľská cesta sa vtedy nevydarila. Pokúšal sa prebádať územia na sever od Zambezi (dnešné Kongo), kde na mapách tej doby boli ešte biele škvrny s nápisom: HIC SUNT LEONES – tu sú levy. Ako je známe, prepadli ho Mašukulumbovia, zavraždili jedného spolucestovateľa a Holub s manželkou a zbytkom výpravy si útekou späť zachránili holé životy.

Bol som teda prvým lekárom zo Slovenska, ktorý od Holubových čias pracoval v tejto oblasti. Samozrejme, že Mašukulumbovia ma už neprepadli, práve naopak, boli ku mne úctiví a povďační za poskytovanú pomoc.

Ako mi litunga počas audiencie pripomenul, náčelníkom tejto oblasti bol jeho brat MWENDAWELI LEWANIKA. Krátko po mojom príchode ma vyhľadal a bol veľmi nápomocný pri organizovaní rôznych preventívnych akcií v celom okrese.

Všetky moje zážitky sa celkom pochopiteľne prelínajú so spomienkami na všedný život v tomto zaostalom kúte zemegule. Práca bola namáhavá. Ako jediný lekár v nemocnici som, s výnimkou krátkej dovolenky, mal dvadsaťjedenmesačnú nepretržitú službu. Avšak z medicínskeho hľadiska to bola práca veľmi zaujímavá. A panenská príroda, nespočetné množstvo nových zážitkov, exotické zvieratá a vtáctvo, vykompenzovali nedostatok kultúrneho vyžitia a ušetrili ma stresov precivilizovaného sveta.

Všetko, čo sa tu dočítate, je iba zlomkom pestrých zážitkov týkajúcich sa prevažne skúseností z mojej lekárskej praxe. Ale neubránil som sa spomienkam a úvahám o živote domorodcov, o ich zvykoch, bolestiach a starostiach. Taktiež o svojej rodine, pretože bola mojou oporou pri namáhavej práci v zložitých podmienkach.

Lekár v rozvojových krajinách nebojuje iba proti nemociam, ale najmä proti zaostalosti, poverám a predsudkom vyplývajúcim z negramotnosti. A títo nepriatelia boli časti húževnatejší ako vírusy, baktérie či parazity. Vkoptovať moderné zdravotníctvo do života domorodcov tak, ako ho poznáme v Európe, bez ohľadu na ich zvyklosti, je v afrických podmienkach odsúdené k neúspechu. Podľa názoru domorodca, ktorý sa dedil z pokolenia na pokolenie, je príčinou choroby zlý duch alebo pobosorovanie. Ako ho môže premôcť niečo ako vírus či baktéria, ktoré sú také maličké, že ich ani nevidieť voľným okom?

Človek, ktorý neakceptuje alebo sa dokonca vysmeje názoru pacienta, stratí jeho dôveru a dosiahne opačný efekt. Preto základným predpokladom úspechu európskeho lekára je rešpektovanie domorodých zvyklostí, prostredia a názory na príčinu choroby ľudí, ktorých chce liečiť. Musí sa vžiť do myslenia a cítenia chorého, ktorého duševný svet po stáročia formovala iná civilizácia.

Z Lusaky mi poslali dekrét, podľa ktorého som sa stal Medical Officer in Charge (vedúci lekár) mankoyskej nemocnice. Tak som sa stal sám sebe šéfom.

Nemocnicu postavili ešte pred 10 rokmi, ale do môjho príchodu ju viedol iba zdravotnícky asistent, pán Ndžereši. Bol som teda jej prvým lekárom. Z pochopiteľných dôvodov som hneď prvý deň požiadal Ndžerešiho, aby ma previedol celým areálom. SIPATELA, ako nemocnicu volali domorodci, pozostávala zo štyroch obdĺžnikových budov, rozostavaných do veľkého štvorca a pospájaných zastrešenými chodbami, aby sa pacienti mohli počas obdobia dažďov prenášať z oddelenia na oddelenie. V strede, na malom nádvorí, stála operačka. Celý komplex dopĺňali malé, jedno až trojmiestne prístavby vtesnané medzi oddelenia slúžiace ako kuchyňa, sklad liekov, miestnosť pre röntgen, izolačka a laboratórium. Oproti operačke umiestnili pôrodnicu s jednou izbou a štyrmi posteľami. Betónové podlahy sa dali umývať a v tropických páľavách príjemne ochladzovali. Bokom stála budova mojej kancelárie s miestnosťou pre sekretára. Okolité stromy poskytovali chládok pre chodiacich pacientov.

Domorodky sa ráno vracajú z poľa (manželia ešte dospávajú)

Pre nemocných a ich príbuzných, čo sem pricestovali zďaleka a neušlo sa im v nemocnici lôžko, postavili vo veľkom oblúku pred nemocnicou slamené chatrče slúžiace ako dočasný prístrešok. Odtiaľ si chodili pichať injekcie, alebo viackrát denne prišli ku okienku, kde dostali naordinované lieky. Chatrče s nemocnicou uzavierali „námestie“, kde sa odohrával čulý spoločenský a obchodný ruch. Roľníci z okolia chodili sem predávať alebo vymieňať ovocie a zeleninu. Občas sa k všeobecnej radosti zatúlal domorodý MAKIŠI tanečník, takže bolo postarané aj o kultúrny program.

Keď sme zbežne obišli všetko, pristúpili sme k prehliadke samotnej nemocnice. Vonku pred ambulanciou stál dlhý zástup ľudí a ďalší poslušne čakali pod stromami, kým príde na nich rad. Pri okienku nakukol sanitár do kartičky, potom vybral z rozložených krabičiek patričnú tabletku a strčil pacientovi do dlane. Podal mu pohár s vodou a keď pacient tabletku zapil, bez vyzvania otvoril ústa, aby sa sanitár presvedčil, či ju skutočne prehltol. Keď som sa na tento bežiaci pás pozeral, neubránil som sa úškrnu, čo Ndžereši postrehol.

„Viete, doktor, podaktorí pacienti tabletu neprehltnú, vyberú ju z úst a ponáhľajú sa na trh, aby ju predali, alebo vymenili za iný tovar.“

„Ale môže im uškodiť, ak nie je vhodná pre ich chorobu.“

„To je váš názor. V ich predstavách je tableta všeobecným zaklínadlom, nech je akákoľvek. Vyháňa zlých duchov z tela.“

Vysvetlenie som prijal bez komentára.

Vstúpili sme do ďalšieho oddelenia. Ako kedysi v poľných lazaretoch, posteľe poukladali ku stenám s uličkou v strede. Na konci, za španielskou stenou, bol sterilizačný kút s vyšetrovacím stolom a príručné laboratórium. Všetko bolo ošarpané, steny vyúdené ako po požiari.

„Kedy tu horelo? Prečo je všetko zadymené?“, opýtal som sa Ndžerešiho.

„Keď sa v „zime“ príliš ochladí (pozn.: asi v polovici júna na dva týždne klesne teplota na 18–20 °C), pacienti si zvykli rozložiť ohniak. Posteľe odsunú nabok a posadajú si okolo ohňa“, bez rozpakov vysvetľoval Ndžereši, pritom sa na mňa milo usmial. Pokojný výraz jeho tváre prezrádzal, že to hovorí vážne.

V mužskom oddelení situácia bola podobná. Prehliadka trvala celé doobedie. Manželke som odkázal, že na obed neprídem. Ani neviem, či by mi bol po tom všetkom, čo som videl, vôbec chutil. Priniesli nám do kancelárie čaj, chvíľu sme sa ešte rozprávali a potom znovu pustili do práce.

Takto teda vyzerala moja SIPATELA. Nemocnica typicky bušská so 120 posteľami a jedným lekárom, zastrčená kdesi v srdci Afriky, ktorej poslaním bolo poskytovať preventívnu a liečebnú starostlivosť na území okresu o veľkosti približne jednej tretiny Slovenska.

Kým sme dokončili prehliadku, deň sa schyľoval k večeru. Ani chladná sprcha ma nezbavila myšlienok na otrasné zážitky. V posteli som sa dlho prevracal, lebo dojmy z rušného dňa mi nedali zaspáť. Hľadal som riešenia a kombinoval varianty novej organizácie práce. Variantov bolo dosť, ale každý končil pri tom istom probléme: odkiaľ vziať zdravotnícky personál? Mal som iba 8 sanitárov, 4 sestry a 2 asistentov.

Domorodky drvia v mažiaroch kasawu (maniok)

Dni ubiehali, práce vyše hlavy, ale ja som mal pocit, že prešľapujem na jednom mieste. Zdalo sa mi, že sa nič nepohlo, žiadny pokrok, ba začal sa ma zmocňovať nepríjemný pocit nemohúcnosti. Všade som musel dohliadnuť, názorne ukázať, ako treba robiť. Ostávalo mi málo času na hospitalizovaných pacientov. Podaktorí tu ležali dlhšie, lebo predtým nedostali adekvátnu liečbu a ich zdravotný stav sa nezlepšoval.

Pre domorodcov som bol DOKATA, čo bola skomolenina slova doktor. Pacientov stále pribúdalo. Ak oddelenia boli predtým obsadené, tak teraz, keď sa obyvatelia okresu dozvedeli, že prišiel DOKATA, privalila sa z bušu lavína chorých. Priestranstvo pred nemocnicou sa zaplnilo hemžiacou masou ľudí. Tí zdraví doprevádzali nemocných, podopierali ich, pomáhali a trpezlivo čakali, kým sa dostanú do ambulancie. Rozhodol som sa, že urobím obchôdzku „ná-mestia“ pred nemocnicou. Ndžereši ma viedol medzi skupinkami domorodcov, ktorí nás úctivo zdravili „ény šá“ Pri každom hlúčku ležal nemocný muž, žena, starec či dieťa. Matky pritláčali chudé tielka ku vyschnutým prsníkom a okolo nich sa hrali alebo polihovali opuchnutými bruškami. Každý hlúček reprezentoval rodinu. Rodinu, ktorá priniesla so sebou všetok svoj živý i neživý majetok: prútenú klietku s dvomi-tromi sliepkami, kozu privityzanú opodiaľ o krík, vrečko kukuričnej múky a batôžtek šatstva. Podaktorí prišli v sprievode psa a len čo sme sa priblížili, zavrčal a vycieral na nás zuby. Ndžereši vopred okríkol majiteľa, aby ho odohnal.

Najviac ma dojímala trpezlivosť a najmä pokora, s akou sa títo ľudia odovzdávali osudu. Sedeli a bez reptania čakali, kým sa dostanú na rad. Upierali na mňa pohľady, z ktorých sa zračila nevyslovená žiadosť o pomoc, ale nikto nehľadal argumenty na prednostnú hospitalizáciu. Čo som za týchto okolností mohol pre nich urobiť?

S pribúdajúcimi dňami ma začala prenášať nervozita. Dostavila sa nespavosť, hlásili sa depresívne nálady. Jednoducho, bezvýhodisková situácia. Usínal som neskoro s nepríjemným pocitom, koľkokrát ma v noci prídu zobudiť. Chabé medicínske znalosti nahradzoval personál častým budením, hoci nie vždy si to stav pacienta vyžadoval. Ani cez deň sa pracovné tempo nedalo zrýchľovať. Bol to zabehaný pracovný stereotyp a s personálom sa dalo ťažko pohnúť. Každý pokus stroskotal nie na neochote, ale na ich životnej filozofii: žijeme tu roky, pracovali sme a aj naďalej pracujeme, a tu príde niekto cudzí, ktorý si myslí, že predbehne čas. Všetko má predsa svoj čas!

Áno, takto nejako rozmýšľali. Znova ma presvedčili, že Afrika sa neponáhľa, má čas.

Doma som sa o svojich problémoch nezmiňoval. Nechcel som ich prenášať na rodinu a bol som rád, že sú toho ušetrení. Manželka ma viackrát požiadala, aby som jej ukázal nemocnicu, ale vždy som si našiel výhovorku.

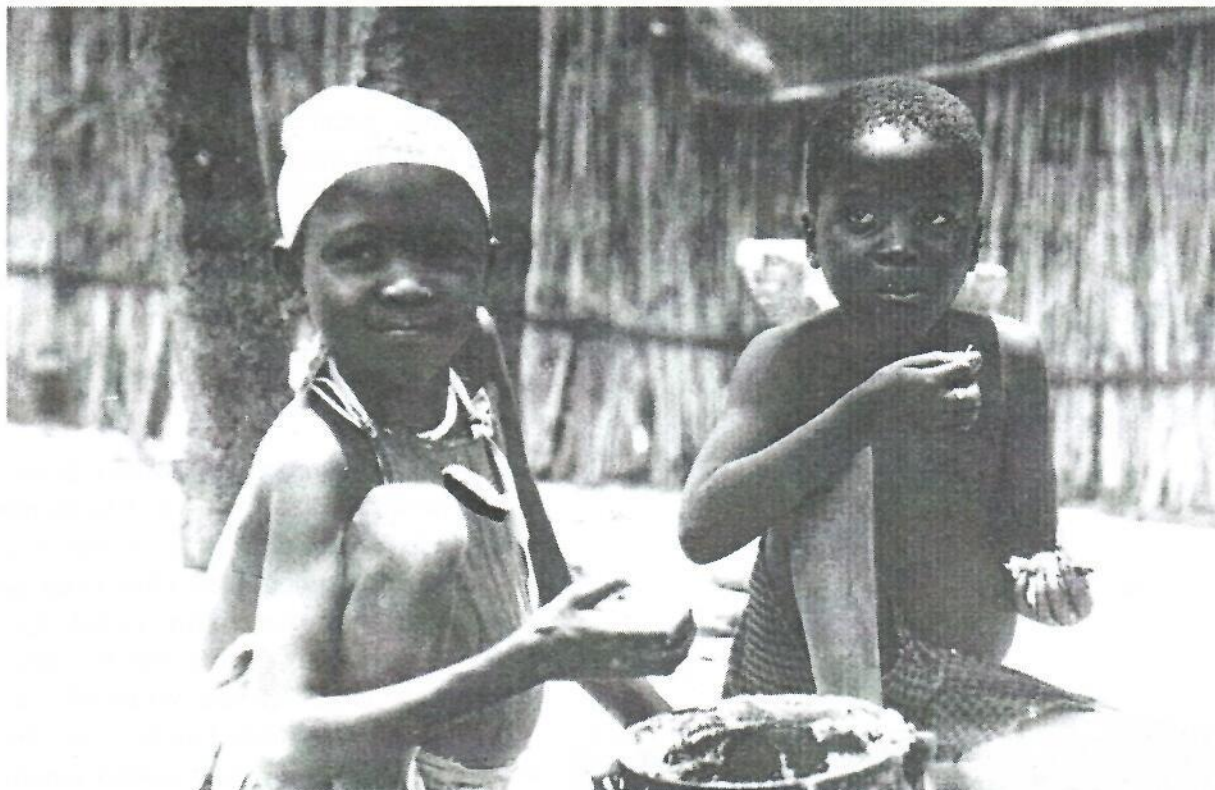
Čas plynul, minuli sa dva mesiace pernej práce. Až po troch mesiacoch sa mi podarilo vniesť aký-taký poriadok, naučiť personál systematickej práci a medzitým dať vybieliť celú nemocnicu. Pomohol mi aj šéf polície, nakoľko sa u nás liečil a spoznal naše problémy. Pridelil mi niekoľko strážcov, ktorých úlohou bolo zabrániť príbuzným pacientov, aby sa cúrali po oddeleniach. Títo strážcovia so širokými kovbojskými klobúkmi, zakaždým, keď som popri nich prechádzal, po vojensky salutovali, dupali bosými nohami tak, ako im kázali predpisy, až sa pod nimi zvířil prach. Aspoň trochu parády v africkom buši!

Počas návštevných hodín policajti mali voľno. Zaliezli pod stromy, zabávali sa s ostatnými alebo driemali. Žiaľ, tieto služby nám poskytovali iba cez deň, preto o nové prekvapenia nebola núdza.

Raz ma v neskorých nočných hodinách zavolali k rodičke. Vonku bola tma a ja som poslušne kráčal za zdravotníkom. Pri vstupe na oddelenie, cez ktoré som musel prejsť, aby som sa dostal do pôrodnice, svietila petrolejová tilli-lampa. Chvíľu som postál, aby som sa rozhľadel, lebo mi ju z horlivosti zdvihli k tvári. Zarazilo ma množstvo prítomných ľudí ležiacich na rohožkách a batohoch všade tam, kde našli voľné miesto. Niektoré postele boli prázdne. Keď som

sa prebrodil k prvej, prekračujúc telá a batohy, zistil som, že pacientka leží na matraci pod posteľou. Možno zo strachu, aby z nej nespadla, alebo sa medzi ostatnými cítila bezpečnejšie. Na zjednanie poriadku nebolo času a bolo mi ľúto vyhnať ľudí v nočných hodinách von.

Deti jedia ušimu (kukuričnú kašu)

Smer cesty ukazoval pás svetla predierajúci sa škárou medzi pretláčacími dverami pôrodnice. Keď som otvoril dvere, čosi chlpaté sa mi šuchlo o nohavice a vybehlo von. Sotva som stačil zaregistrovať psa, ktorý sa v pôrodnici usalašil s ďalšími dvoma domorodkami. Jedna sedela na batohu a z kalabašu podávala tej staršej nejake bylinky. Táto stála pri posteli a za odriekania nezrozumiteľných zaklínadiel ich sypala na brucho rodičky. Prekvapené mojim príchodom prerušili obrad a bez slova sa vytratili von.

Zavolať som si nočného strážnika. „Prečo púšťate dnu takých, čo sem nepatria? Na ženskom oddelení je plno ľudí, v pôrodnici asistujú nepovolané ženy!“

Pokrčil ramená a ukázal na ostatné oddelenia, v ktorých pravdepodobne bola rovnaká situácia. Ďalšie vysvetľovanie bolo zbytočné. Veď on pokladal všetko za samozrejmé a normálne. Doteraz sa tak dialo a nikomu to nevadilo. Odkiaľ to mal vedieť?

Pacientka stonala, podľa plodových oziev bolo treba pôrod urýchlene ukončiť. Sestrička ju medzitým poumývala a vymenila plachtu. Vákuumextraktor sme v pôrodnici nemali, musel som použiť kliešte.

Popri starostiach v nemocnici sme zariaďovali domácnosť. Ubytovali nás v novom trojizbovom dome s halou a krbom, kuchyňou a ostatným príslušenstvom. Len čo sme sa nasťahovali, o službu u nás sa zaujímali viacerí kuchári a záhradníci. Vystriedali sa niekoľkí, ale nakoniec sme si ponechali Džordža. Varenia sa ujala manželka a Džordž vykonával ostatné práce. Upratoval, pral, žehlil, pripravoval drevo do kuchyne a staral sa o malú zeleninovú záhradku pri dome.

S ubiehajúcimi týždňami, ale najmä po konsolidácii pomerov v nemocnici sa v mojom vedomí vynárali optimistickejšie myšlienky a s nimi pocit, že sa pomaly, ale predsa všetko obracia k lepšiemu. Pocit, ktorý človeku otvára aj iné obzory a mení najvšednejšie javy denného života v čarú a zaujímavé dobrodružstvá.

Po návrate z práce sme si s rodinou našli čas na prechádzky okolím. Každá znamenala nové, neopakovateľné zážitky. Obdivovali sme drobné tropické kvety nádhernej farby s úžasnou schopnosťou prežiť niekoľkomesačné obdobie sucha, či neznáme stromy, ktorých zrelé plody prasknutím imitovali výstrel zo vzduchovky, aby po chvíli bolo počuť jemný šuchot rozpraskaných semien dopadajúcich na zem. Nebolo vzácnosťou vyplašiť zvieratá unikajúce do bušy ešte skôr, ako sme ich stačili identifikovať.

Keďže náš dom susedil so školským ihriskom, za ktorým už začínal buš, stačilo sa večer posadiť na verandu a oddávať sa obrazu dňa, sčyľujúceho sa k súmraku. Denný zhon utíchal a jemný vánok vystriedal nadvládu horúceho slnka. Nastúpil krátky podvečer, ktorý opakovane nadchýnal krásnou paletou farieb. Oranžovú vystriedala červená, potom fialová, až sa v diaľke na tmavomodrom horizonte stratili siluety stromov a nad bušom prevzala ochranu hviezdnatá tropická noc.

Na futbalovom ihrisku. Syn s kamarátmi

Z našej rodiny sa na africké pomery najrýchlejšie adaptoval syn. Všetko pre neho bolo nové, zaujímavé a zábavné. Spriatelil sa s domorodými chlapcami zo školy a hrával s vrstovníkmi futbal. Raz priniesol domov nového obyvateľa – chameleóna. V nasledujúcich týždňoch sme mali postarané o zábavu. Dokázali sme ho obdivovať celé hodiny, najmä jeho schopnosť prispôbovať sa zafarbeniu okolia. Skôr, ako sa pohol, gúľal očami všetkými smermi, aby zistil, či mu nehrozí nebezpečenstvo. Potom opatrne zdvihol prednú a protiahlú zadnú nôžku. Gracióznym oblúkom, akoby cez prekážku, naznačil vykročenie, ale najprv sa na stojacích nohách pohúpal dopredu-dozadu. Až potom zamieril k záclonám na oknách a tam sa udomácnil. Jemný fukot na sieťku signalizoval, že práve teraz nás zbavil nejakej lietajúcej hávede.

Oveľa menšiu radosť z neho mal náš servant Džordž. Ako všetci domorodci,

nesmierne sa ho bál. O novom obyvateľovi sa dozvedel náhodou, pri upratovaní. Keď ho prvýkrát zbadal, vypadla mu metla z rúk.

„Madam, poďte rýchlo, túto potvoru treba vyhodiť von! Ja sa jej nedotknem.“

Pohľad na Džordžovu prestrašenú tvár a vypúlené oči bol komický. Nezmohol sa na ďalšie slová, iba ukazovať na miesto, kde zbadal chameleóna.

„Ale veď je to neškodné zvieratko a k tomu užitočné. Vychytá všetky komáre a muchy na okne.“

„No gudy, madam“, to nie je dobre, trval na svojom Džordž, nedôverčivo krútil hlavou a opatrne dvíhal metlu bez toho, aby z chameleóna spustil oči. K oknu sa radšej nepribližoval.

Nakoniec sa nám asi po dvoch mesiacoch stratil. Džordž, ktorého sme upodozrievali, že ho nejakým spôsobom odstránil, sa dušil, že ani za svet by ho nechtyl do ruky. Neskôr sme ho mŕtveho našli v záhrade. Mal drobné ranky na hlave a krku. Pravdepodobne sa rozhodol opustiť dom a na cestu k stromu, kde pôvodne býval, ho zaškrtila mačka.

„Bwana, je to škaredé a zlé zviera“, dôrazne argumentoval Džordž, pritom sa chytal za hlavu a niečo si mrmlal.

Až hodne neskôr som sa náhodou dozvedel, prečo chameleón nie je u domorodcov obľúbený. Medzi nimi koluje zaujímavá historka, ktorú mi raz môj zástupca Ndžereši vyrozprával:

„Keď boh NYAMBE stvoril svet, všetci ľudia boli rovnakí, mali čiernu pleť. Raz objavili jazero, v ktorom keď sa niekto vykúpil, vyšiel s krásnou bielou pleťou. Preto NYAMBE vyslal dvoch poslov, aby zvolali všetkých ľudí. Na sever poslal jaštericu, na juh chameleóna. Jašterica bola šikovnejšia, rýchlo pobehala všade, kde našla ľudí. Ale chameleón bol veľmi pomalý. Kým sa doterigal na juh, uplynulo veľa času. Keď ľudia z juhu prišli k jazero, našli už na dne iba trochu vody. Len tak-tak stačila, aby si namočili chodidlá a dlane. Ostali naďalej čierni, iba dlane a chodidlá im obeleli. Chameleóna prekliali, preto neustále musí meniť farbu, aby sa pred ľuďmi ukryl.“

V októbri prichádzalo obdobie dažďov. Stojaté vody a bažiny sa stali živnou pôdou pre rozmnožovanie malarických komárov. Okrem malárie a iných tropických chorôb stúpala aj výskyt detských infekčných ochorení. Na podvýživou a parazitárnymi chorobami podlomenom zdraví detí, sa ľahko uchytila ďalšia nemoc. Mnohým sme pomohli, ale boli aj také, ktoré priniesli v pokročilom štádiu ochorenia a naša pomoc bola márna. Raz mi vo veľmi ťažkom stave priniesli dvojročného chlapčeka. Mal horúčku, piskľavo dýchal a očividne bojoval o život. Dieťa bolo chudučké a nemoc, ale aj cesta k nám, ho ešte viacej vyčerpali. Malo záškrt, pliaegu, ktorá sa vďaka očkovaniu proti diftérii už v našich končinách vyskytuje zriedka. Preniesli sme ho hneď na operačku, kde po tracheotómii a zavedení trubice sa dýchanie uvoľnilo. Prestalo sa dusiť, ale boj s chorobou o život dieťaťa pokračoval. Zdalo sa, že vysoké dávky antibiotík zabrali. Po záblesku nádeje asi po týždni sa stav náhle zhoršil a chlapček skončil na ďalšiu komplikáciu – zlyhanie srdiečka.

Spomínam si aj na prípad kojencu, ktorého telíčko sa zmiatlo v kľčoch. Zabalené v špinavých handrách malo hlavičku vyvrátenú dozadu, rúčky zaťaté v päste a vrásky na malej tváričke pripomínali starenku so zavretými perami, pretiahnutými kľčom do vynúteného úsmevu. Nevládalo ani plakať, vydávalo iba kratučké stony. Diagnóza bola na prvý pohľad jasná. Išlo o kojenecký tetanus získaný nesprávnym ošetrovaním pupočníka po pôrode. Podľa tradovaných zvyklostí pupočný pahýľ zasypávali prachom alebo popolom, aby sa čím skôr zasušil. Robili sme, čo bolo v našich silách, aby sme v posledných hodinách kratučkého života tohto stvorenia zmiernili jeho veľké utrpenie.

Vždy som obdivoval domorodé mamičky, s akou neuveriteľnou trpezlivosťou čakali a sledovali, čo sa s ich dieťaťom deje. Sedeli mlčky pri postieľke v nádeji, že biely DOKATA premôže duchov. Ale na nárek, čo nasledoval, keď im sestričky oznámili, že je koniec, som sa nemohol pozerať. Niektoré vzali bezvládne tielko, priložili ho k prsníku a odstrekováním mlieka do úst sa pokúšali dieťaťko oživiť. Nakonko som v ich jazyku nevedel povedať ani slovo útechy, vytratil som sa do najvzdialenejšieho kúta nemocnice, aby som nebol svedkom týchto srdcervúcich scén.

Raz ma v nemocnici vyhľadal kuchár od susedov s takouto prosbou: „Moja manželka dvakrát po sebe potratila. Som z toho zúfalý, lebo znovu je tehotná a ja sa bojím, že ju postihne rovnaký osud. Nedalo by sa niečo urobiť?“

Prijal som ju na oddelenie. Zistilo sa, že nedávno prekonala maláriu, trpela podvýživou a bola veľmi chudokrvná. Liečila sa u nás asi mesiac. Za ten čas sme ju preliečili, zbavili para-

zitov a samozrejme pribrala aj na hmotnosti. Aj tehotenstvo sa ukazovala bez komplikácií. Prepustili sme ju, sestričky ju v domorodom jazyku poučili o životospráve. Raz mesačne sa mala ukázať v poradni. Neprišla ani raz a ja som pri toľkých povinnostiach na ňu zabudol.

O niekoľko mesiacov, keď sme si pri obedňajšej pauze pochutnávali na káve, manželka ma prekvapila otázkou:

„Vieš, že v Mankoyi máš menovca?“

„Nehovor, a kde je?“

„Susedov kuchár sa prišiel pochváliť, že sa mu narodil syn a dal mu meno Adamík. Vraj si jeho manželku liečil v nemocnici.“

Aj takáto forma vďačnosti existovala u domorodcov. Ale voľba mena mala u nich aj iný význam. Pri narodení, okrem svojho mena, dostalo dieťa aj kultové meno. Malo ho chrániť pred zlými duchmi a pred nepriateľmi vzbudzovať rešpekt. Mená v preklade ako: Had, Pavúk, Oheň, Nôž, Jed a podobné, boli veľmi populárne. Stretol som sa aj s Garibaldim, Hitlerom a Kennedym. Samozrejme, aj moderná technika tak, ako vstupovala do ich života, sa stala zdrojom pre výber kultového mena. Mená ako Powerstation (elektrárň), Traktor, Telefón, Špecial a Talent, som si všimol v očkovacích zoznamoch. Keď som v druhej polovici kontraktu pracoval v Lusa-ke, stretol som sa s menom Čilanga cement (názor cementárne v Čilange neďaleko Lusaky).

Dni a mesiace ubiehali, práca sa normalizovala. Vybavil som pre nemocnicu dva elektrické agregáty, röntgen a ďalšie zariadenie. Nemocnica na tamojšie pomery fungovala slušne a nedala sa porovnať s tou, ktorú som našiel pri svojom nástupe. Prežili sme dve obdobia tropických dažďov a dvoje Vianoc pri 35 °C.

Aby som sa nebudaj nenudil, v rozsiahlom teritóriu okresu som mal na starosti ešte 8 zdravotníckych stredísk. Raz za mesiac som ich navštívil, vyšetril pacientov a zásobil stredisko potravinami a liekmi. Návraty domov som využil na potulky po šírych savanách a buši.

Makiši (tanečník) zabáva pacientov pred vidieckym zdravotným strediskom

Panenská príroda, množstvo exotických zvierat, návštevy domorodých osád, kontakty s domorodcami, ktorých ešte nezasiahla civilizácia, to boli vždy nové a neopakovateľné zážitky. Keďže manželka mi z domu priniesla gufovnici, využíval som návštevy stredísk na poľovačky. Antilopie mäso potom putovalo do nemocničnej kuchyne.

Na zážitky z tohto obdobia si nemôžem sťažovať. Bolo ich veľa. Niektoré krásne, iné úsmevné, žiaľ aj smutné. Ale taký je život v Afrike.

Na ďalších 21 mesiacov ma preložili do Lusaky. V novej, dobre vybavenej nemocnici, so všetkými odbornými oddeleniami, sa práca nelíšila od ktorejkoľvek v našich pomeroch.

V Mankoyi som si vyčerpал iba zlomok dovolenky, lebo som nemal zástupcu. Ušetrené dni som využil po príchode do Lusaky. S rodinou sme viackrát navštívili Viktóriine vodopády pri Livingstone a „odskočili“ aj do susedného Bečuánska. Niekoľkotýždňovú dovolenku sme prežili na okružnej ceste po Zimbabwe, Mozambiku a Juhoafrickej republike. To bola odmena za namáhavú právu v Buši.

Poznámka:

V článku som použil niektoré epizódy z pripravovanej publikácie „Dokata, zachráň mi dieťa“.

PUTOVANIE PREDKOV

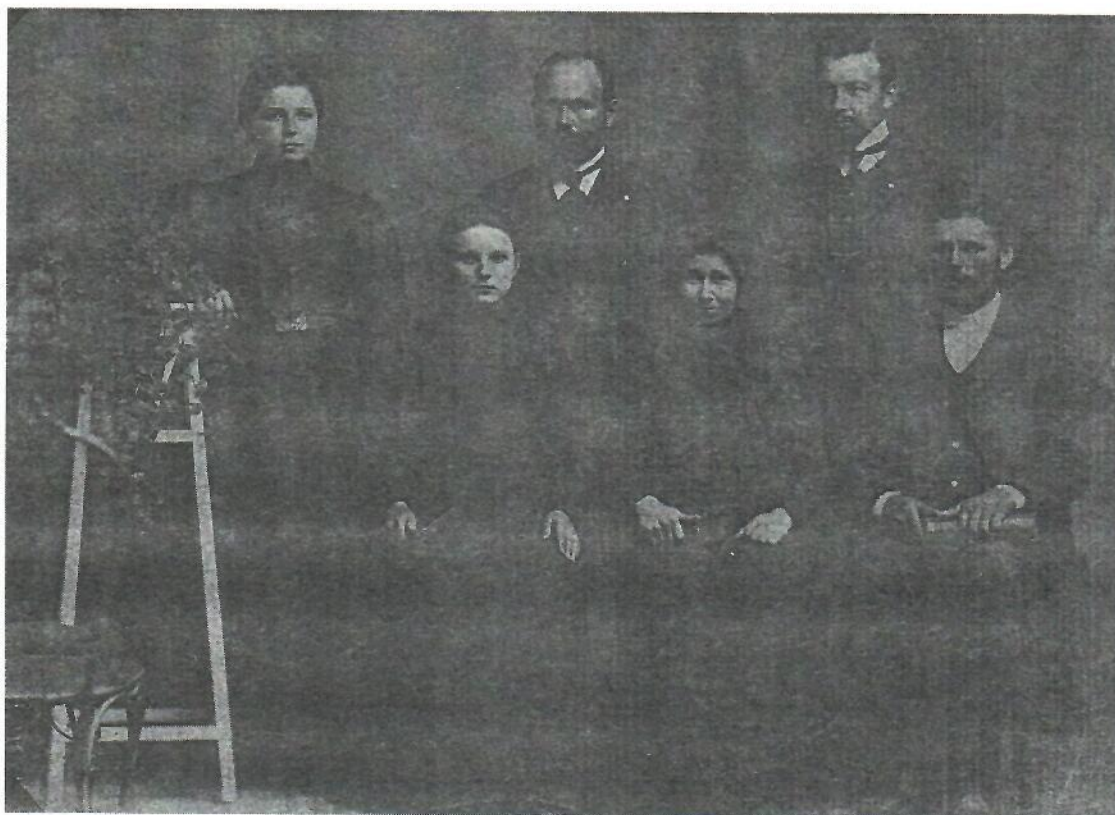
Alžbeta Kiráľová

Ján Botík

Poznámky k portréту pôrodnej babice z Gornej Mitropolije

Pri redakčnej príprave tohto zväzku našej Ročenky sme prijali návrh, aby do rubriky o najvýznamnejších osobnostiach bulharských Slovákov bol zaradený aj príspevok o nezabudnuteľnej Alžbete Kiráľovej. Za pripomenutie jej života a zhodnotenie jej zásluh sa prihovárало obetavé, a dodajme že aj vysokokvalifikované účinkovanie pri narodení vari každého gornomitropolského Slováka, ktorý uzrel svetlo tohto sveta počas jej viac ako polstoročného babcovského pôsobenia. Nepochybne prispela k tomu aj nezvyčajná obľúbenosť, popularita a vážnosť, ktorú si pri napĺňaní svojho humánneho poslania získala nielen medzi slovenskými, ale aj medzi bulharskými spoluobčanmi. Osobnosť Alžbety Kiráľovej, jej neľahká a zodpovedná živnosť pôrodnej babice, ako aj jej pôvod a vysťahovalecké osudy celej jej rodiny, poskytujú celý rad zaujímavých a významných informácií, ktoré prispievajú k dokresleniu a lepšiemu pochopeniu života nielen niekoľkých jednotlivcov, ale aj k osvetleniu zvláštností historického a etnokultúrneho vývinu celej komunity bulharských Slovákov

Alžbeta Kiráľová, či prosto baba Erža, ako ju u nás v dedine všetci poznali a volali, nechýbala ani pri mojom narodení. Lenže ja si na ňu rozpomínam len veľmi hmlisto a neurčito. Pravdaže, nie z tejto, ale z inej situácie. Bolo to o päť rokov neskôr, keď sa narodil môj mladší brat Števo. V ten letný deň, potom, čo sme vedno aj s otcom a starším bratom Mišom, nezvyklo dôkladne a neveriteľne dlho, upratovali na našom neveľkom gazdovskom dvore, podvečer odchádzala od nás akási žena a naznačila nám, že už môžeme vstúpiť do domu. Bola to baba Erža

Babica Alžbeta Kiráľová s rodinou (Gorna Mitropolija)

po tom, čo u nás vykonala svoje babicovské povinnosti. Odvtedy som sa už s ňou nikdy viac nestretol. Naskytli sa mi však zo dve či zo tri iné príležitosti, pri ktorých som sa dostal do kontaktu s jej najbližšími príbuznými, s osobnými dokladmi, písomnou pozostalosťou, aj s viacerými ďalšími informáciami o tejto pozoruhodnej osobnosti.

Zo životopisných údajov vieme, že Alžbeta Kiráľová, rodená Hajková, sa narodila v roku 1872 v Nadlaku, významnom stredisku dolnozemskej Slovákov. Ako 17-ročná sa v roku 1889 vydala za Martina Kiráľa (nar. 1869). V roku 1889 sa táto rodina, spolu s ďalšími Nadlačanmi, vysťahovala do Bulharska. Najprv sa usadila v Gornej Mitropoliji. V roku 1902 odišla do novozaloženého Vojvodova, kde zotrvala päť rokov. V roku 1907 sa Kiráľovci vrátili do Gornej Mitropolije, kde už zostali natrvalo. Vlastnili tu dom a tri hektáre pôdy. Avšak hlavným zamestnaním Martina Kiráľa bolo obuvníctvo, čo dokladá Ján Michalko v monografii *Naši v Bulharsku* až na dvoch miestach (str. 73 a 107). Martin a Alžbeta Kiráľovci mali dve dcéry – Alžbetu a Máriu. Alžbeta sa vydala za Stefana Angelova do Plevna. Mali dcéru Nađu, ktorá sa vydala do Sofie za Dimitra Bojadžieva, kde žijú aj v súčasnosti. Babicina dcéra Mariška prevažne žila v Gornej Mitropoliji, kde v rodičovskom dome aj dožila.

Vďaka študijným cestám, ktoré som uskutočnil v Bulharsku v šesťdesiatych a deväťdesiatych rokoch uplynulého storočia, naskytla sa mi príležitosť stretnúť sa s týmito potomkami Kiráľovcov. S dcérou Máriou som sa zoznámil počas výskumu v rodnej Gornej Mitropoliji v roku 1969. V tom čase už nežila jej matka, ona mala okolo sedemdesiatky a samotná bývala v rodičovskom dome. Vidíme ju na priloženej fotografii sediacu pri šijacom stroji v izbe s tradičnou slovenskou pecou a ďalším zariadením, ktoré zdedila po svojich rodičoch. Teraz, keď mám priblížiť osobnosť babice Alžbety Kiráľovej, nemôžem si odpustiť, že som vtedy nevenoval pozornosť aj obrazom na stene za Máriou, na ktorých je s veľkou pravdepodobnosťou vyobrazená jej matka Alžbeta a dcéra Nađa. V poznámkach z toho výskumu sa mi však zachovala schéma pôdorysu, ako aj popis technologicko-konštrukčnej a funkčnej stránky domu Kiráľovcov. Postavili ho v roku 1918 z nabíjaných múrov. Keďže tento dom bol situovaný na uhle, pričom mal slúžiť hlavne remeselníckym a živnostníckym aktivitám jeho majiteľov, vyznačoval sa v porovnaní s obydliami slovenských roľníkov atypickým pôdorysom. Obidve izby neboli umiestnené za sebou v hĺbke dvora, ale pozdĺž ulice vedľa seba. Keďže predná izba sa využívala ako dielňa čižmára a papučiaru Martina Kiráľa, nevchádzalo sa do nej z pitvora, ale priamo z *gonku*, aby zákazníci mali do nej čo najkratší prístup. Nakoľko *gonk* a vedľa neho umiestnený pitvor boli uzavretými priestormi, pozdĺž nich bol situovaný aj otvorený *tornác* so stĺporadím a letnou kuchyňou. Nenachádzala sa tu inde obvyklá priestranná komora, ale len malá polovičná komôrka. Obuvnícke, a zrejme aj babicovské povolanie Kiráľovcov prispelo k tomu, že medzi bulharskými Slovákami sa popri typologických znakoch roľníckeho domu sformovali aj špecifické znaky neroľníckeho obydliu.

Pre poznanie osobnosti babice Alžbety Kiráľovej oveľa prínosnejšie bolo moje zoznámenie sa s jej vnučkou Naďou Angelovou-Bojadžievou. Došlo k nemu v roku 1994, pri príležitosti otvárania našej výstavy Slováci v Bulharsku v Sofii. Po ňom ma pani Nađa aj s manželom Dimitrom pozvali na návštevu do ich bytu na ulici Knjaz Boris 69. S manželskou dvojicou akademického maliara a rozhlasovej hlásateľky som strávil príjemný večer naplneným pohostinnosťou a rozprávaním o ich živote. Pre mňa najpríťažlivejšie boli rozpomienky pani Nade na Gornu Mitropoliju a na jej starú mať Alžbetu Kiráľovú. Nedokážem si ani predstaviť ich účinnejšie vygradovanie ako bola krátka odmlka, počas ktorej vytiahla z útrobov obyčajkového gauča zväzok akýchsi papierov. Keď ho rozviazala a začala mi ich postupne podávať a komentovať, vysvitlo, že sú to nielen s pietou opatrované rodinné pamiatky, ale aj neobyčajne vzácne doklady kultúrnej histórie bulharských Slovákov. Spomedzi nich za najcennejší považujem dokument o spôsobilosti Alžbety Kiráľovej vykonávať babicovské povolanie, ktoré jej na vysvedče-

ní väčšom ako pol stola vystavila vládou Maďarského kráľovstva zriadená babicovská škola so sídlom v meste Segedín. Toto babicovské oprávnenie získala Alžbeta Kiráľová v školskom roku 1895/96 ako mladá, iba 24-ročná žena. Ak zoberieme do úvahy, že v tom čase žili Kiráľovci už šesť rokov v Gornej Mitropoliji, musíme oceniť Alžbetinu ctižiadosť, odvahu a talent, bez čoho by sa nedali prekonať zemepisné, jazykové, finančné, no hlavne organizačné a psychologické bariéry, ktoré sprevádzali rozhodnutie mladučkej ženy z odľahlej balkánskej dediny uchádzať sa o babicovskú kvalifikáciu na vysokošpecializovanej škole v Rakúsko-uhorskej monarchii, ktorej koncepciu vypracoval svetochýrny ženský lekár Ignác Szemmelweiss. A ak prihliadneme aj k tomu, že v tom čase v balkánskych krajinách prevažná väčšina pôrodných babíc vykonávala túto profesiu bez akejkoľvek odbornej kvalifikácie, len na základe vedomostí získaných od miestnych predchodkýň a vlastných skúseností. Na babicovskom vysvedčení Alžbety Kiráľovej sa okrem úradných pečatí, kolkov a podpisov z maďarského Segedína, nachádzajú aj kolky a pečiatky bulharských úradov. To znamená, že si v cudzine nadobudnutý diplom aj nostrifikovala, takže ju oprávňoval aj na oficiálnu babicovskú pôsobnosť v Bulharsku.

Mária Kiráľová, dcéra babice Alžbety Kiráľovej

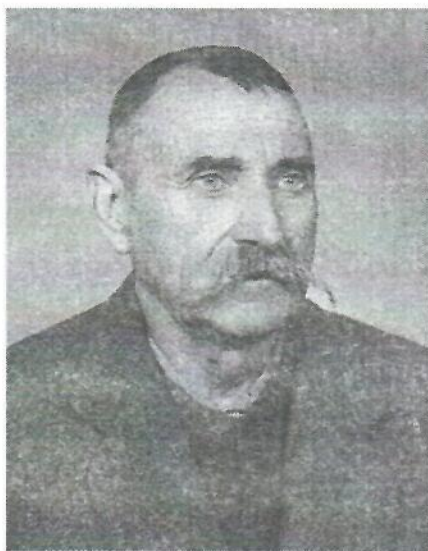
Nemenej zaujímavé a hodnotné boli aj ďalšie písomnosti, ktoré starostlivo opatrovala pani Naďa. Ukázalo sa, že sú to rukopisné záznamy, v ktorých si Alžbeta Kiráľová zapisovala najrozličnejšie pozoruhodnosti späté s jej babicovským účinkovaním, ako aj s fungovaním jej domácnosti. S veľkou pedantnosťou si zapisovala peňažné príjmy, ktoré jej v pravidelných mesačných výplatách poskytovala príslušná komisia Obecného úradu za jej služby. Taktiaž aj názvy najrozličnejších liekov, ako aj recepty a praktiky používané pri liečení rôznych úrazov či iných ochorení. Tieto záznamy potvrdzujú to, čo si nielen starší, ale aj mladší rodáci pamätajú, že baba Erža bola často vyhľadávanou a aj úspešnou ľudovou liečiteľkou.

Neoceniteľnú kultúrnohistorickú hodnotu majú aj ďalšie záznamy, v ktorých si Alžbeta Kiráľová pozapisovala názvy, zloženie surovín a postup prípravy viacerých desiatok tradičných cestovinových, mäsitých, zeleninových, cukrárskych a ďalších každodenných a príležitostných jedál a špecialít tradičnej slovenskej a bulharskej kuchyne. Dnes už sú unikátne aj recepty na domácku prípravu mydla/sapúnu z vlastných, hlavne zabíjačkových surovín. K menej rozsiahlym záznamom patria zápisy o priebehu a o stravovaní pri mlátení obilia, o niekdajšom spôsobe bielenia a dekoratívneho maľovania slovenských domov, o tradičnom spôsobe spracovávania textilných vlákien (konope, vlna, bavlna, hodváb), o domáckom tkaní rôznych textílií, o šití pracovného a sviatočného odevu. Osobitne príťažlivé a priznám sa, že aj vzrušujúce boli pre mňa záznamy, v ktorých sa Alžbeta Kiráľová zdôverovala kedy, o čom a s kým sa jej snívalo.

Aj z týchto útržkovitých poznámok je zrejmé, že počas nášho života v Bulharsku sme nemali núdzu aj o výnimočných ľudí, ktorí svojim talentom, nadšením a schopnosťami prerástli ostatných. Tým, že svoje schopnosti dávali do služieb celej krajanskej komunity, prispievali k obohacovaniu jej kultúrnej výbavy, ako aj k jej odolnejšiemu pretrvávaniu v neľahkých podmienkach vysťahovaleckého života. Aj zásluhou takých osobností, akými bola Alžbeta Kiráľová, pretrvali bulharskí Slováci ako zdravá, vitálna a sebavedomá minorita, ktorej sa od obklopujúcich Bulharov dostávalo osobitného rešpektu a uznania. Aj preto si na *babu Eržu* ešte aj dnes radi a s úctou zaspomíname.

Rozprávanie Pavla Martineka (Brašljanica, Jevišovka, Bratislava)

Pavel Martinek

Z rozprávania svojho otca Pavla (foto č. 1 – otec Pavel Martinek) spomínam, že naši predkovia prišli zo Slovenska, vtedajšieho horného Uhorska pravdepodobne niekde od Zvolena, pred asi 200 rokmi na juh Uhorska do oblasti terajšieho Srbska, niekde ku maďarskej hranici, zrejme v Banatskej oblasti. Bývali v dedine, kde bolo asi 90% Slovákov a zvyšok Maďarov a Srbov. Otec spomína, že chodil do maďarskej školy, učiteľa mali Maďara. Bol na žiakov veľmi zlý, bil ich palicou. Otec skončil 2. triedu maďarskej školy. Otec ďalej rozprával, že Ferdinand Sax Coburg, keď sa stal cárom Bulharska, mal po celom Rakúsko-Uhorsku veľké majetky. Slováci ho vraj poznali ešte z vtedajšieho Uhorska. Tento cár Ferdinand pozýval Slovákov do Bulharska, aby pozdvihli úroveň Bulharska po stránke kultúrnej, poľnohospodárskej a ekonomickej. Otec mal vtedy okolo 10 rokov, keď sa jeho rodičia (moji starí rodičia) vybrali z dolného Uhorska, terajšieho Srbska, do Bulharska.

Spomínal, že začínala jar, sem tam bolo ešte vidieť sneh a plavili sa po Dunaji. Keď po plavbe vystúpili na bulharský breh – v prístave Somovit – čakali ich už tam domorodý Bulhar, ktorý ich odviezol do Brašljanice, vzdalenej asi 16 km. Môj otec, vtedy chlapec, spomína, že to bola cesta nekonečná. Bulhari ich viezli na vozoch ťahaných byvolmi, z toho vyplýva, že cestovanie bolo veľmi pomalé. Keď sa priblížili k Brašljanici, už sa netrpezlivo Slováci pýtali, kde je tá dedina? Odpoveď povozníka bola „veď už sme v dedine.“ Slováci sa začudovane dívali, len dym sa dvíhal zo zeme. To Bulhari bývali v zemljankách. Akési centrum dediny tvorili dve budovy a to obecný dom a dvojtriedna škola. Po príchode do dediny si Slovákov rozobrali do rodín bulharskí domáci obyvatelia. Rodinu Martinekovi si vtedy zobrala rodina Belkova. Zemljanka pozostávala z viac miestností (boli postavené zrejme do svahu), dole boli ustajnené byvo-

ly a hore bola obývaná časť pokrytá slamou. V minulosti mali ohnisko s vysokým komínom. Príbytky to boli chudobné, Slováci na také neboli zvyknutí. No Bulhari boli korektní a veľmi Slovákom pomáhali. Keď prišla jar, Slováci si začali stavať nové obydlia – domy na dolnom konci dediny. Boli to domy z nabíjanej hlíny, strechy pokryli slamou. Vtedy ešte škridle nemali. Postupne priviedli do svojej oblasti kone, začali orať kovovými pluhmi a nie ako domáci, drevenými radlami, používali brány na rozrábanie pôdy, rešety – tzv. fukare na čistenie obilia a nakoniec dovezli aj prvú mláčačku – to bol zázrak. Bulhari prišli pozrieť na mláčačku, na to čudo, aj z okolitých dedín. Pozostávala z lokombily, remeňa a prešu. Hlavným mechanikom – kuričom, bol dedo Jano Petrák – fúzatý Slováčisko. Mláčačka hučala, dymila, Bulhari sa prežehnávali nad tým čudom. Do mláčačky sa vhadzovali snopy obilia a z druhej strany vychádzala slama a obilné zrná. Oni také niečo videli prvý raz v živote.

Raz, spomína otec, prechádzal cez Brašljanicu cár Ferdinand Sax Coburg. Išiel z Plevna, kam sa dovezol „malým vláčikom“ a mal namierené do Nikopolu. Viezol sa na parádnom kočiari, v ktorom bolo zapriahnutých 4 či 6 koní. Zastavil sa v dedine, pozdravil sa s ľuďmi, niektorí Slováci ho poznali aj osobne, pretože robili na jeho majetkoch – panstvách. Slováci sa s ním chvíľu rozprávali a pri reči ho požiadali, aby im vybavil u úradov odpustenie vysokých pokút, ktoré dostali za výrobu páleného. V Bulharsku pálené totiž nebolo dovolené vyrábať. Niektorí Slováci, čo boli prichytení pri jeho výrobe, museli zaplatiť vysoké pokuty. Takže využili príležitosť, aby tieto pokuty vybavil zrušiť, čo sa aj stalo.

Martinekova črepáreň

Otec sa oženil v roku 1910, vzali si ženu z Nitrapoli, dcéru Michala Holubka, volala sa Anna. Michal Holubek bol kazateľ, slušne žili, mali asi 13 ha roľ. So svadbou však museli chvíľu čakať, asi 4 týždne, lebo zomreli stará mama Martineková. V roku 1913 sa narodila sestra Mara a potom hneď išiel otec do vojny. Bola to vojna medzi Tureckom a Spojeneckými vojskami Srbska, Bulharska a Grécka. Spojenecké vojská Turecko pobili a zahnali jeho vojská až po Bospor. Avšak delenie dobytých území bolo veľmi zložité a ťažké, nevedeli sa dohodnúť, takže vznikla zase vojna Spojenecká, až sa akosi dohodli a územia sa rozdelili. Onedlho na to otec opäť narukoval. To už začala 1. svetová vojna, kvôli zabitiu rakúskeho následníka trónu

Františka Ferdinanda d'Este, tam otec strávil až do roku 1918. Medzičasom sa narodila druhá sestra Zuzana v roku 1915. Ja som sa narodil v roku 1921. Starí rodičia, keď boli ešte v Juho-slávii, mali krčmu v Bolevci. Po príchode do Bulharska začal starý otec Martinek vyrábať tehly v Plevne. Pred r. 1910 starý otec presťahoval výrobu tehál do Brašljanice (foto č. 1 – prvá pec na vypaľovanie škridiel v Brašljanici, v strede otec Pavol – muž s dieťaťom) a začal vyrábať škridle, tzv. pločky. Potom sa k nemu pridal otec a vyrábali škridle – pločky a tehly spolu. Boli to škridle rovné s hákom na zavesenie. O škridle bol veľký záujem. Otec, keď už čosi zarobil, sa osamostatnil a začal vyrábať škridle moderné na tú dobu tzv. „Marseillské“, tvarované, na ktorých bolo vylišané jeho meno Pavel Pavlov Martinek. Mal kúpené stroje na lisovanie z Nemecka.

Vtedy to bol v dedine jediný zdroj zárobku. U nich v tehelni robili väčšinou Slováci v počte asi 12–15 a niekoľko Bulharov v závislosti od pracovných činností. Napr. keď bolo treba škridle vnášať do pece a po vypálení vynášať von, muselo sa to robiť rýchlo a vtedy zamestnávali aj viac ľudí. Tu mali možnosť ľudia si zarobiť a zarábali oveľa viac, ako keby robili u statkárov na poli, a preto tu robili radi. Neskôr, keď sa výroba v tehelni rozbehla, postupne otec s mamou prikupovali role a vinohrady. V roku 1924 si kúpili mláťačku, rozšírili výrobu škridiel, postavili nové pece. V roku 1928 mi zomrela mama. Bola to žena veľmi dobrá, pracovitá a dobrá hospodárka. Jej zásluhou mohli rodičia rozšíriť majetok. Otec sa dva roky po matinej smrti znovu oženil. Zobral si Alžbetu Sládečkovú. Ku svojim trom deťom vyženil štyri. Deti tejto ženy boli chorľavé, jediná, ktorá zostala, bola ňanička Anna, ktorá sa vydala za Michala Nosáfa. Sobáš mali u nás v dome.

Otec vo výrobe škridiel pokračoval až do konfiškátu majetku povojnovou bulharskou vládou v roku 1946.

PhDr. Juraj Ďuriš

Juraj Ďuriš

Myšlienka študovať v ČSR dozrievala niekoľko rokov. Prechod „a to povinný“ do bulharskej školy v školskom roku 1933/34 len posilnil túžbu vzdelávať sa v rodnom jazyku. Štyri triedy ľudovej slovenskej školy tvorili reálny základ pre úspešné pokračovanie v štúdiách v ČSR. Učitelia často umocňovali môj záujem zapájaním ma do mimoškolskej divadelnej činnosti (v knihe Jána Michalku na strane 233 je zmienka o detskom predstavení Princ a Jano v hlavnej úlohe).

A tak z prístavu Somovit na Dunaji spolu s Pavlom Zelenákom sme 3 dni a 3 noci plávali proti prúdu po Dunaji do vytúženého mesta Bratislavy. Dňa 2. septembra 1938 nás očakávali báči Ďuro Ambruš z Tône Pusty, slovenskej kolónie pri Dunajskej Strede. Rodina Ambrušová sa stala mojím domovom na dlhé roky. Naplnilo sa mi želanie i pozvanie na štúdiá od otcovej sestry Alžbety: „Pošli chlapca Ďureca k nám do ČSR.“ To bolo prosté želanie a tu je odpoveď na otázku: Kto ňa poslal do republiky na štúdiá?

Ďakujem i touto cestou za otcovskú i materskú starostlivosť v rokoch štúdia a dospievania. Budúce časy sme ťažko predvídali, keď už v prístave v Bratislave zaznela informácia, že nemecké vojská začali obsadzovať Rakúsko.

Zápis do školy v Dunajskej Strede trval len niekoľko dní, Maďari zabrali územie. Vo februári 1939 slovenské úrady presídlili Ambrušovu rodinu do Stupavy na majetok grófa Karolyho. Po ukončení tretej triedy meštianskej školy a kurzu v Stupave v roku 1940 bol som prijatý na štúdiá. Krátko po zápise na akadémii stretávam učiteľov Tomáša Topofského a Jána Michal-

ku v Bratislave na Dunajskej ulici. (Spísali list 10. septembra 1940. List som dostal od pani učiteľky M. Topoľskej z archívu pána učiteľa Topoľského).

List učiteľov ako žiadosť na podporu v štúdiách videl som po prvýkrát na prvom stretnutí Spolku Slovákov z Bulharska v roku 1989 (po šesťdesiatich rokoch, kópiu listu prikladám).

Stručne k listu. O zahraničných Slovákoch sa starala Masarykova liga. Vznikom slovenského štátu starosť o zahraničných Slovákov prevzala novovytvorená Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov. O prvom Zbore Slovenskej Ligy som nevedel, ani o liste.

S vedením internátu Ludovíta Štúra prišlo k dohode, že zostatok peňazí do mesačného príplatku zozbieram cez letné prázdniny ako „suplikant“ po evanjelických rodinách. Pukanec, Bátovce, Cerovo, atď. Zbierka bola úspešná a môj pobyt na internáte bol zabezpečený. Za päťročný pobyt na internáte vďačím evanjelickému cirkevnému zboru a v Bratislave za prežitie rokov druhej svetovej vojny.

Juraj Ďuriš, v rokoch štúdia
na učiteľskej Akadémii (Bratislava 15. 9. 1943)

z Podemu, priateľov v Burgase a návšteva československej obce Vojvodovo pri Dunaji.

A čo na záver? Osemdesiate výročie cesty za vzdelaním, prežitie rokov druhej svetovej vojny, presídlenie rodičov a krajanov z obcí do ČSR a nepopísateľná radosť z detí a vnúčat, to je obsahom a dôvodom radostne spomínať na rodnú obec – „selo“ Gorna Mitropolija.

Ešte niekoľko slov k listu učiteľov. Do Československej republiky som prišiel 2. septembra 1938. Učitelia uvádzajú: „Slovenská doplňovacia škola v tamojšej kolónii doporučila ma na štúdiá na Slovensko v snahe vychovať tamojšej menšine vlastnú inteligenciu, ktorá by ju viedla v duchu nového Slovenska, majúc na zreteľ zaistenie budúceho života našej menšiny v Bulharsku. Žiadnu zmluvu i dokument som nepodpísal. Naopak „duch výchovy na učiteľskej akadémii“ ma posilňoval čo najviac pomôcť v príprave návratu menšiny do vlasti starých otcov (vystúpenie v rozhlase r. 1945 na Zochovej ulici).

V rokoch po ukončení štúdia:

Zabezpečenie pobytu rodičov –
Komárno

Stretnutie s Pavlom Zelenákom –
pobyt v Prahe

Štúdium na VPA KG a obhajoba
rigoróznej práce Sociológia vojenstva. Pôsobenie na katedre VPA KG 1953–1955. Odchod do zálohy r. 1977 a od r. 1986 dôchodca.

Rodnú obec som navštívil po 20 rokoch spolu ;s manželkou v rámci vojenskej rekreácie vo Varne roku 1958.

Druhý pobyt po 50 rokoch. Mesačný zájazd okolo Bulharska osobným vozidlom s priateľom Jurajom Marečkom

V Bratislave 15. februára 2004

Opis listu

Juraj Ď u r i š, žiak I. ročníka
Št. učiteľského ústavu v Bratislave.

dňa 10. septembra 1940

Vec: Žiadosť o podporu na štúdiá

Prvému sboru Slovenskej ligy

V Bratislave

Podpísaní bývalí slovenskí učitelia v Bulharsku Tomáš Topoľský z Gornej Mitropolji a Ján Michalko z Brašljanice dovoľujú si podať túto žiadosť v mene shorauvedeného žiaka v pevnej nádeji, že titl. Sbor jej podľa svojej možnosti určite vyhovie a takto ju odôvodňujú:

Žiak Juraj Ď u r i š, je syn chudobných rodičov Slovákov z Gornej Mitropolji v Bulharsku, ktorého slovenská doplnov. Škola v tamojšej kolónii ako pilného odporučila na štúdiá na Slovensko v snahe vychovať tamojšej menšine vlastnú inteligenciu, ktorá by ju viedla v duchu nového Slovenska.

Žiak Juraj Ďuriš študuje dosiaľ s vyznamenaním a ako taký bol prijatý do I. ročníka št. učiteľského ústavu v Bratislave býva a celé zaopatrenie dostáva v ev. a. v. slovenskom internáte Ľudovíta Štúra v Bratislave začo je povinný platiť 380.– Ks mesačne. Preto, že jeho rodičia mu na štúdiá nijako nemôžu pomôcť žiak sám si vyprosil dosiaľ 150.– Ks mesačne od Vedeckej spoločnosti pre zah. Slovákov v Bratislave a od internátu 100.– Ks takže má zaistené mesačne 250.– Ks. Ostatných 130.– Ks nemá odkiaľ uhradiť kým celý mesačný poplatok internátny je povinný vyrovnáť najneskoršie do 10. každého mesiaca.

Podpísaní učitelia obracajú sa s touto žiadosťou na titl. Sbor práve o úhradu vykázaných 130.– Ks mesačného nedoplatku a snažne prosia, aby Jurajovi Ďurišovi táto podpora bola udelená a tak napomôžené vyštudovať nadanému chlapcovi z pomedzi bulharských Slovákov.

Podpísaní veria, že bude dobre porozumené ich žiadosti ktorou majú na zreteli zaistenie budúceho života našej menšiny v Bulharsku.

So slovenským Na stráž!

Juraj Kováč

Anna Ferkovová

Ako prvorodený syn Juraja Kováča a Zuzany Kováčovej. Bola to chudobná, ale vzorná rodina. Podporovali vzdelanosť svojich detí, ale predsa nemali také možnosti ako deti majetnejších rodín. Svojich 8 detí vychovávali s najväčšou láskou. Boli nábožensky založení, a tak viedli aj svoje deti. V prvom rade, aby sa mali všetci radi a aby si vždy pomáhali. Ďurkovi vždy zdôrazňovali: „Ty si najstarší, musíš byť ostatným súrodencom vzorom“. Ďurko bol veľmi dobrý, v škole sa najlepšie učil z celej triedy.

V roku 1931 jeho otec utrpel smrteľný úraz vo fabrike, kde pracoval, 4 dni pred Vianocami. Boli to smutné Vianoce. Dá sa povedať, že Ďurko prebral úlohu hlavy rodiny, lebo bol z detí najstarší. Bol matke oporou. Mal vtedy 13 rokov. V škole sa i naďalej dobre učil. Učitelia

si ho všimli a na školskej rade sa dohodli, že je škoda chlapca nechať iba tak, v dedine. Je pilný, treba ho poslať ho do Československa, aby pokračoval v učení. Bol to už jeho posledný školopovinný rok. Tak sa na výbore dohodli, že pôjdu za jeho mamkou povedať, čo a ako sa rozhodli.

Juraj Kováč, Sofia 17. 2. 1937

vať svojmu remeslu. Narodilo sa im tretie dieťa – syn. Deti sa im dobre učili, dosiahli vzdelanie. Len bohužiaľ, ich otec zomrel mladý, len 48-ročný a osud mu nedoprial, aby sa z nich mohol tešiť, z ich úspechov a z vnúčat...

Najprv sa k nim vybral Martin Záhorec. Ale matka o tom ani počuť nechcela. Najprv stratila muža, teraz by aj syna. Až na naliehanie správcu školy pána Naňáka a pán učiteľa Topoľského pochopila, že ide o dobro jej syna. A súhlasila.

Bolo to v lete v roku 1932, keď mladý Juraj Kováč odchádzal do sveta za vzdelaním. V Československu sa ho najprv ujala otcova sestra, teta Ambrušová a potom aj krstní rodičia, ktorí sa z Bulharska vysťahovali v r. 1925. Ale do školy sa nedostal, iba do učenia za elektrikára, a to do Čiech do učenia k pánovi Velímkovi do Černovice u Tábora a u nich aj býval. Po dvoch rokoch sa dostal do internátu, peňazí nemal, ale keď sa mu naskytla príležitosť, chodil vyučovať slabších žiakov, a tak si zarábala na to najpotrebnejšie. Prázdniny strávil u tety na južnom Slovensku.

Prešli skoro 4 roky, keď sa vrátil domov s diplomom a výučným listom na vysoké a nízke elektrické napätie. Odišiel malý chlapec a vrátil sa mladý pán. Ale vtedy ešte v dedine nebola električka, ne našiel uplatnenie a bol nútený odísť do mesta za prácou. Odišiel do Sofie pracovať. Tam sa aj oženil a založil si rodinu. Mali dve deti, ale nežilo sa im najlepšie, lebo roboty bolo málo a bola slabo platená. Až keď prišla repatriácia, presťahoval sa s rodinou v roku 1950 do Bratislavy. Zamestnal sa v elektrárni, dostal hneď aj byt, a tak sa konečne mohol naplno venovať

DNI PRICHÁDZAJÚ A ODCHÁDZAJÚ, LEN SPOMIENKY PRETRVÁVAJÚ

(9. 9. 2004 – 14. 9. 2004)

Štefan Zelenák

Medzi našimi krajanmi už niekoľko rokov rezonovala myšlienka zopakovať návštevu „našich dedín“, ktorá sa uskutočnila v roku 1995. Nadšené rozprávanie účastníkov spomínaného zájazdu s výraznými poznávacími prvkami (Sofia, Rilský monastir, Pleven...) pôsobilo inšpirujúco na výbor nášho spolku. Vďaka obetavej robote viacerých členov nášho výboru (osobné rozhovory, návšteva „našich“ v Trnave...) podarilo sa nakoniec pripraviť zájazd do Bulharska.

A tak 9. septembra 2004 v odpoľudňajších hodinách odštartoval z Trnavského mýta v Bratislave autobus s 39 nedočkavými krajanmi a ich potomkami, priateľmi, známymi na náročnú cestu cez Maďarsko, Srbsko k rodným vieskam kdesi v severnom Bulharsku. Cesta prebiehala vcelku pokojne, bez závažnejších zádrhefov, až na tú noc. Bola dlhá a ukázalo sa, že autobus nie je práve najvhodnejšie miesto na nežné snívanie.

Na druhý deň krátko predpoludním nás privítala slnkom zaliata Sofia. Zastavili sme sa na našej ambasáde, kde sme sa osviežili, porozprávali s pracovníkmi nášho veľvyslanectva a po chvíli sme sa vydali k nášmu cieľu – **Gornej Mitropolji**.

Cesta zo Sofie do „dediny“ prebehla veľmi rýchlo a už okolo 15.00 h. sme stáli na začiatku Gornej Mitropolije a na pažiti sme si urobili krátku prestávku, aby sme to všetko, ten nával prvých spomienok, dojmov a očakávaní, „predýchali“. Kladenie otázok, spomínanie, ukazovanie, upresňovanie polohy, nemalo konca kraja. „Tu som pásal ovce“, ozvali sa po chvíli báči Jano. „Pamätáš sa, Ondro, tam ďalej sme sa hrávali ako chlapci“. „Tu som pásavala húsenice“, ozvali sa naša Kata. Po krátkej zastávke na pažiti sme sa už pobrali do centra „našej

Štefan Zelenák v rozhovore s vítajúcimi Bulharmi

dediny“. Ledva sme zastali a už sa začalo neformálne, no o to srdečnejšie privítanie. Stisky rúk, objatia, slzy radosti zo stretnutia po dlhých rokoch, upresňujúce otázky na mená, priezviská. Príjemnú atmosféru umocňovala razantná produkcia miestnej kapely.

Aj táto neoficiálna, no o to bezprostrednejšia uvítacia časť, pomaly utíchla a prišla chvíľa na oficiálne prhovory, privítania a kultúrny program. Po bulharskej a slovenskej hymne sa ujala slova *Cvetanka Paraškevova Dimitrova* a po jej milých slovách k mikrofónu pristúpil gornomitropolský kmet *Milko Christov Marinov*. Srdečne nás privítal a potom krátko a výstižne vyzdvihol úlohu a zástoj našich dedov a otcov, ktorí za polstoročie spolužitia s Bulharmi urobili veľmi veľa pre kultúrny a technický pokrok v štyroch dedinách, v ktorých Slováci žili: Gorna Mitropolija, Podem, Brašľjanica a Vojvodovo. Už začiatkom 20. storočia oboznamovali svojich bulharských susedov a spoluobčanov o výhodách používania železného pluhu, brány, kosačky, sejačky, vejačky či mláčačky. Všetko prenikavé novoty, ktoré naši ľudia už úspešne zvládli, no pre bulharských roľníkov v práve osídľovaných severných oblastiach to boli prevratné technické a technologické novinky. Slová mitropolského starostu sa stretli s mimoriadne pozitívnou odozvou.

C. Paraškevova Dimitrova otvára oficiálnu časť privítania účastníkov zájazdu
(Gorna Mitropolija, 10. 9. 2004)

Zľava: Š. Zelenák, Milko Christov Marinov – gornomitropolský kmet (tretí zľava),
Michal Kotman, veľvyslanec SR v Bulharsku (druhý sprava)

Po ňom sa slova ujal *Michal Kotman*, veľvyslanec Slovenskej republiky v Bulharsku. Vo svojom krátkom, ale myšlienkami nasýtenom príhovore okrem iného zdôraznil: „Tu sa cítim skutočne veľmi dobre, je tu príjemne... Toto je veľmi pekné, ako v Gornej Mitropoliji a ďalších obciach žili dva národy, spolu pracovali, spolu zakladali rodiny i deti, spolu ich vychovávali. Je to veľmi pekný príklad ako dva národy môžu nažívať v porozumení“.

Ku krajanom, gornomitropoľčanom sa krátko prihovril aj *Štefan Zelenák*, predseda Výboru Spolku Slovákov z Bulharska. Vo svojom vystúpení, okrem iného, povedal: „Urobili

sme prvé kroky, upreli pohľady na ulice, domy, miesta nám dôverne známe, alebo si ich len opäť vybavujeme v pamäti, rozpamätávame sa na mená, tváre, ktoré sme dôverne poznali pred dávnymi rokmi... Dnes žijeme v Čechách, na Morave a na Slovensku, žijeme roztrúsene, ale spomienky na naše rodné dediny, na priateľov, susedov, spolužiakov sú natoľko silné, že aj tam doma sa každý rok stretávame, aby sme sa družne zabavili, zaspomínali na prežité roky tu medzi Vami... Spomienky na detstvo, mladosť, väzby na rodné miesta sú natoľko silné, že ich neoslabia ani roky, ba desaťročia prežité v iných podmienkach. Rieka sa k prameňu nevráti, ani včerajší deň neprežijeme opäť, ale jedno určite môžeme: vracaj sa v spomienkach k rodným krajom, k miestam, kde sme prvý raz vyslovili slová ako mama, otec, brat, áno, i to kúzelné slovo domov, vlasť. Osud nás môže zaviať tisíce kilometrov od rodných miest, človek môže žiť celé roky inde, ale citový vzťah k rodisku neslabne, ba práve naopak, každým rokom je silnejší a prežívame ho intenzívnejšie. A práve rokmi nezvädnuté spomienky nás priviedli medzi Vás s jediným cieľom, urobiť všetko, aby naše priateľstvá neslabli...“

Potom nasledoval hodnotný kultúrny program miestnej kapely a folklórnej skupiny. Bulharské a slovenské pesničky sa striedali skoro bez konca. Pomaly sa oficiálna privítacia časť blížila ku koncu a tamojší kmet nás pozval na malé občerstvenie do priestorov obecného úradu. Rozhovory pokračovali aj tam s nezmenšenou intenzitou. Došlo k výmene skromných darčiekov, ktoré budú pripomínať milé a príjemné chvíle prežité v „našich dedinách“. Do srdečnej atmosféry vhodne zapadli aj krátke príhovory nášho veľvyslanca a prítomného starostu z Podemu. Potom si nás „rozobrali domáci“, u ktorých sme potom bývali počas nášho krátko-pobytu. Po oficiálnych príhovoroch, kultúrnom programe, chutnom občerstvení a prehliadke výstavy o Slovákoch v Gornej Mitropolii sme sa odobrali k novým domácim a poniektorí stihli aj krátke „dviženije“ po upravenom a vysvietenom centre dediny.

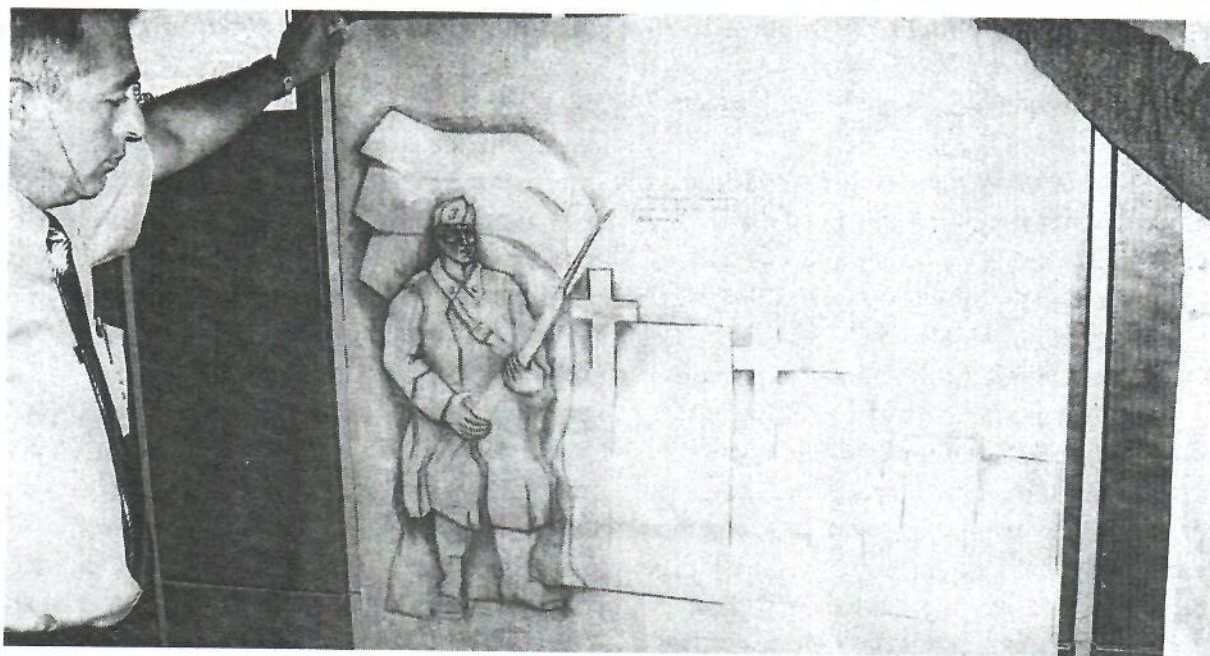

Michal Kotman sa prihovára účastníkom zájazdu. Prvý zľava starosta obce Podem

Na druhý deň (11. septembra) sme sa stretli s predstavenstvom obce a okrem iného sme hovorili a neskôr aj upresnili sumu, ktorou by sme aj my mali prispieť k vybudovaniu skromnejšieho variantu pamätníka obetiam z Gornej Mitropolie. Medzi nimi je aj veľa Slovákov, ktorí padli v štyroch vojnách, ktorých sa Bulharsko zúčastnilo v 20. storočí. Prisľúbili sme, že uro-

bíme všetko, aby sme požadovanú čiastku zozbierali (z našej strany by to malo byť okolo 100 tisíc Sk!).

Starosta Gornej Mitorpolije zoznamuje účastníkov zájazdu
s návrhom pamätníka padlým z dediny

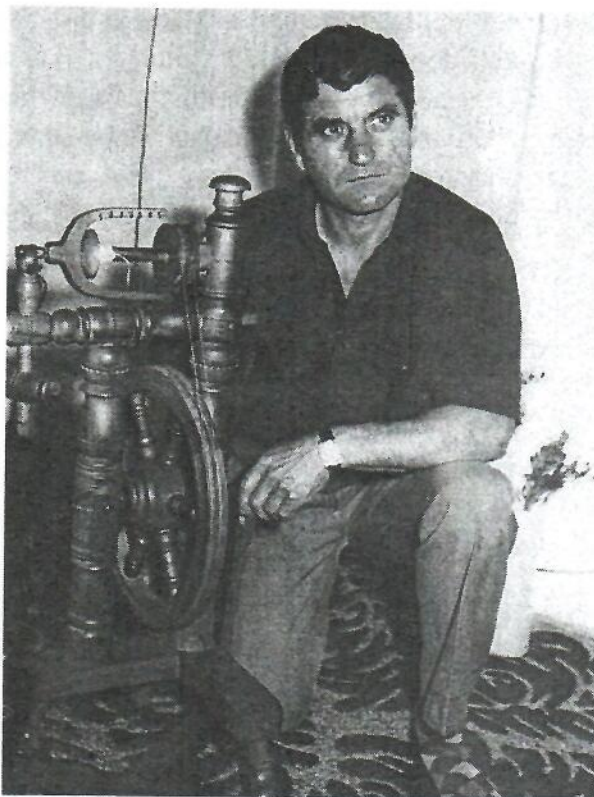
Zaujímavým zážitkom bola aj prehliadka domu a vystavených umeleckých prác drevo-rezbára *Georgi Pavlova*, syna Pavla Georgieva, ktorý sa vyučil za kolára u báči Miša Ďuricu. Ľudový umelec-samouk sa už zúčastnil na dvoch medzinárodných a viacerých národných výstavách. Jeho práce sa vždy stretávajú s mimoriadnym záujmom. Citlivý vzťah k drevu G. Pavlov prenáša aj na hudbu, veď hrá, a to veľmi dobre, na troch hudobných nástrojoch (klarinet, saxofón a akordeón). Ľudový umelec nám so zánietenosťou jemu vlastnou hovoril o plánoch na rozšírenie svojho domu – pamätníka o ďalšie dve miestnosti.

„Dojímavým osviežením“ bola aj návšteva domu a prehliadka vystavených malieb inštitného maliara *Christo Petrova*. Milé privítanie preplňané srdečnosťou ľudového umelca a jeho manželky a potom sme už obdivovali zaujímavé obrazy nápadito inštalované po celej záhrade.

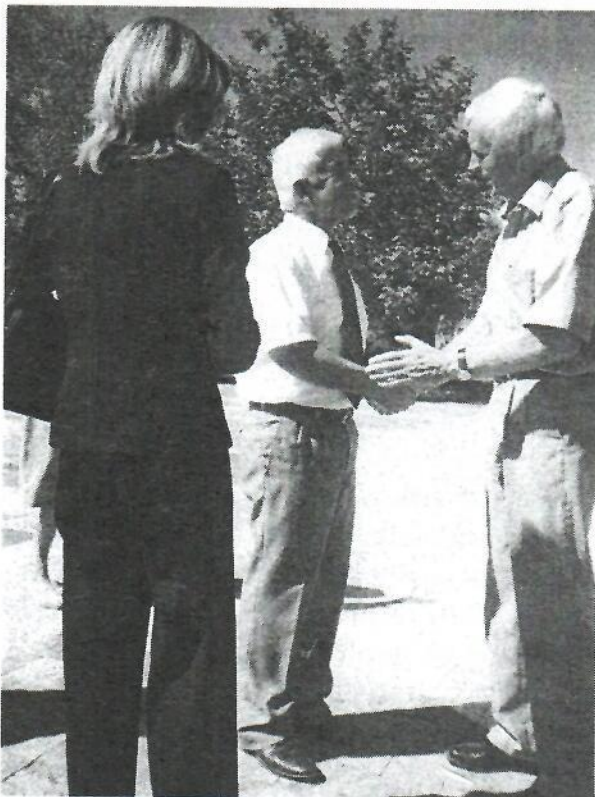
No a v odpoľudňajších hodinách nám hostitelia pripravili ďalší hodnotný program. Navštívili sme „Panorámu“ v Plevene. Návštevu nám zabezpečil *Vasil Bogdanov Ivanov*, poslanec Národného zhromaždenia za plevenský volebný obvod. Mimochodom, aj on má slovenské korene. Spomínam to preto, lebo sme navštívili „Panorámu“ v deň, keď nebol prevádzkový deň. Boli sme jedinými návštevníkmi a aj sprievodkyňa sa nám venovala zo „svojho voľna“. V „Panoráme“ sme sa mohli oboznámiť s priebehom porážky Turkov pod Plevenom v rusko-tureckej vojne, ktorá viedla k porážke Turecka a nakoniec ku vzniku samostatného bulharského štátu. (Udalosti by si určite zaslúžili aj podrobnejší opis, ale o tom možno inokedy).

Predposledný deň nášho pobytu sme venovali návštevám **Podemu** a **Brašljanice**. Na týchto návštevách nás sprevádzali naše milé a obetavé „opatrovníčky“ z gornomitropoľského kmetstva. V Podeme nás tamojší kmet a ďalší podemčania srdečne privítali a rozhovory pokračovali v priestoroch obecného úradu. O Podeme, jeho minulosti i zložitej prítomnosti nám podrobne porozprávali starosta a najmä „historik – amatér“, autor 500-stránkovej monografie

Ludový umelec – samouk Georgi Pavlov

Podemský kmet víta Š. Zelenáka, predsedu Výboru Spolku Slovákov z Bulharska a vedúceho zázjazu

o 120 rokoch Podemu. Rozprávanie *Dimitara Dimitrova Sarafova* zanechalo hlboký dojem na všetkých prítomných. Potešil nás aj príhovor *Pavla Adamova (Omasta)*, Slováka s koreňmi v Podeme, ktorý meral cestu až z Varny. Veľmi sa chcel s nami stretnúť. Potom sme sa vybrali na prehliadku dediny. Pozreli sme si slovenský kostol, slovenskú školu (dnes je v nej umiestnená materská škôlka), prešli sme „slovenskou ulicou“ i uličkou, v ktorej žil takmer celý mrenicovský rod. Počas celého nášho pobytu v Podeme sa nás držala aj 80-ročná babka *Anna Markušová*.

Plní bohatých zážitkov a emotívne podfarbených dojmov sme sa rozlúčili s Podemom a vydali najkratšou cestou za ďalšími cieľom našej cesty, Brašňanicou. Na malom námestí nás srdečne privítal *Panajot Barakov*, kmet tejto rázovitej dediny. Po malom občerstvení a zaujímavých rozhovoroch nasledovala prehliadka tejto neveľkej, no pre Slovákov, zaujímavej obce. Zastavili sme sa pri bývalej slovenskej škole, viacerí spomínali na roky, keď v nej drali detské nohavice, či na zábavy, ktoré bývali v prízemí školy. Prešli sme sa ulicami a hľadali stopy po slovenských domoch.

V spomienkach sa priblížila chvíľa rozlúčenia s kmetom a ďalšími brašňančanmi, posledné pozdravy, poďakovania, posledný stisk rúk s richtárom a potom už len odchod do G. Mitropolije.

Pôvodne sme mali naplánovanú návštevu Vojvodova, ale nakoniec sme sa tohto nášho zámeru vzdali z viacerých dôvodov: (...veľká vzdialenosť, medzi nami bola len jedna krajanka, ktorá mala korene v tejto zaujímavej česko-slovenskej obci...). Na návštevu Vojvodova sme sa nakoniec nevybrali. Verím, že sa tak stane pri najbližšej návšteve „našich dedín v Bugárskej“.

Nemal by som zabudnúť ešte na jednu, ale dosť významnú, maličkosť. Počas našej návštevy nás príjemne prekvapil záujem médií o náš pobyt v Bulharsku. Regionálne periodiká, rozhlas i televízia nám venovali pozornosť, a to nielen počas slávnostného privítania, ale aj v nasledujúcich dňoch. V médiách sa objavili reportáže, krátke informácie o našom prí-

chode, pôsobení v regióne v prvej polovici 20. storočia, boli aj rozhovory s viacerými účastníkmi zájazdu (Ján Sýkora, Štefan Zelenák...) zaujímavý je aj „miniportrét“ Ondreja Mrenicu uverejnený v regionálnom týždenníku Vseki den (*Treta vazrast*). Viacerí účastníci zájazdu dostali priestor na vyjadrenie svojich počítov a názorov v regionálnych rozhlasových a televíznych staniciach. Medializácia našej návštevy mala význam aj v tom, že bulharská verejnosť, no predovšetkým najmladšia i stredná generácia, mali možnosť získať nové a pôvodné informácie o prínose Slovákov pre rozvoj severných oblastí Bulharska v prvej polovici 20. storočia.

Účastníci zájazdu pred kmetstvom v Brašľanici (Brašľanica, 13. 9. 2004)

A tak, ako vždy, aj nám sa priblížil posledný deň našej návštevy (13. september 2004). Posledné rozhovory, výmena adres, slová vďaky, spoločné i skupinové fotozábery, sem-tam plač, posledné pohľady na ulice, domy, na miesta, kde stáli naše rodné domy. Oficiálna rozlúčka spojená s malým občerstvením so starostom a pracovníkmi kmetstva, ktorí sa o nás počas celého nášho pobytu svedomito starali. No prišla tá chvíľa: posledné stisky rúk a autobus sa pohol. Postavy mávajúce v centre dediny sa zmenšovali, detaily rozmazávali, no a keď sme opustili dedinu, posledný pohľad na pažiť a účastníci zájazdu už začali upierať svoje pohľady dopredu. Cieľ – domov, Slovensko, Čechy, Morava, tešili sme sa na našich doma.

Zoznam účastníkov zájazdu do „našich dedín“ (9. 9. – 14. 9. 2004)

1. Štefan Zelenák
2. Štefan Červenák
3. Milan Červenák
4. Anna Kubová
5. Ondrej Červenák
6. Juraj Červenák
7. Viktória Červenáková
8. Ján Červenák
9. Juraj Červenák
10. Pavol Červenák
11. Martin Červenák
12. Michal Topoľský
13. Martin Mrenica
14. Anna Miezgová
15. Pán Tříška
16. Pani Tříšková
17. Marie Buziková
18. Iveta Hejkalová
19. Anna Ferkovová
20. Alžbeta Ďurková
21. Ján Lacko
22. Ondrej Mrenica
23. Ondrej Šproch
24. Magda Šprochová
25. Michal Jančík
26. Mária Jančíková
27. Pavel Kolárik
28. Anna Koláriková
29. Pavol Sýkora
30. Ján Sýkora
31. Juraj Hruška
32. Juraj Vaňo
33. Žofia Skaláková
34. Anna Ťašká
35. Emília Holíková
36. Helena Vajdová
37. Ján Vašút

Za Máriou Topoľskou (10. 11. 1909 – 13. 5. 2005)

Štefan Zelenák

Dňa 19. mája 2005 sme sa rozlúčili s Máriou Topoľskou, rod. Kučerovou, „našou pani učiteľkou“, ktorá medzi nami, tam v Bugárskej, pôsobila celých jedenásť rokov. Boli to roky plné obetavej práce, cieľeného dvíhania oslabeného národného povedomia tamojších Slovákov a výsledkom boli zdravé plody oddanosti a lásky k svojeti. Dnes, keď sa uzavrela práca, život i dielo M. Topoľskej, prichodí nám čo-to povedať, pripomenúť si, čím sa vpísala do skromných dejín nepočítanej slovenskej komunity v ďalekom Bulharsku.

Už od detstva jej prichodilo boriť sa s neprajným osudom. Narodila sa 10. 11. 1909 v robotníckej rodine. Otec bol kovorobotníkom, zahynul v 1. svetovej vojne a matka pracovala v tlačiarňi. Základné vzdelanie získala v Prahe, potom v Baia Mare v Rumunsku, kam sa v roku 1921 rodina odsťahovala za prácou a v Československej škole v Sofii, kde úspešne ukončila štúdium na meštianskej škole. V roku 1925 odišla študovať do Prešova. Štúdium na Štátnom učiteľskom ústave ukončila v roku 1929. Po úspešnej maturite odišla na „svoju prvú štáciu“ v Hornej Mitropolii. Na tamajšej československej ľudovej a meštianskej škole pôsobila až do augusta roku 1940. Tu sa aj vydala za svojho kolegu Tomáša Topoľského, tamojšieho rodáka.

V roku 1940 opúšťa Gornu Mitropoliju a s celou rodinou prichádza na Slovensko, kde začala ďalšia, nie veľmi šťastná kapitola jej života. Roku 1940 začala učiť v Hažlíne pri Bardejove, ale už v decembri toho istého roku ju prepustili zo školských služieb.

Novým pomerom nevyhovovala, lebo bola českej národnosti. Presťahovala sa za manželom a deťmi do Michaloviec a tu, keď bola na „voľnej nohe“, pustila sa s vervou a dôslednosťou jej vlastnou, do novej, predtým nevyskúšanej práce: začala literárne tvoriť. Na východnom Slovensku žila do roku 1944. Evakovala pred frontom z Michaloviec spolu s manželom

Mária Topoľská ako nová začínajúca učiteľka
(Gorna Mitropolija, 28. 2. 1932)

Tomášom a vtedy už s tromi deťmi – Milanom, Jaroslavom a Evou-Danou – do Martina. Po skončení vojny sa usadili v Bratislave.

Do Bulharska sa Mária Topoľská vrátila na dlhobojšie pobyty spolu s manželom dvakrát, keď ho štyri roky sprevádzala počas pôsobenia na poste československého kultúrneho pridelenca na Veľvyslanectve ČSR v Sofii a neskôr, keď pracoval vo vedení Československého kultúrneho strediska v Sofii päť rokov. Od júna 1959 do apríla 1964 bola redaktorkou v časopise Slovenka.

Prvým výsledkom jej literárneho snaženia bola novela *V nenávratne* publikovaná v Slovenských pohľadoch v roku 1941. Knižne debutovala zbierkou noviel *V putách zeme* (išlo o prózy publikované v Slovenských pohľadoch a v *Tvorbe*). V tejto svojej prvej knižnej publikácii (krátke poviedky a novely) píše o nás, o Slovákoch v Bulharsku, to my sme ju inšpirovali, ponára sa *do našich* životných príbehov, mapuje osudy jednotlivcov, rodín i celej komunity, preniká do jemných pavučín duše svojich dolnozemských hrdinov, zachytá-

Po jednej divadelnej hre pred mitropolijskou školou (M. Topoľská vľavo s Milanom na ruke)

va dramatické situácie, v ktorých sa ocitajú „vlastnou vinou“, či horlivosťou iných, boria sa s prekážkami, prehrávajú i víťazia, no zakaždým prechádzajú mravnou očístou, bohatší o novú skúsenosť. Píšúc o najmenej slovenskej menšine v európskom zahraničí „nevysúva do popredia prvky lokálneho charakteru“, ako to postrehol aj literárny kritik Andrej Mráz, ktorý v recenzii prvej knihy próz M. Topoľskej napísal: „...sú determinované (novely) životným materiálom, ktorý je autorke východiskom. Počnúc od vrstiev jazykových, tak v slovníku ako v syntaxi, až po charaktery a epickú osnovu jednotlivých noviel, všetko tu nesie stopy smutného úseku slovenského života“ (Podrobnejší rozbor literárnej činnosti M. Topoľskej nájde čitateľ v našich ročenkách z roku 1992 a 1994). Je to nesporne unikátne literárne stvárnený život našich Slovákov s brilantne výstižným jazykom, ktorý Slováci používali v dolnozemskej prostredí. Až do posledných chvíľ svojho života Mária Topoľská uvažovala o reedícii tejto zbierky noviel, poukazovala na to, že by pomohla osviežiť spomienky pamätníkov tých čias, ale aj priblížiť vtedajší život, zvyky, reč našich Slovákov v Bulharsku novým generáciám čitateľov.

Aspoň v krátkosti o ďalšej literárnej tvorbe M. Topoľskej. Jej druhá zbierka noviel *Jedovaté roky* (1949) je tematicky zakotvená vo vojnových udalostiach. V 50. rokoch začala časopisecky publikovať pre deti a v roku 1960 vydala zbierku *Pred spaním*. I keď sa v básniach z tejto zbierky pokúša o nové postupy (psychický svet dieťaťa...) no v celku dominuje tradičná tematika. Osvedčené postupy z prvej knihy básní preniesla autorka aj do svojej druhej básnickej zbierky *Modré nebo – letný deň* (1970). Tematickú pestrosť jej básnickej tvorby pre deti potvrdili aj ďalšie dve zbierky *Modrobiely svet* (1974) a *Ráno na svete* (197). V najlepších básniach pre deti M. Topoľská nadväzuje na tvorbu L. Podjavorinskej a M. Rázusovej-Martákovéj.

M. Topoľská v triede, Gorna Mitropolija, október 1929

Popri pôvodnej tvorbe sa venovala aj publicistickej, ale najmä prekladateľskej činnosti. Spočiatku s P. Horovom, neskôr samostatne, prekladala klasické i súdobé diela bulharskej literatúry, prózu, poéziu a drámu. (Slovenskému čitateľovi takto priblížila viac ako 70 diel bulhar-

ských autorov). Slovenská čitateľská obec ako aj odborná kritika jej preklady prijali kladne a vyzdvihli najmä dokonalé vystihnutie originálu „na báze realistickej poetiky a tradície slovenskej literatúry“. V roku 1949 sa stala členkou Zväzu slovenských spisovateľov a v roku 1968 jej udelili titul Zaslúžilá umelkyňa. V roku 1966 bola M. Topoľská za dlhoročnú prácu v oblasti umeleckého prekladu odmenená vysokým bulharským vyznamenaním Radom Cyrila a Metoda I. stupňa.

No pre nás, Slovákov z Bulharska, ostáva Mária Topoľská predovšetkým ako „naša pani učiteľka“, ktorá s veľkou láskou a trpezlivosťou nám po boku svojho manžela, Tomáša Topoľského, tiež učiteľa na našej škole v Hornej Mitropoliji vštepovala lásku k vedomostiam, „okresávala v spôsoboch“ a hlavne nás viedla k tomu, aby sme si vedeli zastať svoje miesto v živote. „Našej pani učiteľke“ sme dlžní za mnohé, určite mnohí z nás pri spomienke na ňu jej poďakujú len tak pre seba a potichu za mnohé, čo pre nás všetkých urobila. Aj za to, že žila našimi radosťami i našimi boľákami, že vedela pofúkať rany i ranky a ani potom, čo sme opustili bránku našej obľúbenej školy, na nás nezabudla. Aj voľný čas venovala deťom, obetavo, čestne, korektne sa „odnosila“ i k rodičom, áno, aj s nimi sa vďačne porozprávala, poradila i sama od nich prijímala skúsenosti a rady.

Milá „naša pani učiteľka“, už sa nestretieme, no spomienka na Vás tu ostane, Vaša práca, námaha i literárne dielo budú žiť ďalej. Akoby aj nie, veď ste nás nielen mnohému naučili, čo bolo vo Vašej práci s nami dôležité a prvoradé, ale usilovali ste nás, *svojich žiakov*, viesť aj k poznaniu, že v živote by sme sa nemali len tak potĺkať a prehrýzať, ale mali by sme svoje životie naplniť tvorivou prácou, vážiť si skutočné hodnoty a v zlomových okamžikoch zachovať sa čestne.

M. Topoľská v posledných rokoch

V našich spomienkach ostane Mária Topoľská ako osobnosť skôr utiahnutá, málokedy vystupujúca na verejnosti, *skromná, tichá*, ochotná poradiť, pomôcť a prívetivým slovom aj boľavé veci ponaprávať. Áno, „*naša pani učiteľka*“ sa nikdy neangažovala demonštratívnymi gestami, ale malými, bezmála nezbadanými gestami, ostávajúc v úzadí, takmer v anonymite. Nerada hovorila o sebe, o svojich útrapách a bolestiach – hoci ich v určitých etapách svojho života mala vyše hlavy – radšej sa pýtala na osudy iných, *so záujmom* sledovala úspechy svojich žiakov, krajanov a známych.

Aj stretnutia s M. Topoľskou boli príležitosťou na zmysluplné rozhovory a spomienky, pri ktorých sme všetci pookriali a načerpali nové sily. Jej odchod toto všetko pretrhol, navždy ukončil.

Milá „naša pani učiteľka“, *naš* svet bude bez Vás chudobnejší. Budete *nám* všetkým chýbať.

K významnému životnému jubileu Michala Nosáľa

Štefan Zelenák

Pred niekoľkými týždňami členovia výboru Spolku Slovákov z Bulharska privítali medzi sebou Michala Nosáľa, dlhoročného člena spolku a výboru. Príležitosť stretnúť sa bola naozaj vzácna. Michal Nosáľ sa 4. júla 2005 dožil 90. rokov v relatívne dobrej „zdravotnej forme“, plnej sviežosti mysle a dobrej psychickej pohode.

Koho sme to vlastne oslavovali, či životný príbeh sme si pripomínali a rozpomienkami dopĺňali?

Michal Nosáľ, alebo lepšie, báči Mišo (tak sme sa nášmu oslávencovi najčastejšie prívovárali) sa narodili ako piate dieťa Pavla Nosáľa a Anny, rodenej Kukučkovej v Brašľanici.

Michal Nosáľ s manželkou

Celkove bolo sedem detí v tejto roľníckej rodine. Báči Mišo zavŕšili základnú školu aj jej druhý stupeň – progymnázium v rodnej obci. Po ukončení vojenskej prezenčnej služby sa náš jubilant oženil s Annou, rodenou Sládečkovou. Spolu mali tri dcéry (Ester, Zuzana – už nežijú a Mária, vydatá Zverková). Báči Mišo ostali pracovať na rodinnom majetku, ktorý ďalej úspešne zveľadovali.

Aj do ich života zasiahla posledná veľká vojna. Mobilizácia, odvelenie do Južnej Dobružky, odtiaľ do Macedónska a účasť na operáciách bulharských okupačných jednotiek v oblasti Ochridu (1942). Skončenie Druhej svetovej vojny zasiahlo aj slovenskú komunitu v Bulharsku. Naplnenie sna celých generácií sa ukazovalo ako reálna možnosť. Do Československa sa pohli všetci, presnejšie, skoro všetci. Pohli sa aj náš jubilant s rodinou. V máji 1947 sa túžby báči Miša naplnili: z transportu vystúpili v Bratislave a tu žijú dodnes. Odolali mámeniu zeme. Okolnosti zmenili ich doterajšie pracovné aktivity. Robotu si našli v Slovenskej filmovej tvorbe, kde pracovali ako vedúci skladov až do odchodu na zaslúžený odpočinok v roku 1976. I začalo sa krušné obdobie v živote nášho jubilanta. Milovaná manželka Anna začala chorovať, veľa času si vyžadovala starostlivosť o ňu a aj záhrada a predaj dopestovaného oberali človeka o vzácny čas. 1. 1. 1985 náš oslávenec navždy stratil svoju milovanú manželku. V roku 1986 sa báči Mišo oženil druhý raz. Manželka Alžbeta, rodená Polonská z Brašljanice (narodená v Gornej Mitropoliji) je dodnes vernou, spoľahlivou a starostlivou oporou v živote nášho oslávenca.

Báči Mišo sa môžu s dôverou oprieť o štyroch vnukov, tri vnučky a jedného pravnuka. „Starostlivosť dcéry Márie a vnúčat sú pre mňa povzbudením a zdrojom radosti a šťastia“, so zjavným uspokojením vyznávali vďaka pred pisateľom týchto riadkov v obsiahlom rozhovore na už spomínanej oslave.

Členovia Výboru SSzB s oslávencom

Na našom stretnutí, pri príležitosti uctenia si vzácneho životného jubilea všetci prítomní oceňovali obetavú prácu báči Miša vo výbore nášho spolku, ich rozvážnosť, zmierlivosť, zjemňovali hrany a vyhýbali sa jatreniu rán. „Báči Mišo, keď ste boli medzi nami vo výbore, mali sme vždy väčšiu istotu v našom rozhodovaní“, povedal v príhovore bývalý predseda výboru nášho spolku.

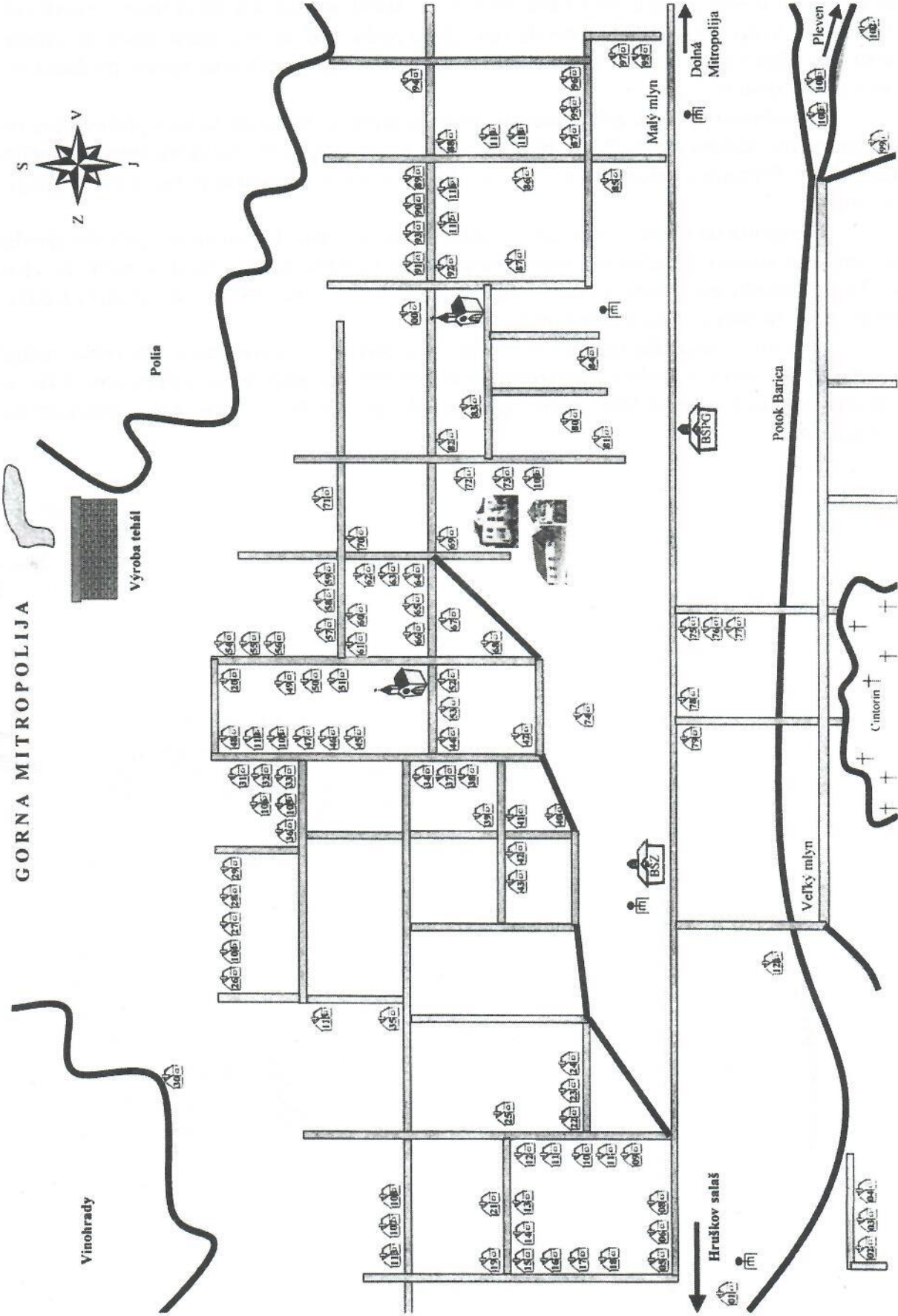
Spoločenské a organizačné aktivity nášho oslávenca boli oveľa širšie a plnšie. Dlhé roky iniciatívne, múdro a rozvážne robili báči Mišo ako presbyter v cirkevnom zbore evanjelickej cirkvi v Prievoze uvedomujúc si, že evanjelikom je ten, kto evanjelium číta a podľa evanjelia žije.

Z rozprávania nášho oslávenca o svojom živote, o osudoch jeho najbližších ako aj celej slovenskej komunity v Bulharsku, ktorú poznal veľmi dôverne, nám prichodí povedať, že všetko šťastie jednotlivca, rodiny či našich rodákov záviselo od práce, veľmi často až driny a odvahy pustiť sa za pasy s často neprajným osudom.

Báči Mišo, teda ešte raz, prajeme Vám veľa zdravia do rokov, ktoré ešte prídu, radosť z vnúčat a pravnuka, pohodu v najbližšom rodinnom zázemí, optimizmus a vytrvalosť. Užite si čas ešte pre Vás vymeraný, lebo múdro žiť je umenie, no dlho žiť je šťastie, a to je dopriané len nemnohým.

GORNA MITROPOLIJA

GORNA MITROPOLIJA

pred presídlením do ČSR 1946–1949

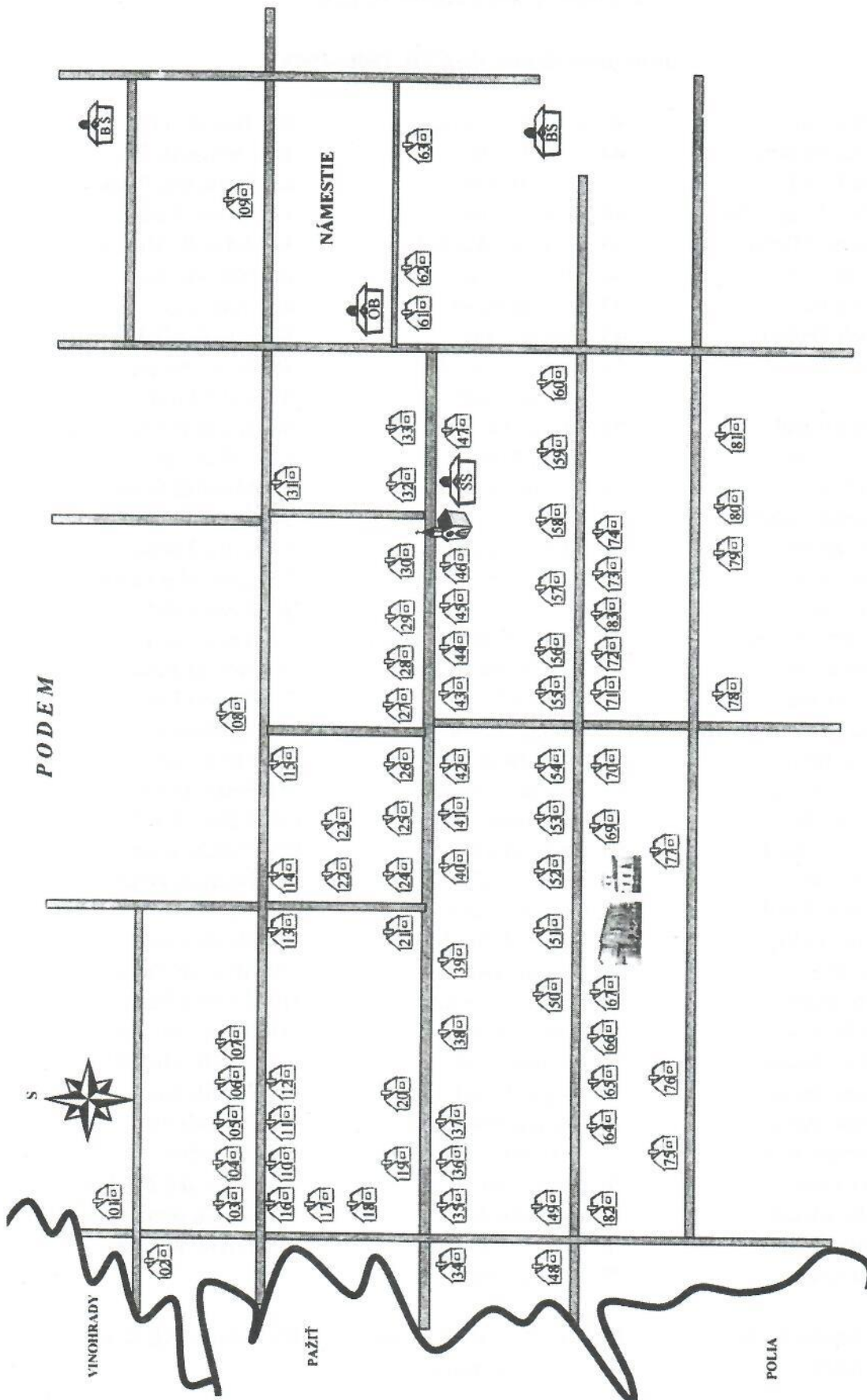
01 Hruška Ján	41 Boleráz Ondrej	80 Tancik Juraj
02 Hruška Ondrej	42 Lavrovič Ján	81 Červenák Ján
03 Botik Pavol	43 Zelenák Pavol	82 Červenák Pavol
04 Hruška Juraj a Ján	44 Šproch Matej	83 Mikuláš Peter
05 Holúbek Michal	45 Topoľský Michal	84 Adamík Michal
06 Mikuláš Jozef	46 Michalec Ján	85 Náhoda Ján
08 Sýkora Ján	47 Severín Pavol	86 Vaňo Ján
09 Šproch Ondrej	48 Palkovič Ján	87 Jančík Michal
10 Kupec Michal	49 Černoš Michal	88 Srnka Štefan
11 Ďuriš Štefan	50 Puškár Jozef	89 Ľališ Juraj
12 Botik Michal	51 Puškár Ján	90 Haník Pavel
13 Ďuriš Pavol	52 Királi Matej	91 Labát Jozef
14 Puškár Ján	53 Meliska Michal	92 Mikuláš Peter
15 Červenák Adam	54 Botik Juraj	93 Čeman Ondrej
16 Gróf Ondrej	55 Puškár Jozef ml.	94 Cifra Michal
17 Kováč Juraj	56 Jančík Ján	95 Lahotký Pavol
18 Kováč Ján	57 Pivarči Jozef	96 Benka Ján
19 Zahorec Martin	58 Ďuriš Ondrej (Frajkor)	97 Vaňo Jozef
20 Palkovič Ján	59 Vaňo Peter	98 Horvát Juraj
21 Mikuláš Jozef	60 Marček Ján	99 Hanko Juraj
22 Vrška Martin	61 Marček Pavol	100 Oršíkovci
23 Ďurica Juraj	62 Vaňo Juraj	101 Slivka Ján
24 Hruška Michal	63 Rusnák Štefan	102 Ferko Jozef
25 Botik Štefan	64 Gróf Juraj	104 Klátik Jozef
26 Klátik Samuel	65 Ďuriš Martin	105 Puškár Juraj
27 Klátik Ján	66 Topoľský Tomáš	106 Ďuríček Peter
28 Mrenica Pavol	67 Ďurica Štefan	107 Hruška Ján
29 Jančík Ondrej	68 Lavrovič Juraj	108 Hruška Juraj
30 Patak Peter	69 Sampor Ján	109 Mazúch Pavol
31 Klátik Jozef	70 Mrenica Michal	110 Severín Pavol
32 Príbeľa Jozef	71 Hanko Juraj	111 Kupec Michal
33 Glózik Ondrej	72 Michalec Ján	112 Jančík Michal
34 Sampor Juraj	73 Mega Ondrej	113 Jančík Ján
35 Sampor Pavol	74 Hruška Pavol	116 Náhoda Ján
36 Červenák Adam	75 Ďuriš Michal	117 Sládečka Ján
37 Ďuriš Juraj	76 Kocka Ján	118 Topoľský Michal
38 Štrpka Matúš	77 Sládečko Ján	119 Klátik Samuel
39 Sýkora Ondrej	78 Marčok Štefan	121 Lavrovič Juraj
40 Mega Ondrej	79 Kabzáni Matej	

BŠZ Bulharská škola
základná

BŠPG Bulharská škola
Progymnázium

SŠ Slovenská škola

PODEM

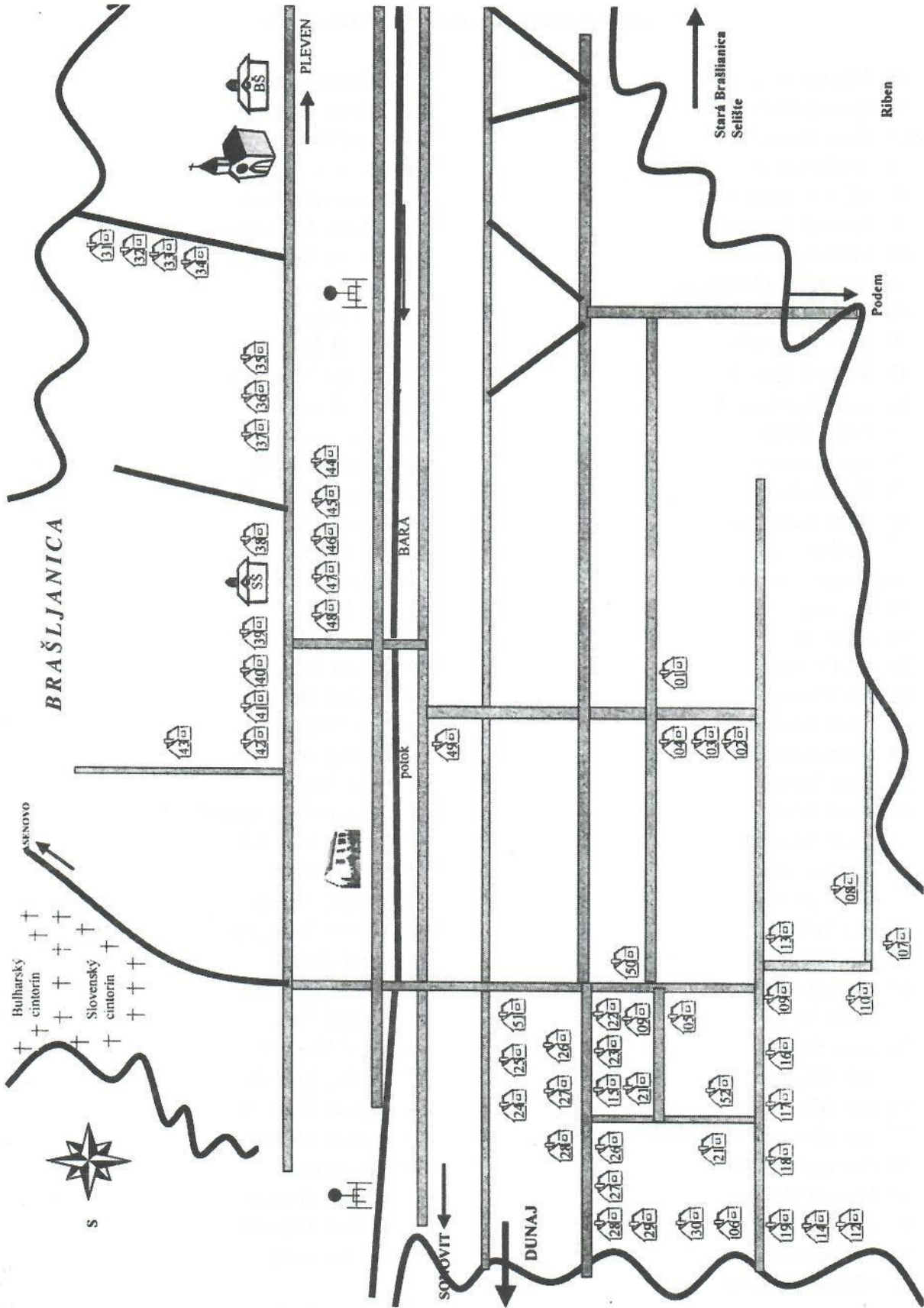
pred presídlením do ČSR 1946–1949

01 Michal Melich	43 Michal Marek
02 Ondrej Melich	44 Michal Gubík
03 Kata Jesenská	45 Juraj Mareček
04 Ján Mikuláš	46 Ev. a. v. kostol
05 Michal Jesenský	47 Slovenská škola
06 Samuel Jesenský	48 Michal Markuš
07 Michal Melich	49 Michal Mareček
08 uč. Miller (Lišková)	50 Jozef Baláž
09 Martin Mikuláš	51 Ján Vago
10 Koľo Kalužník	52 Ján Miľko
11 Kubo Kalužník	53 Michal Mareček
12 rod. Hermanová	54 Ján Mrenica
13 Pavel Holík	55 Pavel Gubík
14 Ján Mrenica	56 Michal Gubík
15 Ján Strakušek	57 Michal Mikuláš
16 Jozef Kalužník	58 Adam Dudáš
17 Ján Mranica	59 Ján Kupec
18 Michal Mrenica	60 Jozef Dudáš
19 Ján Kupec	61 Ján Baláž
20 Jozef Baláž	62 Martin Mareček
21 Ján Gubík	63 Adam Omasta
22 Ján Mrenica	64 Michal Bakuľa
23 Pavel Mrenica	65 Pavel Bakuľa
24 Martin Mrenica	66 Ondrej Omasta
25 Juraj Holík	67 Pavel Vago
26 Pavel Blažek	68 Metodistický kostol
27 Pavel Mareček	69 Ondrej Mareček
28 Martin Mrenica	70 Ondrej Čížik
29 Vasil Duman	71 Ondrej Melich
30 Ján Kolárik	72 Martin Jesenský
31 Ján Mareček	73 Jozef Dudáš
32 Michal Mareček	74 Jozef Mikuláš
33 Pavel Vaňo	75 Michal Vago
34 Jozef Markuš	76 Jozef Markuš
35 rod. Strakušková	77 Ondrej Kolárik
36 rod. Mamojková	78 Michal Palkovič
37 Ján Markuš	79 Michal Melich
38 Ondrej Markuš	80 Ján Melich
39 Martin Mokrání	81 Martin Markuš
40 Ján Mareček	82 Michal Mikuláš
41 Ján Mareček	83 Ján Jesenský
42 Martin Mareček	

OB Obština (obecný úrad)

SŠ Slovenská škola
BŠ Bulharská škola

BRAŠLJANICA

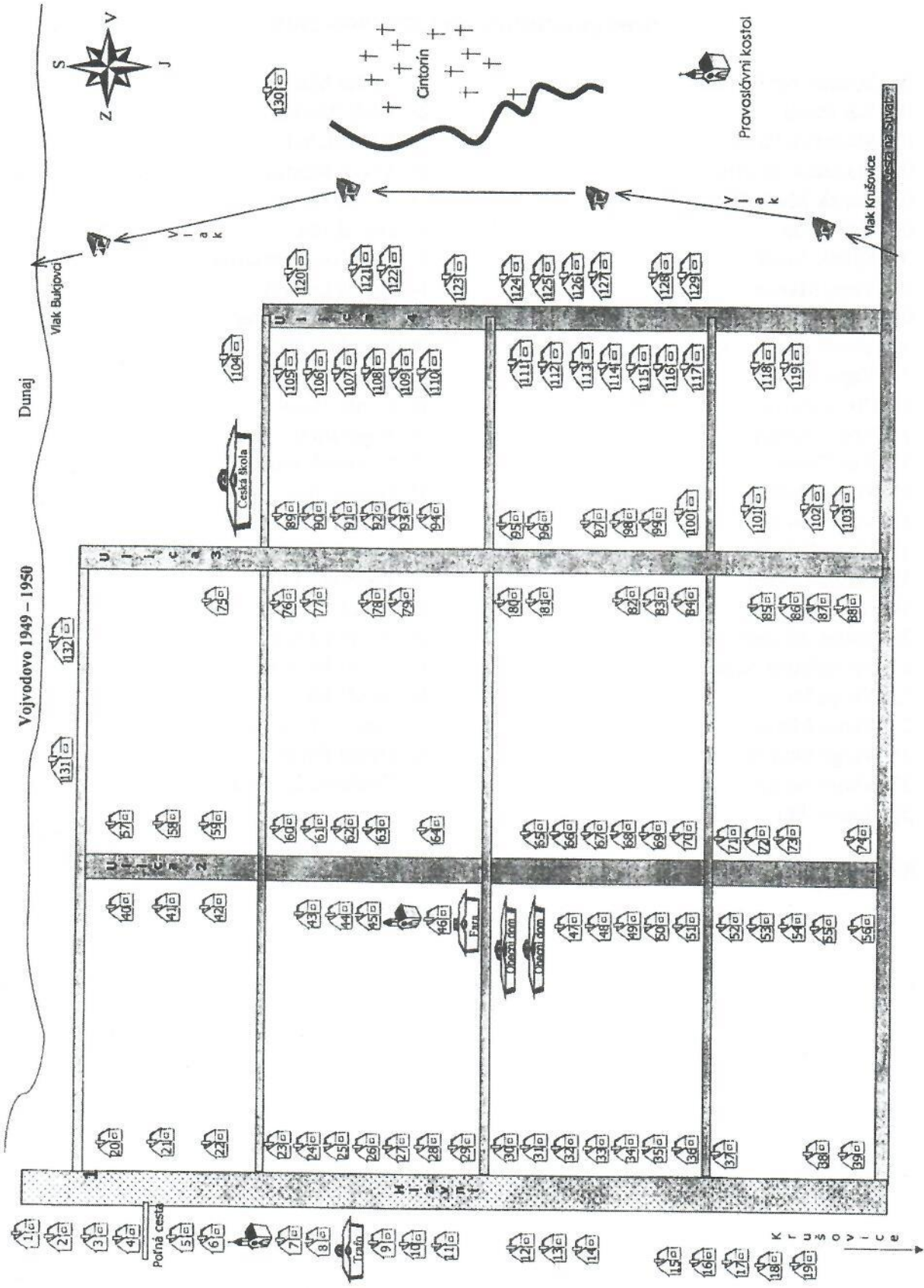
pred presídlením do ČSR 1946–1949

01 Mrenicova Zuzana	27 Vrška Martin
02 Kiš Pavol	28 Ušák Michal
03 Sládeček Pavol	29 Kiš Michal
04 Sládeček Martin	30 Vrška Martin
05 Supek Michal ml.	31 Petráš Pavol
06 Vrška Ján	32 Petráš Ján
07 Klátik Jozef	33 Petrášová Katarína
08 Vago Martin	34 Petráš Ondrej
09 Plvan Peter	35 Tisovský Ondrej
10 Varga Adam	36 Petrák Ján st.
11 Vago Ján	37 Petrák Ján
12 Plvan Pavol	38 Haník Pavol
13 Vrška Adam	39 Vago Juraj
14 Kiš Šimon	40 Martinek Pavol
15 Plvan Ondrej	41 Ďurica Ján
16 Vago Ján st.	42 Ďuríček Michal
17 Vago Ján	43 Dudok Pavol
18 Hekel Ondrej	44 Tisovský Ján
19 Hekel Ján	45 Bezek Samo
20 Supek Michal st.	46 Havran Jozef
21 Sládečková Alžbeta	47 Nosál Michal
22 Varga Ján	48 Nosál Ján
23 Varga Martin	49 Tisovský Pavol
24 Varga Ondrej	50 Hekel Pavol
25 Varga Adam	51 Dudková Zuzana
26 Supek Ján	

BŠ Bulharská škola

SŠ Slovenská škola

VOJVODOVO

pred presídlením do ČSR 1949–1950

01 Dobiaš Karel	40 Benka Adam	75 Kerel Alois	104 Filip Franta
02 Sauerová Marie	41 Kovařík Miroslav	76 Štrbka Michal	105 Pitra Alois
03 Hruza Rudy	42 Filip Václav	77 Dudaš Palo	106 Kovařík Jiří
04 Kovařík Alois	43 Filip Josef	78 Kopřiva Josef	107 Červenak Palo
05 Hruza Václav	44 Dvorsky Václav	79 Červenak Palo	108 Klepaček Rudolf
06 Karbula Petr	45 Hruza Antonin	80 Skalak Václav	109 Červenak Josef
07 Kovařík Rudolf	46 Hruza Alois	81 Skalak Josef	110 Sak Štefan
08 Kovařík Alois	47 Kopřiva Štepan	82 Gajan Marcin	111 Filip Adolf
09 Sauer Vaclav	48 Kopřiva Franta	83 Chlebik Pavel	112 Sak Ďura
10 Křivánek Honza	49 Kňourek Štepan	84 Chlebik Pavel	113 Hruza V. Tomeš
11 Pitra Josef	50 Čížek Alois	85 Kopřiva Svatouš	114 Dobiaš Jiří
12 Dobiaš Bedřich	51 Křivanek Josef	86 Pitrová Anna	115 Skalak Johan
13 Kovařík Štepan	52 Kňourek Alois	87 Kňourek Josef	116 Skalak Jos. Vaclav
14 Čížek Petr	53 Hrouzová Barbora	88 Kňourek Alois	117 Karbula Štepan
15 Pitra Alois	54 Pitra Ferda	89 Pitra Robert	118 Klapaček Josef
16 Filip Matej	55 Čížek Adolf	90 Sak Ištvan	119 Kopřiva Karel
17 Pitra Franta	56 Chlebíková Márie	91 Kovařík Josef	120 Dudaš Michal
18 Karbula Jozef	57 Dudaš Štepan	92 Klepaček Václav	121 Dudaš Jožka
19 Filip Štěpán	58 Samuel Jano	93 Galan Jozef	122 Kňourek Rudolf
20 Hruza Rudolf	59 Hruza Alois	94 Hruza Jakub	123 Fabouk Jan
21 Pitra Alois	60 Fabouk Michal	95 Supek Ondrej	124 Filip Josef
22 Křivanek Vinca	61 Maju Josef	96 Štrpka Matuš	125 Kňourek Karel
23 Filip Josef	62 Čížek Jožik	97 Kopřiva Petr	126 Karbula Rudolf
24 Sauer Ferda	63 Hruzová Barka	98 Pitra Josef	127 Dobiaš Petr
25 Filip Rudolf	64 Pitra Benouš	99 Korbula Joška	128 Hruza Petr
26 Dobiaš Štepan	65 Koperace georgi	100 Dvorski Mita	129 Křivanek Alois
27 Karbula Alois	66 Hruza Jiří	101 Klepáček Franta	130 Kopřivová Marie
28 Karbula Petr	67 Kňourek Vaclav	102 Kerel Josef	131 Klatik Jan
29 Karbula Karel	68 Karbula Franta	103 Dobiaš Vaclav	132 Gajanová Anna
30 Dobiaš Václav	69 Křivanek Vincenc		133 Brzenski Petr
31 Filip Václav	70 Hruza M. Tomáš		134 Hruza Štepan
32 Skladal Václav	71 Filip Antonin		
33 Křivánek Štepan	72 Filip Karel		
34 Pitra Alois	73 Karbula Fr. Karel		
35 Klepaček Jiří	74 Dobiaš Franta		
36 Čížek Miroslav			
37 Kňourek Josef			
38 Dobiaš Štepan			
39 Filip Alois			

Príloha k odbornej stati Jána Botíka: Česi a Slováci
v bulharskom Vojvodove.
Zdroj: Ján Michalko, Naši v Bulharsku, Myjava 1936, s. 97–101

Pohyb krajských rodín vo Vojvodove
od prisťahovania do 31. XII. 1935.

B.č. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			sv. TzS	sv. TzS	roku	kde
1	Adam	1898	Mrtvica	3	—	—	—	—	—
2	Baláž Adam	1898	Mrtvica	4	—	—	—	—	—
3	Bakoš Adam	1898	Kovačica	2	rolník	30	1	—	—
4	Benka Ján	1898	Mrtvica	2	—	—	—	1935	Deli-Orman
5	Benka Michal	1898	Mrtvica	6	—	—	—	1928	Argentína
6	Benka Štefan	1902	Kovačica	3	—	—	—	1910	Kovačica
7	Boráčik Jozef	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena
8	Boháčik Rudolf	1914	Sv. Helena	3	—	—	—	1928	Argentína
9	Boháčik Štefan	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena
10	Červenák Pavel	1897	Padina	6	—	—	—	—	—

B.č. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			sv. TzS	sv. TzS	roku	kde
11	Pavel Červenák	—	—	—	rolník	20	—	—	—
12	Vincenc Černík	1897	Sv. Helena	2	rolník	žije s.b.c. 148	—	—	—
13	František Čížek	1897	Sv. Helena	2	rolník	30	—	—	—
14	Samuel Čížek	—	—	—	—	—	—	1935	Deli-Orman
15	Jozef Čížek	1897	Sv. Helena	3	rolník	100	—	—	—
16	Jozef Čížek	—	—	—	rolník	35	—	—	—
17	Karol Čížek	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína
18	Peter Čížek	—	—	—	rolník	50	—	—	—
19	Štefan Dobiáš I.	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena
20	Štefan Dobiáš II.	1904	Sv. Helena	2	—	—	—	—	—
21	Štefan Dobiáš III.	1897	Sv. Helena	2	rolník	100	—	—	—
22	Jiří Dobiáš	—	—	—	rolník	50	—	—	—
23	Peter Dobiáš	—	—	—	rolník	70	—	—	—
24	Jozef Dobiáš	—	—	—	rolník	80	—	—	—
25	Karol Dobiáš	1898	Sv. Helena	2	rolník	50	—	—	—
26	Dobiáš Bedřich	1904	Sv. Helena	7	rolník	15	—	—	—
27	Dobiáš František	—	—	—	kováč	30	—	—	—
28	Dobiáš Pavel	—	—	—	fotografica	40	—	—	—
29	Dudáš Jozef	1899	Braňjanica	2	rolník	30	—	—	—
30	Dudáš Michal	—	—	—	rolník	50	—	—	—
31	Dudáš František	—	—	—	rolník	—	—	—	—
32	Dvorský Mita	1897	Sv. Helena	7	—	—	—	—	—
33	Václav Dvorský	—	—	—	rolník	100	—	—	—
34	Dvorský Jozef	—	—	—	rolník	70	—	1928	Argentína
35	Eliáš Alojz	1904	Sv. Helena	8	—	—	—	—	—
36	Eliáš Rudolf	—	—	—	kováč	5	—	—	—
	Eliáš	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína

Hr. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			vekavých	rokov	roku	duši
63	Venouš	—	—	—	—	—	—	—	—
64	Hrúza Anton	1897	Sv. Helena	5	rolník	30	—	—	—
65	Hrúza František	—	—	1	rolník	100	—	—	—
66	Hrúza Blahouš	1910	Sv. Helena	5	murár	20	15	—	—
67	Hrúza (vnuk) Ján	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína
68	Hrúza (vnuk) Honaš	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína
69	Hrúza Ján	1910	Sv. Helena	1	—	—	—	1928	Argentína
70	Hrúza Jakub	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena
71	Hrúza Karel	1907	Sv. Helena	1	rolník	15	—	—	—
72	Hrúza Matej	1914	Sv. Helena	5	—	—	—	1928	Argentína
73	Hrúza Václav	1897	Sv. Helena	2	rolník	30	—	1928	Argentína
74	Jindřich	—	—	—	—	—	—	—	—
75	Hrúza (vnuk) Tomáš	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína
76	Hrúza Rudolf	—	—	—	rolník	50	—	—	—
77	Hrúza Jozef	1910	Sv. Helena	1	kolar	20	—	—	—
78	Hrúza Stefan	1907	Sv. Helena	1	robotník	—	—	—	—
79	Hrúza Tomáš	1910	Sv. Helena	1	rolník	30	—	—	—
80	Hrúza Jozef	1910	Sv. Helena	1	rolník	—	—	1928	Argentína
81	Hrúza Huhuk	1910	G. Mitropoljs-Bregare	1	—	—	—	—	—
82	Hrúza Martin	1897	Kovačica	4	rolník	50	—	—	—
83	Hrúza Pavel	—	—	—	rolník	30	—	—	—
84	Hrúza Ján	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena
85	Hrúza Alojz	1897	Sv. Helena	3	rolník	70	—	—	—
86	Hrúza Peter	—	—	—	rolník	30	—	—	—
87	Hrúza František	1897	Sv. Helena	6	rolník	50	—	—	—
88	Hrúza Alojz	—	—	—	rolník	40	—	—	—
89	Hrúza Jozef	—	—	—	rolník	108	—	—	—
90	Hrúza Karol	—	—	—	rolník	—	—	—	—
91	Hrúza Karbula	—	—	—	rolník	—	—	—	—

Hr. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			vekavých	rokov	roku	duši
37	Štefan	—	—	—	—	—	—	—	—
38	Eliša Ondrej	1898	Alašna	6	—	—	—	1928	Argentína
39	Fabovk Ján	—	—	—	rolník	20	—	—	—
40	Fabovk Michal	—	—	—	rolník	30	—	—	—
41	Fabovk Pavel	—	—	—	rolník	20	—	—	—
42	Fabovk I. Pavel	1897	Sv. Helena	3	rolník	—	—	—	—
43	Fabovk II. Ján	1898	Mrtvica	2	—	—	—	—	—
44	Fabovk Jozef	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena
45	Fabovk Filip	1897	Sv. Helena	5	krajčír	—	—	—	—
46	Fabovk Jozef	—	—	—	rolník	20	—	—	—
47	Fabovk Jozef	—	—	—	rolník	80	—	—	—
48	Fabovk Jozef	1897	Sv. Helena	7	—	—	—	—	—
49	Fabovk Rudolf	—	—	—	rolník	40	—	—	—
50	Fabovk Venouš	—	—	—	rolník	40	—	—	—
51	Fabovk Matej	1897	Sv. Helena	6	rolník	60	—	—	—
52	Fabovk Filip	—	—	—	rolník	—	—	—	—
53	Fabovk Alojz	—	—	—	rolník	50	—	—	—
54	Fabovk Karel	—	—	—	rolník	50	—	—	—
55	Fabovk Václav	—	—	—	rolník	30	—	—	—
56	Fabovk Václav	1897	Sv. Helena	2	—	—	—	1928	Argentína
57	Fabovk Adolf	1933	Sv. Helena	3	rolník	10	—	—	—
58	Fabovk Filip	1934	Sv. Helena	2	robotník	—	—	—	—
59	Fabovk Ondrej	1897	Padina	6	—	—	—	1928	Argentína
60	Fabovk Gajan	—	—	—	rolník	40	—	—	—
61	Fabovk Jozef	—	—	—	rolník	40	—	—	—
62	Fabovk Cejan (vnuk) Pavel	1898	Mrtvica	6	—	—	—	—	—
63	Fabovk Alojz	1897	Sv. Helena	1	rolník	30	—	—	—

číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla						
		roku	odkiaľ			Viedy	teraz	dekarov sv.-TŽS hrb.	roku	kde	duši			
												roku	odkiaľ	
115	Štefan Kopřiva (vnuk)	—	—	—	3 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
116	Antonín Kopřiva	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
117	Jozef Kopřiva	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
118	Jozef Kopřiva (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
119	Kopřiva Rudolf	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
120	Kopřiva Karel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
121	Kopřiva Peter	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
122	Kopřiva Ján	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
123	Kopřiva Jozef	1910	Sv. Helena	3	robotník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
124	Kopřiva Ludvík	1910	Sv. Helena	5	murár	—	—	—	—	—	—	—	—	—
125	Kopřiva Ladislav	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
126	Kopřiva Ján	1910	Sv. Helena	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
127	Kovářík Jifi	1904	Sv. Helena	7	3 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
128	Kovářík Jozef	1904	Sv. Helena	10	1 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
129	Kovářík Jifi	—	—	—	6 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
130	Kovářík Rudolf	—	—	—	3 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
131	Kovářík Peter	—	—	—	3 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
132	Kovářík Štefan	1910	Sv. Helena	5	6 murár	—	—	—	—	—	—	—	—	—
133	Kovářík Jozef	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
134	Krupica Ferdinand	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
135	Křivánek Jozef	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
136	Křivánek Jozef	1897	Sv. Helena	5	2 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
137	Křivánek Václav	—	—	—	8 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
138	Křivánek Vincenc	—	—	—	8 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
139	Křivánek Karel	—	—	—	5 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
140	Křivánek Ondřej	1904	Sv. Helena	7	10 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Lóci	1899	Pitvarož	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla						
		roku	odkiaľ			Viedy	teraz	dekarov sv.-TŽS hrb.	roku	kde	duši			
												roku	odkiaľ	
89	Jozef Karbula I.	1897	Sv. Helena	6	1 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
90	Karbula Rudolf	—	—	—	7 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
91	Karbula Štefan	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
92	Karbula Jozef	—	—	—	6 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
93	Karbula II. Tomáš	1897	Sv. Helena	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
94	Karbula Alojz	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
95	Keller Jozef	1904	Sv. Helena	1	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96	Keller Stefan	1904	Sv. Helena	6	7 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
97	Kerel Martin	?	—	—	2 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
98	Kirájí Jozef	1902	G. Mitropolja	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
99	Klepáček Jifi	1898	Sv. Helena	7	1 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
100	Klepáček Ferdinand	—	—	—	6 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
101	Klepáček Rudolf	—	—	—	5 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
102	Klepáček Jozef	—	—	—	2 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
103	Klepáček Jozef	—	—	—	6 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
104	Klepáček František	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
105	Klepáček Alojz	—	—	—	5 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
106	Knourek Barbara	1902	Sv. Helena	5	7 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
107	Knourek Jozef	1914	Sv. Helena	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
108	Knourek I. Jozef	1902	Sv. Helena	1	10 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
109	Knourek II. Karel	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
110	Knourek Václav	1925	Sv. Helena	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
111	Knourek Pavel	1914	Sv. Helena	6	9 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
112	Kolár Tomáš	1898	Mrtvica	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
113	Kolár Karel	1898	Mrtvica	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
114	Konupka František	1931	ČSR.	1	3 roľník	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Kopřiva	1897	Sv. Helena	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duši		Zamest- nanie	Majetok		Odišla			
		roku	odkiaľ	veľ- kosť	tes- taž		dekarov svo- jich	TZS	roku	kde	duši	
167	Štefan Pitra II.	1904	Sv. Helena	6	3	roľník	-	50	-	1	-	-
168	Alojz Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
169	Václav Pitra	1897	Sv. Helena	4	-	-	-	-	-	-	1922	Argentína
170	Jozef Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
171	Vencel Pitra	1897	V. Sereďšte	6	-	-	-	-	-	-	-	9
172	Alojz Pitra	-	-	-	-	7	kováč	30	-	1	-	-
173	Jozef Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
174	Štefan Rusnák	1931	G. Mitropolja	5	6	stolar mlynár	-	-	-	-	-	-
175	Martin Roháček	1906	Stará Turá	3	-	kazateľ	-	-	-	-	1922	Orechovo
176	Maria Saková	1899	Pitvaroš	4	1	roľník	-	40	-	1	-	1
177	Štefan Sak	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	2
178	Štefan Sak (vnuk)	-	-	-	-	4	robotník	15	-	1	-	-
179	Juraj Sak	-	-	-	-	4	robotník	20	-	1	-	-
180	Pavel Sak	1898	Mrtvíca	2	-	-	-	-	-	-	-	-
181	Ján Samuel	1899	Nadľak	6	9	robotník	-	-	-	-	-	-
182	Ján Samuel (vnuk)	-	-	-	-	2	roľník	40	-	1	-	-
183	Ondrej Samuel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
184	Ján Skaliák	1908	Čáslav-Lom	6	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína
185	Jozef Skaliák	-	-	-	-	7	roľník	30	-	1	-	-
186	Václav Skaliák	-	-	-	-	4	roľník	50	-	1	-	-
187	Žando Skaliák	-	-	-	-	7	roľník	60	-	1	-	-
188	Jozef Sauer	1897	Sv. Helena	3	1	roľník	-	45	-	1	-	-
189	Ferdinand Sauer	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	5
190	Jaroslav Sauer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
191	Karol Sauer	1904	Sv. Helena	6	6	roľník	-	40	-	1	-	-
192	Ludvik Sauer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3

Číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duši		Zamest- nanie	Majetok		Odišla				
		roku	odkiaľ	veľ- kosť	tes- taž		dekarov svo- jich	TZS	roku	kde	duši		
141	Ján	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1922	ČSR.	8
142	Lóci Štefan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1922	ČSR.	6
143	Lóci (legionár) Michal	1898	Pitvaroš	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
144	Peter Majo	1898	Pitvaroš	2	3	roľník	40	-	-	-	-	-	-
145	Stefan Maršal	1898	Mrtvíca	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
146	Václav Nechuta	1914	Veľké Sereďšte	1	6	robotník	15	-	-	-	-	-	-
147	Ján Papp	1899	Nadľak	8	-	-	-	-	-	1	1907	Orechovo	7
148	Anna Pitrová	1897	Sv. Helena	7	2	žije s bez- čís. 12.	20	-	-	-	-	-	-
149	Jozef Pitra	-	-	-	-	4	roľník	40	-	-	-	-	-
150	Iľhi Pitra	1910	Sv. Helena	8	4	robotník	20	-	-	1	1928	Argentína	syn Karol
151	Alojz Pitra	-	-	-	-	7	robotník	10	-	-	-	-	-
152	Václav Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
153	Johan Pitra	1897	Sv. Helena	4	1	roľník	50	-	-	-	-	-	-
154	Benjamin Pitra	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-
155	Karol Pitra I.	1897	Sv. Helena	?	-	-	-	-	-	-	1898	Sv. Helena	?
156	Karol Pitra II.	1904	Sv. Helena	8	-	-	-	-	-	1	1935	Deli-Orman	6
157	Jozef Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
158	Rudolf Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
159	Peter Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
160	Stefan Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
161	Robert Pitra (vnuk)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
162	Karol Pitra III.	-	-	-	-	7	roľník	30	-	1	-	-	-
163	Jozef Pitra	-	-	-	-	4	roľník	20	-	-	-	-	-
164	Matej Pitra	1897	Sv. Helena	5	1	roľník	-	50	-	1	1935	Deli-Orman	6
165	Alojz Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
166	Stefan Pitra I.	1897	Sv. Helena	?	-	-	-	-	-	-	1898	Sv. Helena	?

Bz. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší		Zamestnanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ	Vtedy	teraz		dekarov svojich	TZS	roku	kde	duši
193	Jozef Skládai	1925	ČSR.	1	4	mäsiar	30	—	1	—	—
194	Ján Súpek	1899	Pivnica	1	3	rolník	100	—	1	—	—
195	Matúš Strpka	1898	Pitvaroš	6	—	—	—	—	—	1922	14
196	Matúš Šrpka	—	—	—	6	rolník	60	—	1	—	—
197	Michal Strpka	1899	Pitvaroš	5	—	—	—	—	—	—	—
198	Martin Strpka	—	—	—	1	rolník	40	—	1	—	—
199	Michal Strpka (vnuk)	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—
200	František Švejda	1897	Sv. Helena	8	—	—	—	—	—	—	—
201	František Švejda	—	—	—	—	—	25	—	1	1935	5
202	Jozef Švejda	—	—	—	—	—	30	—	1	1935	6
203	Robert Švejda	—	—	—	—	—	—	—	—	1935	6
204	Ján Tóth	1910	Pivnica	6	—	—	—	—	—	1912	6
205	Jiri Urbánek	1910	Sv. Helena	4	3	rolník	50	—	1	—	—
206	Ondrej Vodár	1898	Ašaňa	6	—	—	—	—	—	—	—

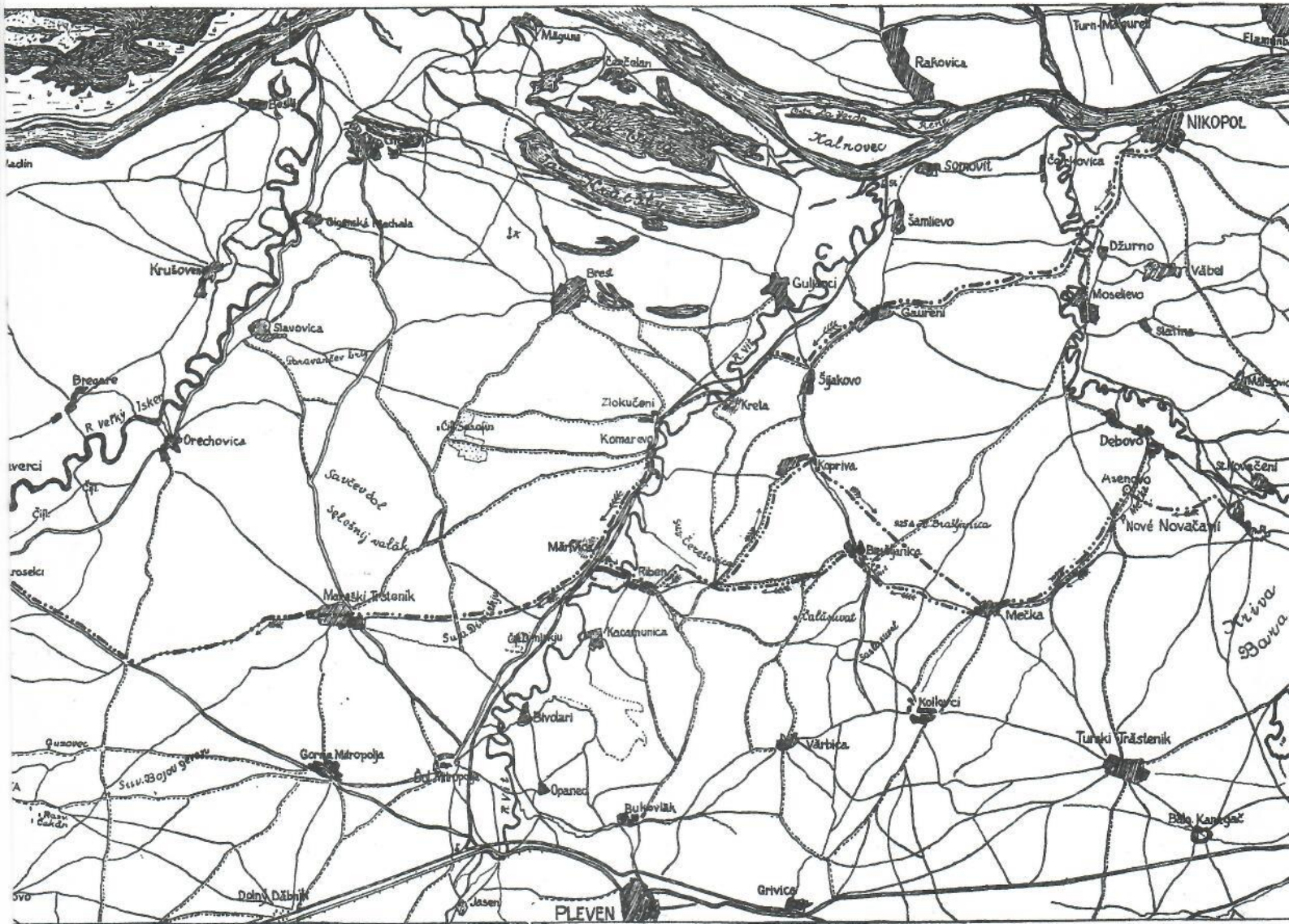

Plán situace

území kolonistů v Plevensku a na Orechovsku.

OBSAH

Návrat domov (<i>Štefan Červenák</i>)	3
Rodný kraj (<i>Katarína Koláriková</i>)	4
Návraty (<i>Štefan Adamík</i>)	5
„Svoj“ a „iní“ u Slovákov v Bulharsku (<i>Lenka Juhássová</i>)	7
Česi a Slováci v bulharskom Vojvodove (<i>Ján Botík</i>)	33
Slovenská svadba (<i>Tomáš Vrška</i>)	39
U Gornej Mitropolije do afrického bušu Spomienky na moje pôsobenie v Zambii (<i>MUDr. Štefan Adamík</i>)	53
Putovanie predkov	
Alžbeta Kiráľová (<i>Ján Botík</i>)	66
Rozprávanie Pavla Martineka	69
PhDr. Juraj Ďuriš (<i>Juraj Ďuriš</i>)	71
Juraj Kováč (<i>Anna Ferkovová</i>)	73
Dni prichádzajú a odchádzajú, len spomienky ostávajú	
Zájazd do Bulharska 9. 9. – 14. 9. 2004 (<i>Štefan Zelenák</i>)	75
Za Máriou Topoľskou (<i>Štefan Zelenák</i>)	81
Vzácné jubileum Michala Nosáľa (<i>Štefan Zelenák</i>)	85
Gorna Mitropolija – mapa	88
Gorna Mitropolija – legenda	89
Podem – mapa	90
Podem – legenda	91
Brašljanica – mapa	92
Brašljanica – legenda	93
Vojvodovo – mapa	94
Vojvodovo – legenda	95
Príloha k odbornej stati Jána Botíka „Česi a Slováci v bulharskom Vojvodove“	96
Situačný náčrt o usadení a cestách československých kolonistov v Plevensku a na Orechovsku	101

Redakčná rada:

Doc. PhDr. Michal Adamík, CSc., Prof. PhDr. Ján Botík, CSc., PhDr. Juraj Ďuriš,
Ing. Martin Mikuláš, Štefan Červenák, Doc. PhDr. Štefan Zelenák, CSc. (predseda redakčnej rady)

ROČENKA SPOLKU SLOVÁKOV Z BULHARSKA

Bratislava 2005

Zostavil: Štefan Zelenák

Vydal Spolok Slovákov z Bulharska

Publikácia prešla jazykovou úpravou: Dana Šoucová, rod. Topoľská

Počet strán: 104

Náklad: 400 výtlačkov

Redakčná úprava: Štefan Zelenák

Prepis rukopisných materiálov: Anna Koláriková

Za obsah zodpovedajú autori príspevkov.

ISBN 80-969380-8-8

EAN 9788096938087

ISBN 80-969380-8-8

